

**OPŠTINA BUDVA
SEKRETARIJAT ZA DRUŠTVENE DJELATNOSTI**

**PROGRAM RAZVOJA KULTURE
OPŠTINE BUDVA
2024–2028.**

NACRT

BUDVA, JUN 2023. GODINE

1. UVOD	5
2. OPŠTI DIO	6
2.1. NORMATIVNI OKVIR	6
2.2. STRATEŠKI OKVIR	7
2.3. SVRHA IZRADE	10
2.3.1. Inicijativa “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”	12
2.4. METODOLOGIJA	13
3. BUDVA KROZ PROSTOR I VRIJEME	16
3.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE	16
3.2. MREŽA NASELJA I SAOBRAĆAJ.....	16
3.3. DEMOGRAFIJA	17
3.4. KULTURNO-ISTORIJSKI RAZVOJ I URBANA GENEZA	22
3.5. KULTURNI IDENTITET.....	26
4. INSTITUCIONALNI OKVIR: AKTERI U KULTURNOM ŽIVOTU	29
4.1. LOKALNI NIVO.....	29
4.1.1. Opština Budva.....	29
4.1.1.1. Sekretarijat za društvene djelatnosti.....	29
4.1.1.2. Savjet za kulturu.....	30
4.1.2. JU Narodna biblioteka Budve	30
4.1.3. JU Muzeji i galerije Budve	31
4.1.4. JU Grad teatar Budva.....	32
4.1.2. Ocjena stanja.....	33
4.2. NACIONALNI NIVO	34
4.2.1. Državni Arhiv Crne Gore – Arhivski Odsjek Budva	34
4.2.2. Ocjena stanja.....	35
4.3. OSTALI AKTERI ČIJA JE DJELATNOST VEZANA ZA OBLAST KULTURE	35
4.3.1. Sektor obrazovanja.....	35
4.3.1.1. JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budva	36
4.3.2. Sektor turizma.....	37
4.3.3. Sektor medija	38
4.3.5. Nezavisna kulturna scena.....	39
4.3.6. Ocjena stanja.....	40
5. KULTURNA BAŠTINA	41
5.1. ZAŠTITA KROZ DJELATNOSTI IZ OBLASTI KULTURNE BAŠTINE.....	41
5.2. MATERIJALNA I NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA.....	42
5.3. PRIRODNA BAŠTINA I KULTURNI PEJZAŽ	49

5.4. OCJENA STANJA KULTURNE BAŠTINE, VIZIJA I PRIJEDLOZI ZA UNAPRIJEĐENJE	55
6. KULTURNO-UMJETNIČKO STVARALAŠTVO	59
6.1. LIKOVNO STVARALAŠTVO.....	59
6.2. KNJIŽEVNOST I IZDAVAŠTVO.....	60
6.3. MUZIKA.....	62
6.4. POZORIŠNA DJELATNOST	64
6.5. KINEMATOGRAFIJA.....	66
6.6. KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE	68
7. FINANSIRANJE	69
8. SWOT ANALIZA	72
9. VIZIJA	76
9. STRATEŠKI CILJEVI, OPERATIVNI CILJEVI, MJERE, AKTIVNOSTI I INDIKATORI.....	78
10. MONITORING I EVALUACIJA.....	91

1. UVOD

Ostvarivanje javnog interesa u kulturi, u skladu sa Zakonom, obezbjeđuju država Crna Gora i lokalne samouprave, a način i mjere njegovog ostvarivanja utvrđuju se nacionalnim i opštinskim programima razvoja kulture kao strateškim dokumentima, kojima se definišu dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture i određuju organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje na teritoriji Crne Gore, odnosno na teritoriji lokalnih samouprava.

Programi razvoja kulture lokalnih samouprava sadrže definisane dugoročne potrebe lokalnog stanovništva i subjekata iz oblasti kulture, razvojne prioritete, dinamiku realizacije i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njegovo ostvarivanje. Na taj način se planski i sistematično reguliše javni interes u oblasti kulture na lokalnom nivou i određuju ključni prioriteti razvoja kulture u petogodišnjem periodu.

Program razvoja kulture Opštine Budva 2024–2028. (u daljem tekstu: Program) predstavlja dokument koji determiniše novu i savremenu kulturnu politiku Budve. Planiranje razvoja kulture na opštinskom nivou određeno je, s jedne strane, stanjem u lokalnoj zajednici i postojećim resursima, a, s druge strane, strateškim opredjeljenjem da kultura u savremenom dobu predstavlja jedan od ključnih prioriteta i faktora društvenog i ekonomskog razvoja.

Opšti cilj ovog dokumenta jeste da doprinese pozicioniranju kulture kao razvojne šanse Budve i temelja za njenu društvenu i urbanu regeneraciju.

Imajući u vidu činjenicu da Opština Budva u prethodnom periodu nije donosila opštinske programe razvoja kulture,¹ ovo je prvi dokument te vrste na lokalnom nivou, urađen u skladu s odredbama Zakona o kulturi. Njime se dokazuje strateško opredjeljenje Opštine Budva da kulturna politika bude jedna od prioriteta lokalnih javnih politika.

Realizacijom ovog Programa, naročito obogaćivanjem i unapređenjem kulturnih sadržaja i valorizacije kulturne baštine, podstiču se nove razvojne mogućnosti i redefiniše lokalni kulturni identitet. Na taj način kroz blize definisane aktivnosti projektovane kroz akcioni plan biće napravljen iskorak u realizaciji ključnih projekata, što doprinosi i većoj prepoznatljivosti Budve u državi, regionu i svijetu - kao grada izuzetnih kulturnih potencijala, koji te potencijale na održiv način koristi i dalje razvija.²

Kroz godišnje izvjestaje o implementaciji Akcionog plana biće mjerljivi planirani indikatori uspjeha.

¹ Nepotpuna arhivska građa Opštine Budva ne dozvoljava cjelovit i iscrpan uvid u istoriju kulturnih politika lokalne uprave. Prema navodima arh. Slobodana Mitrovića, 1985. istoričar i tadašnji direktor Narodnog muzeja Crne Gore, Stanislav Rako Vujošević, izradio je Program organizovanja muzejskih institucija u Budvi, kao prvenstveno muzeološku analizu, potkrijepljenu istorijskim, ekonomskim i kadrovskim analizama. Nakon 1989, formirano je više komisija sa ciljem izrade strateškog dokumenta u oblasti kulture, ali ni jedan cjeloviti dokument do kojih su komisije došle u svom radu nikada nije usvojen od strane skupštinskog tijela lokalne samouprave.

² U skladu sa Zakonom, svi izrazi u ovom dokumentu koji se koriste za lica u muškom rodu podrazumijevaju i iste izraze u ženskom rodu.

2. OPŠTI DIO

2.1. NORMATIVNI OKVIR

Normativni okvir predstavlja formalno-pravni osnov za izradu i donošenje Programa.

Na početku je vazno istaći da Ustav Crne Gore,³ kao najviši pravni akt u državi, stvara osnovne pretpostavke i za razvoj kulture. Shodno odredbama člana 76, jemči se sloboda naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Članom 77 propisano je da država podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture i štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti, a član 78 nalažeda je svako dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa, a država štiti prirodnu i kulturnu baštinu.

Zakon o kulturi⁴ je krovni zakonski okvir koji reguliše oblast kulture u Crnoj Gori, definiše ciljeve, principe i opšti okvir za razvoj kulture na nacionalnom i lokalnom nivou. Kultura, u smislu ovog Zakona, „obuhvata kulturno i umjetničko stvaralaštvo i djelatnosti kojima se stvaraju, prezentuju, promovišu, štite i čuvaju kulturna dobra, umjetnička djela i druge duhovne tvorevine, stručni i naučnoistraživački rad u kulturi i usluge od neposrednog značaja za ostvarivanje kulturnog i umjetničkog stvaralaštva“ (član 2). U članu 6 Zakona propisano je da se način i mjere ostvarivanja javnog interesa u kulturi, utvrđuju Nacionalnim programom razvoja kulture i programima razvoja kulture u opštinama. Prema članu 10, opštinski program za kulturu sadrži „dugoročne potrebe lokalnog stanovništva i subjekata iz oblasti kulture, razvojne prioritete, dinamiku realizacije i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njegovo ostvarivanje“, a donosi ga skupština opštine, u skladu s Nacionalnim programom, za period od pet godina. Istim članom propisano je i da „predsjednik opštine, najmanje jednom godišnje, podnosi skupštini opštine izvještaj o ostvarivanju opštinskog programa“, te da se opštinski program i izvještaj dostavljaju resornom Ministarstvu.

Zakon o lokalnoj samoupravi,⁵ u odredbi člana 27, propisuje da Opština uređuje, obezbjeđuje i stvara uslove za razvoj kulture i zaštitu kulturnih dobara. U članu 26 stoji da Opština donosi planove i programe za pojedine oblasti, a u članu 38 da Skupština donosi planove i programe razvoja za pojedine oblasti.

Statut Opštine Budva⁶ odredbom člana 19 propisuje da Opština, u skladu sa zakonom, uređuje, obezbjeđuje i stvara uslove za razvoj kulture i zaštitu kulturnih dobara.

Na osnovu odredbi čl. 6 i 10 Zakona o kulturi, člana 58 Zakona o lokalnoj samoupravi i člana 98 Statuta Opštine Budva, predsjednik Opštine donio je 29. 3. 2023. godine Odluku o pristupanju izradi Nacrta Programa razvoja kulture Opštine Budva za period 2024–2028.⁷ Za izradu Nacrta Programa razvoja kulture, a shodno Odluci, zadužen je Sekretarijat za društvene djelatnosti, kao nadležni organ, a obrazovana je i Radna grupa, čiji je zadatak utvrđen Rješenjem donijetim 12. 4. 2023. godine.⁸

³ “Sl. list CG”, br. 1/07 i 38/13.

⁴ “Sl. list CG”, br. 49/08.

⁵ “Sl. list CG”, br. 2/18, 34/19, 38/20, 50/22 i 84/22.

⁶ “Sl. list CG - opštinski propisi”, br. 2/19.

⁷ Odluka br. 01-082/23-631/1 od 29. 3. 2023. godine.

⁸ Rješenje br. 01-082/23-779/1 od 12. 4. 2023. godine.

Pored navedenog, normativni okvir uključuje primjenu svih pozitivnih propisa iz oblasti kulture i međunarodnih propisa.

2.2. STRATEŠKI OKVIR

S druge strane, kao dodatni osnov za izradu Programa, poslužili su važeći državni strateški dokumenti, koji su u nastavku prikazani hronološki redom, tj. prema vremenu donošenja. Skreće se pažnja da na lokalnom nivou trenutno ne postoje strateški dokumenti koje je donijela Opština Budva, a koji se direktno ili indirektno tiču oblasti kulture.⁹

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine određuje kulturu kao “temeljnu vrijednost svakog društva i neophodno je da se njen razvoj zasniva na: slobodi stvaralaštva i poštovanju prava na kulturu; opredijeljenosti države i lokalne samouprave da podstiču i pomažu razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva te da obezbjeđuju zaštitu i očuvanje kulturne baštine; ravnopravnom očuvanju svih kulturnih identiteta i poštovanju kulturne različitosti; izgradnji i unapređivanju sistema kulture, u skladu s međunarodnim standardima, a naročito standardima Evropske unije; uspostavljanju efikasnog, racionalnog i kreativnog upravljanja u kulturi; transparentnom djelovanju u kulturi; poštovanju i zaštiti autorskog i srodnih prava; demokratizaciji kulturne politike; decentralizaciji organizovanja i finansiranja kulture”. U okviru tematskog područja 2. Društveni resursi – podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva, definisana su dva strateška cilja koja se odnose na oblast kulture. Strateški cilj 2.6. definisan ovim dokumentom vezan je za oblast kulture (Unaprijediti značaj kulture kao temeljne vrijednosti duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje život građana), dok je Strateški cilj 2.7 vezan za oblast kulturne baštine (Uspostaviti efikasan i savremeni sistem integralne zaštite, upravljanja i održivog korišćenja kulturne baštine i predjela).

Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2018–2023. godine

Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2018–2023. godine kroz tematsku oblast Stanje životne sredine i kulturne baštine, potpoglavlje Objekti kulture i kulturna baština, obuhvata objekte kulture i kulturna dobra koja mogu biti predmet potencijalnog rizika od katastrofa, s posebnim akcentom na područja svjetske baštine, ali i druga kulturna dobra, posebno u priobalnom dijelu prepoznatom kao visoko rizičnoj zoni, od zemljotresa, poplava, ali i drugih hazarda koji mogu ugroziti stanje nepokretne i pokretne kulturne baštine.

Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019–2024. godine

Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019–2024. godine (S3) je istovremeno i krovni i intersektorski nacionalni strateški dokument, izrađen u skladu sa EU metodologijom, kojim se

⁹ Međutim, u toku je izrada Nacrta Strateškog plana razvoja Opštine Budva 2023–2027. godine, u kojem će oblast kulture svakako biti zastupljena. <https://budva.me/article/odluka-o-formiranju-konsultativne-grupe-za-izradu-strate%C5%A1kog-plana-razvoja-op%C5%A1tine-budva-za> (pristup: 19. 5. 2023).

utvrđuju prioritete razvoja države, a čiji je cilj izgradnja konkurentne prednosti kroz povezivanje sopstvenih snaga u istraživanju i inovacijama s potrebama privrede, odgovarajući na koherentan način na rastuće mogućnosti i razvoj tržišta. Strategija utvrđuje četiri prioriteta razvoja: Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane, Energija i održiva životna sredina, Održivi i zdravstveni turizam i ICT. Prilikom analize ekonomskih potencijala za potrebe ove strategije utvrđen je snažan rast kreativnih industrija i njihove uloge u sveukupnom razvoju društva i ekonomije, odnosno utvrđena je sve veća konvergencija biznis servisa i kreativnih industrija kroz upotrebu ICT. S tim u vezi kao jedna od mjera prepoznata je podrška preduzetništvu u kreativnim industrijama.

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. godine

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. godine u okviru strateškog cilja II Poboľšati dostupnost i kvalitet socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja za svu djecu, definiše operativni cilj koji se odnosi na kulturu – Povećana dostupnost obrazovanja djeci iz osjetljivih grupa, kvalitet obrazovanja za svu djecu i pristup kvalitetnim kulturnim i medijskim sadržajima.

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019–2023. godine

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019–2023. godine. U kontekstu potrebe za promjenom društvene percepcije LGBTI osoba nezaobilazan je i segment kulture i njenih sadržaja kojima se s jedne strane afirmišu autentični kulturni izrazi LGBTI osoba, a s druge se kroz te sadržaje informišu ostali građani i građanke o autentičnoj „slici“ o LGBTI osobama, što doprinosi smanjenju predrasuda o ovim osobama.

Strategija saradnje s dijasporom-iseljenicima 2020–2023. godine

Strategija saradnje s dijasporom-iseljenicima 2020–2023. godine sadrži kao poseban strateški cilj u oblasti Očuvanje kulturnog identiteta dijaspore-iseljenika, koji je dalje razrađen kroz dva operativna cilja (Očuvanje i njegovanje jezika, kulture i tradicije dijaspore u zemljama prijema kroz organizaciju škola i kurseva jezika i kulture Crne Gore u zemlji i inostranstvu, podrazumijeva sljedeće aktivnosti; Podsticanje i uključivanje dijaspore-iseljenika u realizaciju projekata i aktivnosti na planu promocije kulture i baštine Crne Gore u matičnoj državi i zemljama prijema, obuhvata aktivnosti).

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. godine

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. godine namjerava se uspostaviti bolji okvir za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kroz operativni cilj koji adresira stereotipe, predrasude i uvriježene rodne uloge, predviđen je niz mjera koje se tiču prevencije diskriminacije i nasilja, obrazovanja, ali i kulture i medija.

Strategija razvoja turizma 2022–2025. godine

Strategijom razvoja turizma 2022–2025. godine u poglavlju 14.4, u okviru Operativnog cilja 4. Unaprijeđen kvalitet diverzifikovanog turističkog proizvoda, navedeni su potencijali razvoja turizma Crne Gore koji se ogledaju u razvoju i unapređenju specifičnih oblika turizma, među

kojima, kulturnog i vjerskog. Crna Gora pojeđuje bogat potencijal za razvoj kulturnog i vjerskog turizma, s obzirom na raznovrsnu kulturnu zaostavštinu ranijih epoha koja ovdje postoji. Kulturni turizam smatra se jedim od ključnih pokretača razvoja destinacije/područja, a njegov socijalni uticaj ne podrazumijeva samo materijalne, već ima i nematerijalne efekte, poput, recimo, razvoja svijesti o značaju i važnosti očuvanja kulturne baštine, kreiranje i brendiranje kulturnog identiteta i slično.

Nacrt Nacionalne strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2023–2027. godine

Nacrt Nacionalne strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2023–2027. godine u okviru Strateškog cilja 3 (SC3) Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unapređenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioriternih sektora sa potencijalom rasta, donosi Operativni cilj 3.2 Razvoj prioriternih sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine. Kulturni, avanturistički i zdravstveni turizam u velikoj mjeri doprinose daljoj diverzifikaciji turističke ponude, i to kroz jačanje brenda destinacije, produženje turističke sezone, ali i održavanje i zaštitu kulturne baštine. Iz ovog razloga, prepoznata je neophodnost pružanja dalje podrške razvoju turizma u zemlji u cjelini, kroz unapređenje poreske politike, u smislu postojanja niže stope PDV-a na usluge u sektoru turizma, kao i podrškom kroz subvencije.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2023–2027. godine

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2023–2027. godine ima za cilj obezbjeđenje ravnopravnog položaja i punog učešća lica s invaliditetom u svim sferama društvenog života, kroz unapređenje pravnog, institucionalnog, socijalnog i ekonomskog okvira za zaštitu od diskriminacije, koji se temelji na modelu pristupa invaliditetu zasnovanom na ljudskim pravima. Kao jedna od oblasti u ovoj strategiji prepoznata je diskriminacija u oblasti kulture, sporta i rekreacije, u kojoj je kroz operativni cilj 11 definisano obezbjeđenje ravnopravnog učešća, medijske zastupljenosti i pristupa lica s invaliditetom kulturnom životu, sportskim i rekreativnim aktivnostima.

Nacrt Nacionalnog programa razvoja kulture za period 2023–2027. godine

Nacrt Nacionalnog programa razvoja kulture za period 2023–2027. godine predstavlja dugoročnu projekciju cjelovite reforme u kulturi Crne Gore, utvrđeni su ciljevi i prioriteti razvoja svih segmenata kulture i aktivnosti od značaja za kontinuirani razvoj kulture, kao i osnovne mjere koje će resorno Ministarstvo kulture i medija sprovoditi u daljem razvoju kulture i afirmaciji kulturnih identiteta koji odražavaju tradiciju i savremenost Crne Gore. Ovim dokumentom sistemski se utvrđuju pravci djelovanja i načini sprovođenja kulturne politike na nacionalnom, a time posredno i na lokalnom nivou. U njemu stoji da će se od strane Ministarstva i svih drugih značajnih aktera koji su uključeni u njegovu realizaciju, kroz ciljeve i aktivnosti, pružiti osnova za sistemsku i plansku podršku projektu “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”. Podrška ovom projektu, kako je navedeno, biće ostvarena kroz finansijska sredstva za programski dio projekta i kroz investiciona ulaganja u infrastrukturni okvir i bazu.

2.3. SVRHA IZRADE

Kao što je već istaknuto, način donošenja i sadržaj opštinskog programa razvoja kulture definisani su odredbama Zakona o kulturi. Program predstavlja osnovni strateški dokument na lokalnom nivou za kulturu i donosi se za naredni petogodišnji period (2024–2028). Njime Opština Budva jasno potvrđuje svoju punu posvećenost razvoju i unapređenju kulture na lokalnom nivou.

Program proizilazi iz analize postojećeg stanja i potreba u kulturi na lokalnom nivou i ujedno je dokument kojim se utvrđuje značaj kulture kao oblasti od javnog interesa, u ukupnom razvoju opštine. Osnovni zadatak mu je uspostavljanje strateškog i projektnog planiranja u oblasti kulture, uz sprovođenje monitoringa i evaluacije.

Dodatni razlog donošenja Programa jeste vizija da kultura postane značajniji činilac razvoja kulturne politike lokalne samouprave, zasnovan na integraciji ljudskih, kreativnih, materijalnih i ekonomskih potencijala.

S druge strane, Program je i planski osnov i podrška programskom i infrastrukturnom konceptu projekta “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”, koji je inicirala i vodi Opština Budva.

Program polazi od značaja kulture u istorijskom razvoju Budve i daje preporuke za očuvanje i razvoj kulturne baštine i njenih osobenosti, uzimajući u obzir sve izazove s kojima se ona susrijeće. Istovremeno, definiše i načine i mogućnosti za unapređenje kulturnog stvaralaštva i dostupnosti kulturne baštine za sve, kao i uslove za povećanje kulturne raznolikosti itd.

Međunarodni dokument Agenda 21 za kulturu predstavlja nezaobilazan teorijski okvir za rad naizradi ovog strateškog dokumenta. Iz načela Agende 21, usvojene u Barseloni 2004, definisano je nekoliko principa koje je važno primijeniti i kao strateški okvir Programa:

- poimanje gradova i lokalnih zajednica kao privilegovanih mjesta za kulturno stvaranje i kreativnu raznolikost, u kojima je otvoren neprestani dijalog između identiteta i različitosti, pojedinca i grupe, sa posebnim naglaskom na nužnost jezičke raznolikosti;
- promovisanje kulture kao ključnog faktora u održivom razvoju gradova, u njegovoj humanoj, ekonomskoj, političkoj i socijalnoj dimenziji, što zahtijeva usaglašavanje kulturne i drugih javnih politika;
- nužnost zagovaranja kulture i kulturnih dobara na temelju njihovih vrijednosti i značenja, a ne kao običnih tržišnih dobara, i
- osiguravanje pristupa kulturnom i simboličkom polju u svim dobima života kao elementarnog prava građanina.

Kulturna politika lokalnih samouprava treba da bude usaglašena s nacionalnom kulturnom politikom, koja, slijedeći prioritete u oblasti kulture na nivou Evropske unije, poput Nove evropske agende za kulturu (2018), ima tri strateška cilja sa socijalnom, ekonomskom i spoljnom dimenzijom:

- socijalna dimenzija: pospješivanje moći kulture i kulturne raznolikosti u cilju postizanja društvene kohezije i blagostanja;
- ekonomska dimenzija: podrška kreativnosti u obrazovanju i inovacijama u cilju stvaranja većeg broja radnih mjesta i ekonomskog rasta;
- spoljna dimenzija: osnaživanje međunarodnih kulturnih odnosa.

Dodatno, Radni plan za kulturu za period 2023–2026, koji je Evropska komisija usvojila 2022. godine, predviđa ispunjavanje četiri komplementarna prioriteta:

- umjetnici i profesionalci u kulturi: osnaživanje kulturnog i kreativnog sektora;
- kultura za ljude: pospješivanje učešća u kulturnom životu i uloge kulture u društvu;
- kultura za planetu: oslobađanje moći kulture;
- Kultura za kreativna partnerstva: jačanje kulturne dimenzije u vanjskim poslovima EU.

Na konceptualnom nivou, Program je usklađen is osnovnim razvojnim trendovima i principima na kojima se baziraju savremene kulturne politike u svijetu, i to:

- shvatanje kulture kao dobra od javnog interesa i prava na kulturu kao osnovnog ljudskog prava;
- prepoznavanje aktera kulturne scene kao važnih činilaca koji značajno doprinose opštem društvenom razvoju;
- vođenje kulturne politike na transparentan i participativan način, uz učešće velikog broja aktera u kulturi;
- formulisanje i vođenje kulturne politike na osnovu činjenica;
- poštovanje specifičnosti resora kulture i sektorske pripadnosti aktera (javni, privatni, civilni);
- shvatanje da su strateško opredjeljenje, dugoročnost i koherentnost preduslovi za kvalitetno vođenje kulturne politike;
- shvatanje da savremena kulturna politika podrazumijeva spremnost na uvođenje novih metoda i principa rada i donošenje novih rješenja.

Slijedeći ciljeve i prioritete razvoja kulture prepoznate Nacrtom Nacionalnog programa razvoja kulture Crne Gore 2023–2027, svrha izrade ovog Programa utemeljena je i na sljedećim principima:

- ciljevima i prioritetima razvoja kulture Budve kao multinacionalne, multikulturalne i multikonfesionalne sredine;
- standardima kulturnih potreba na lokalnom nivou i principi njihovog ostvarivanja;
- osnovnim preduslovima ostvarivanja kulture i način njihovog obezbjeđivanja;
- projekciji obnove, izgradnje i tehničko-tehnološkog opremanja objekata u kulturi;
- načinu obezbjeđivanja visoko profesionalnog stručnog, naučno-istraživačkog, stvaralačkog i umjetničkog kadra;
- planiranju kadrovskih potreba, edukacije i profesionalnog usavršavanja;
- metodologiji evaluacije svih nosilaca djelatnosti kulture;
- načinu podsticaja i pomoći razvoja kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i djelatnosti kulture;
- aktivnostima na zaštiti i očuvanju kulturne baštine;
- prioritetima međunarodne kulturne saradnje;
- naučno-istraživačkom radu i kapitalnim projektima u kulturi;
- projekciji budžetskih i vanbudžetskih sredstava za finansiranje kulture;
- principima saradnje i koordinacije aktivnosti subjekata u kulturi;
- principima ostvarivanja i razvoja saradnje sa subjektima iz drugih oblasti;
- metodologiji i rokovima za ostvarivanje opštinskog programa razvoja kulture;
- drugim aktivnostima i mjerama od značaja za ostvarivanje i razvoj kulture.

2.3.1. Inicijativa “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”

Evropska prijestonica kulture je najveći i najdugovječniji evropski projekat u oblasti kulture i kulturnih politika, koji postoji od 1985. godine. Polazeći od kulturno-istorijskog evropskog identiteta Budve, te opredjeljenja države za dostizanje evropskih standarda i vrijednosti, ali i viziju kulture kao jednog od ključnih razvojnih potencijala, godine 2019. Opština Budva inicirala je projekat “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”. Kao samostalnoj inicijativi u oblasti kulture u Evropskoj uniji, cilj programa Evropske prijestonice kulture – EPK (European Capitals of Culture – ECC) jeste da istakne bogatstvo i raznolikost kultura u Evropi, da promoviše kulturne karakteristike koje Evropljani dijele i da poveća osjećanje pripadnosti evropskih građana zajedničkom kulturnom prostoru.

Zaključkom Vlade Crne Gore br. 04-2537-2 od 19. 5. 2021. godine Vlada je usvojila Informaciju o projektu „Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture“. Istim dokumentom zaduženo je tadašnje Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore da pruži neophodnu pomoć Opštini Budva i partnerima u implementaciji ovog projekta. Evropska komisija potvrdila je kandidaturu Budve sredinom oktobra 2022. godine, dok je aplikaciona knjiga predata Evropskoj komisiji u novembru iste godine. U ovoj knjizi sadržan je koncept razvoja kulture, program kulturnih događaja i manifestacija i spisak najznačajnijih infrastrukturnih projekata koji su direktno ili posredno povezani sa kulturnim životom grada.

Postupajući u skladu s Odlukom Direktorata za obrazovanje, omladinu, sport i kulturu Evropske komisije od 16. 12. 2022., a na prijedlog EU panela nezavisnih kulturnih eksperata, kojom je Budva sa Bokom postala finalist takmičenja za Evropsku prijestonicu kulture 2028. u konkurenciji EEA/EFTA zemalja, zemlja kandidata za EU i potencijalnih kandidata za EU, a uvažavajući interes svih zainteresovanih strana za intenzivnijom saradnjom na preduzimanju mjera i aktivnosti sa ciljem realizacije projekta kandidature, u Budvi je 10. 3. 2023. potpisan je Memorandum o saradnji Budve i bokeljskih opština na projektu “Budva – Boka 2028: Evropske prijestonice kulture”. Predmet i cilj Memoranduma jeste saradnja na ovom projektu i zajedničko koncipiranje kulturno-umjetničkog programa, priprema prijave i realizacija projekta u slučaju pobjede u finalu procesa kandidovanja. Potpisivanjem Memoranduma formalizovana je saradnja Budve i bokeljskih opština na projektu Evropske prijestonice kulture, ojačan je konceptualni i programski okvir kandidature Budve, koja se, zajedno sa Skopljem, našala u finalu takmičenja za Evropsku prijestonicu kulture 2028. u konkurenciji EEA/EFTA zemlja, zemlja kandidata za EU i potencijalnih kandidata za EU.

Marta 2023. Ministarstvo kulture i medija Crne Gore je u Nacrtu Nacionalnog programa razvoja kulture 2023–2027. godine, u jednom od operativnih ciljeva u segmentu Međunarodna saradnja, navelo i kandidaturu Budve i gradova Boke za evropsku prijestonicu kulture 2028. godine. Skupština Opštine Budva na sjednici 15. maja 2023. godine donijela Zaključak da se podržava kandidatura Opštine Budva u finalnom takmičenju za Evropsku prijestonicu kulture 2028. godine sa prezentacijom projekta “Budva–Boka: Evropska prijestonica kulture” u konkurenciji EEA/EFTA zemalja, zemlja kandidata za EU i potencijalnih kandidata za EU, odnosno da u slučaju pobjede Opština Budva prihvata da preuzme sve neophodne mjere i aktivnosti u cilju realizacije ovog projekta.

Umjetničko-programska koncepcija aplikacione knjige usklađena je sa vizijom i strateškim ciljevima Programa razvoja kulture Opštine Budva 2024-2028.

2.4. METODOLOGIJA

Za izradu Programa bio je zadužen Sekretarijat za društvene djelatnosti Opštine Budva, s obzirom na to da predstavlja organ nadležan za stvaranje uslova za razvoj i unapređenje svih vidova kulture na lokalnom nivou i organ nadležan za pripremanje Programa.¹⁰ Metodološki okvir prikupljana podataka za potrebe Programa obuhvatio je kombinovanje više kvalitativnih i kvantitativnih metoda i tehnika.

Izrada ovog dokumenta zasnovana je na participativnom procesu, podrazumijevajući uključivanje šireg kruga učesnika u cijelokupnom procesu izrade: lokalnih vlasti, opštinskih i drugih institucija, nezavisne kulturne scene, ostalih aktera u kulturnom životu i građana. Cilj takvog pristupa bio je usmjeren ne samo na prepoznavanje slabosti i ograničenja u dosadašnjem razvoju kulture, već i na formulisanje novih pravaca razvoja kulture kao važnog društvenog resursa, kroz definisanje strateških i operativnih ciljeva, mjera i aktivnosti za naredni petogodišnji period koje je potrebno ostvariti.

Proces izrade Programa podrazumijevao je sljedeće korake:

1. na osnovu čl. 6 i 10 Zakona o kulturi, člana 58 Zakona o lokalnoj samoupravi i člana 98 Statuta Opštine Budva, predsjednik Opštine 29. 3. 2023. godine donio je Odluku o pristupanju izradi Nacrta Programa razvoja kulture u Opštini Budva za period 2024–2028.¹¹ Za izradu nacrta Programa, a shodno Odluci, zadužen je Sekretarijat za društvene djelatnosti, kao nadležni organ, a obrazovana je i Radna grupa čiji je zadatak utvrđen Rješenjem donijetim 12. 4. 2023. godine.¹² Radna grupa radila je u sastavu: Danijela Došljak (koordinatorka), Dobrila Vlahović (članica), Predrag Zenović (član), Dušan Medin (član), Svetlana Ivanović (članica), Sanja Marinović (članica) i Jelena Lazić (članica), a njena uloga bila je da pripremi Nacrt Programa i dostavi ga nadležnom organu u definisanom roku, odnosno do 30. 6. 2023. godine;
2. mapiranje i analiza rada aktera koji na teritoriji opštine Budva obavljaju djelatnost kulture i s njom direktno povezane djelatnosti;
3. mapiranim akterima (lokalna samouprava, javne ustanove kulture i lokalni javni emiter čiji je osnivač Opština Budva, Državni arhiv Crne Gore – Arhivski odsjek Budva, sektor obrazovanja) Služba predsjednika Opštine prosljedila je Zahtjev za dostavu podataka za izradu Programa br. 01-082/23-761/2 od 10. 4. 2023, radi utvrđivanja postojećeg stanja prostornih kapaciteta, infrastrukture, budžeta, kadrovskih kapaciteta i prijedloga mjera za poboljšanje. Odgovore su dostavili: Sekretarijat za društvene djelatnosti Opštine Budva, JU Muzeji i galerije Budve, JU Narodna biblioteka Budve, JU Grad teatar Budva, Radio televizija Budva i Državni arhiv Crne Gore – Arhivski odsjek Budva;
4. Sekretarijat za društvene djelatnosti Opštine Budva objavio je Javni poziv za prethodno konsultovanje br. 08-082/23-368/1 od 12. 4. 2023, kojim su pozvani svi zainteresovani subjekti da dostave prijedloge, stavove i interese u vezi izrade Nacrta Programa.¹³ U

¹⁰ Član 2 Odluke o pristupanju izradi Nacrta Programa razvoja kulture u Opštini Budva za period 2024–2028, br. 01-082/23-631/1 od 29. 3. 2023. godine. <https://budva.me/article/odluka-o-pristupanju-izradi-nacrta-programa-razvoja-kulture-u-op%C5%A1tini-budva-za-period-2024> (pristup: 19. 5. 2023).

¹¹ <https://budva.me/article/odluka-o-pristupanju-izradi-nacrta-programa-razvoja-kulture-u-op%C5%A1tini-budva-za-period-2024> (pristup: 19. 5. 2023).

¹² Rješenje br. 01-082/23-779/1 od 12. 4. 2023. godine.

¹³ <https://budva.me/article/javni-poziv-o-postupku-prethodnog-konsultovanja-u-vezi-pripreme-nacrta-programa-razvoja> (pristup: 19. 5. 2023).

periodu predviđenom za dostavljanje prijedloga, stavova i interesa (do 27. 4. 2023) dostavljeni su prijedlozi jednog fizičkog lica. Izvještaj s prethodne konsultacije javno je objavljen;¹⁴

5. Sekretarijat za lokalnu samoupravu Opštine Budva krajem aprila tekuće godine uputio je nevladinim organizacijama Zahtjev za dostavu podataka za izradu Programa br. 01-082/23-761/1 od 10. 4. 2023, kojim se traže podaci radi utvrđivanja postojećeg stanja prostornih kapaciteta, infrastrukture, budžeta, kadrovskih kapaciteta i prijedloga mjera za poboljšanje.¹⁵ Nevladine organizacije nijesu dostavile odgovor;¹⁶
6. s obzirom na to da je Nacrt Nacionalnog programa razvoja kulture Crne Gore 2023–2027. strateški osnov višeg reda za strateško promišljanje i djelovanje u kulturi na lokalnom nivou, prilikom rada na Programu naročito su korišćeni rezultati njihovog šire sprovedenog istraživanja, a koje je obuhvatalo i kulturnu scenu na teritoriji opštine Budva;
7. od Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva dobijene su radne verzije ranijih mapiranja aktera kulturne scene na teritoriji budvanske opštine;
8. u cilju transparentnosti rada na Programu, dio članova Radne grupe gostovao je u medijima, predstavljajući intenzitet i proces rada, a određeni mediji i internet portali takođe su donosili informacije o izradi ovog strateškog dokumenta (posebno, ali ne i isključivo u kontekstu informisanja o inicijativi “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”);
9. Opštini Budva tražena je dokumentacija navedena u Izvještaju 2022/10/05 o izvršenim obavezama prema Ugovoru br. 01-082/22-1261/1, zavedenom pod br. 08-077/22-967/1 od 5. 10. 2022. godine, koja nije dobijena;
10. tokom trajanja procesa izrade Programa, lokalni akteri kulturne scene na teritoriji opštine Budva, u okviru svojih redovnih aktivnosti, organizovali su niz različitih kulturnih događaja, doprinoseći mapiranju kulturne infrastrukture, definisanju vizije razvoja, prepoznavanju izazova s kojima se lokalna kulturna scena susreće itd. S druge strane, organizacioni tim projekta “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture” organizovao je više javnih okruglih stolova, stručnih prezentacija i tribina na temu strateškog planiranja u kulturi, koji su bili otvoreni za javnost i u kojima su učešće uzeli predstavnici lokalne institucionalne i nezavisne kulturne scene. Podaci saopšteni na navedenim aktivnostima bili su od koristi i Radnoj grupi prilikom izrade Programa.

Programom ce se unaprijediti postojeći mehanizmi i instrumenti kulturne politike s potrebama aktera u kulturi i same publike, da ponudi rješenja za uočene problem i da:

- prepozna i definiše prioriteta strateška usmjerenja, kao i ključne probleme i pravce rješavanja svakog od njih;
- definiše osnovne dugoročne pravce kulturnog razvojaopštine, usklađene s drugim relevantnim društvenim i političkim područjima;
- odredi prioriteta javne interese u polju kulture;
- odredi instrumente ostvarivanja tih interesa i prepoznaje aktere u područjukulture i drugih područja, koji doprinose ostvarivanju tih interesa;
- odredi načine praćenja, evaluacije i usklađivanja strateškog djelovanja s aktualnim potrebama ključnih aktera.

¹⁴<https://budva.me/article/izvje%C5%A0taj-sa-prethodne-konsultacije-u-vezi-sa-pripremom-nacrta-programa-razvoja-kulture> (pristup: 19. 5. 2023).

¹⁵<https://budva.me/article/zahtjev-za-dostavu-podataka-za-izradu-programa-razvoja-kulture-za-2024-2028-godine> (pristup: 19. 5. 2023).

¹⁶ Informacija Sekretarijata za lokalnu samoupravu Opštine Budva.

ANALIZA STANJA

3. BUDVA KROZ PROSTOR I VRIJEME

3.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Budva je jedno od najstarijih naselja na istočnom Jadranu, staro namjanje 2.500 godina, dok su na širem prostoru zabilježeni stariji i mlađi ostaci materijalne kulture. Sve to svjedoči o višemilenijumski povoljnim geografsko-klimatskim uslovima za kontinuirano prisustvo ljudskog života na ovom prostoru.

Područje budvanske opštine nalazi se u primorskom dijelu Crne Gore, zahvatajući prostor od Jaza do Buljarica. Prema svojim prirodnim i kulturalnim karakteristikama posjeduje tipična obilježja mediteranskog ambijenta. Geografski, proteže se u pravcu sjeverozapad–jugoistok i zauzima površinu od oko 122 km².

U pogledu morfoloških karakteristika, na teritoriji opštine Budva razlikuju se tri vertikalne zone: obalni pojas do 100 mnv, primorsku flišnu zonu od 100 do 500 mnv, lovcensku prečagu, obronke i površi Lovćena (tzv. „Planina“), od 500 do 1400 mnv.

U budvanskom akvatorijumu nalazi se ostrvo Sv. Nikola (Školj) dužine oko 2 km, koje je sa obalom povezano podvodnimk pješćanim sprudom – Tunjom. Sveti Stefan je, po svoj prilici, nekadašnje ostrvo, kasnije spojeno s kopnom uskim sprudom. Takođe, manja ostrava (školji) postoje duž cijele budvanske rivijere, a veća su Kršić (Pržno), Golubinj (Sveti Stefan), Perazića školj (Reževići), Katič i Sveta Neđelja (Petrovac na Moru), Mravinjak (Dubovica)...

Prema Kepenovoj klasifikaciji klime područje Budve karakteriše umjereno topla kišna klima s vrelim ljetima i s izraženim ljetnjim sušnim periodom. Srednja temperatura vazduha na području Budve je 16.3°C. Najtopliji mjesec je jul sa prosječnom temperaturom vazduha od 25.2°C, a najhladniji januar, s prosječnom temperaturom od 5.6°C. Prosječna maksimalna temperatura vazduha je 20.8°C, a srednja maksimalna temperatura vazduha u najtoplijem mjesecu, u julu, je 29.9°C. Apsolutno maksimalna temperatura vazduha od 39°C izmjerena je u avgustu 2013. godine. Prosječna minimalna temperatura vazduha je 12.1°C, a srednja minimalna temperatura vazduha u najhladnijem mjesecu, u januaru, je 5.1°C. Apsolutno minimalna temperatura od -8.5°C izmjerena je 14. 1. 1968. godine. Prosječna količina padavina na području Budve je 1.330 mm. Najkišniji mjesec u godini je novembar, sa prosječnom količinom od 190 mm, a najmanju količinu padavina ima mjesec jul, prosječno 28 mm. Broj dana sa padavinama >0.1 mm je 124. Maksimalna visina sniježnog pokrivača izmjerena je u januaru 1954. i februaru 1956. godine -6 cm.

Na osnovu obrade podataka o brzini i pravcu vjetra za period 1981–2010.godine s meteorološke stanice u Budvi napravljena je klimatološka ruža vjetrova. Dominantni su vjetrovi bura, jugo i mestral.

3.2. MREŽA NASELJA I SAOBRAĆAJ

Prema Odluci o naseljima i granicama naselja na teritoriji Opštine Budva,¹⁷ naselja na teritoriji Opštine Budva i granice područja tih naselja određena su na sljedeći način:

¹⁷ “Sl. list CG – Opštinski propisi”, br. 50/2019. U proceduri je izrada Odluke o izmjeni i dopuni Odluke o naseljima i granicama naselja na teritoriji Opštine Budva.

- naselja na teritoriji Budva su: grad Budva: Babin Do, Bijeli Do, Budva Centar, Budva Polje, Dubovica, Golubovina, Gospoština, Komoševina, Lazi, Lugovi, Maine, Podkošljun, Rozino, Stari Grad i Velji Vinogradi;
- naselja u okviru urbanog područja Petrovca na Moru: Brežine, Medinski Krš, Mirište, Nerin, Petrovac Centar i Stupovi;
- naselja u vangradskom području: Androvići, Bečići, Blizikuće, Boreti, Brajići, Brda, Buljarica, Čami Do, Čelobrdo, Čučuci, Drobnići, Dapkovići, Divanovići, Donji Pobori, Duletići, Đenaši-Česminovo, Đurovići, Golubovići, Gornji Pobori, Grabovica, Ivanovići, Jaz, Kaluđerac, Krstac, Kuljače, Donji Katun, Gornji Katun, Kamenovo, Kanjoši, Košljun, Krapina, Lapčići, Mažići, Markovići, Novoselje, Perazića Do, Podbabac, Podlastva (Poljice), Podličak, Podostrog, Prijedor, Pržno, Prijedorac, Rafailovići, Rijeka Reževići, Rustovo, Seoce, Sveti Stefan, Svinjišta, Stanišići, Trap, Tudorovići, Vojnici, Vrba, Vrijesno, Zavalala i Žukovica–Medigovići.

Na teritoriji opštine Budva četiri naselja su gradska tj. imaju status urbanih naselja: Budva, Bečići, Sveti Stefan i Petrovac na Moru, koja ujedno bilježe i najveći porast stanovništva.

Zbog morfoloških specifičnosti i ograničenih uslova za izgradnju i privlačnost za naseljavanje, došlo je do formiranja malih naselja uz okolna urbana naselja. Tako su sva naselja više ili manje proširila svoje područje čineći prostorno-funkcionalnu cjelinu, s osjetno većim brojem stanovnika.

Zone koje su najpogodnije za razvoj turizma ujedno su i zone najveće naseljenosti najbržeg populacionog rasta. Izražen je proces litoralizacije, a koncentracija stanovništva je posljedica davno formiranih urbanih naselja koja su tokom historije uvijek predstavljala polove razvoja. Na tom području je i veća koncentracija infrastrukture, turističke izgradnje i visok stepen urbanizacije.

U opštini Budva ima ukupno 24 mjesnih zajednica, koje imaju, po novim opštinskim propisima, 80 naseljenih mjesta. Značajnija i veća naselja, koja pripadaju opštini Budva su: Stari grad, Markovići, Gornji Pobori, Braići, Bečići, Reževići, Buljarica, Svinjišta, Podostrog, Petrovac, Jaz, Babin Do, Donji Pobori, Bijeli Do, Prijedor i Seoce.¹⁸

U razvoju mreže centara u primorskom regionu značajnu ulogu ima razvoj mreže saobraćajnica i turističke funkcije. Region karakteriše nešto veća gustina naseljenosti, gušća mreža centara, visok stepen deagrarizacije i urbanizacije i usitnjena naselja u zaleđu.

3.3. DEMOGRAFIJA

Analizom osnovnih demografskih karakteristika dobijaju se pokazatelji brojnih promjena u određenom vremenskom periodu dobijaju se pokazatelji brojnih promjena koje se dešavaju u stanovništvu, a značajne su za realno strateško planiranje, izgradnju brojnih sadržaja i komunalne i tehničke infrastrukture.

Glavna ograničenja za kvalitetnu demografsku analizu i ocjenu stanja su u nedostatku aktuelne informatike koja se očekivala od Popisa Crne Gore 2021. godine. Umijesto toga, analize i

¹⁸ Podaci Sekretarijata za lokalnu samoupravu Opštine Budva.

ocjene zasnovane su na kompletnim ali zastarjelim podacima Popisa iz 2011, na parcijalnim novijim podacima koji se prate na godišnjem i mjesečnom nivou procijenama i terenskim istraživanjima.

Demografska kretanja na teritorije budvanske opštine vrlo su specifična, uslovljena primarno geografskim, ekonomskim i migracionim kretanjima.

Zajednice koje stoljećima nastanjuju teritoriju današnje budvanske opštine su: Budvani, Grbljani, Pobori, Brajići, Maini i Paštovići.

Brojno stanje stanovnika se, prema zvaničnim popisima, kretao na sljedeći način:

Godine	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
Opština Budva	3.822	4.364	4.834	6.106	8.632	11.717	15.909	19.218
Crna Gora	377.718	419.873	471.894	529.604	584.310	615.035	620.145	620.029
Prosjek (%)	1	1	1	1,2	1,5	1,9	2,6	3,10

Tabela 1: Kretanje stanovništva Budve i Crne Gore prema popisima¹⁹

Kada je riječ o rastu broja stanovnika, tokom XX vijeka, kretanja stanovništava na teritoriji opštine Budva bila su bez većih oscilacija sve do početka 1970-ih godina, kada su zabilježeni počeci većeg privrednog razvoja koji podrazumijeva i masovnija migraciona kretanja.

U periodu između dva popisa 1971. i 1981. broj stanovnika se znatno povećao uz dalji rast prirodnog priraštaja i migracionih kretanja stanovništva iz manje razvijenih područja prema gradu Budvi.

Porast broja stanovnika i domaćinstava u opštini Budva naročito je ostvaren u periodu između 1991–2011. godine, čak za 40%, (1,6 puta više) dok se broj domaćinstava gotovo udvostručio (1,8 više) sa 3.777 na 6.982.²⁰

Prema podacima Monstata, broj stanovnika opštine Budva 2022. godine iznosio je 22.984, što pokazuje stalan porast, kao i veći procenat rasta broja stanovnika nego na državnom nivou (u 2022. zabilježen je pad stanovnika na državnom nivou). Neznatan rast indeksa u 2022. u odnosu na 2011. ukazuje na povećan intenzitet migracija prema ovom regionu.

Godine	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Budva	20.154	20.575	20.982	21.553	22.061	22.387	22.660	22.984
Crna Gora	622.159	622.303	622.373	622.227	622.028	621.306	619.211	617.213

Tabela 2: Procijenjeni broj stanovnika Budve i Crne Gore sredinom godine u periodu 2015–2022. godine²¹

¹⁹ Monstat.

²⁰ Na teritoriji opštine Budva, prema popisu iz 1991, evidentirano je 3.777 domaćinstava, pri čemu je prosječna veličina domaćinstva iznosila 3,05 člana. Popisom iz 2003. broj domaćinstava povećao se na 5.218 domaćinstava, pri čemu je broj članova ostao isti.

²¹ Monstat.

Shodno procjenama institucija sa lokalnog nivoa, broj stanovnika u Budvi više je nego duplo veći od zvaničnih demografskih podataka.

Prema aktuelnim podacima Direktorata za upravne poslove, državljanstvo i strance Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, ukupan broj crnogorskih državljana koji imaju prijavljeno prebivalište na teritoriji opštine Budva je 24.502, dok je ukupan broj stranaca s odobrenim stalnim i privremenim boravkom na teritoriji ove opštine iznosi 18.856. Ukupan broj državljana Rusije, Ukrajine i Turske, koji na teritoriji opštine Budva imaju prijavljen boravak glasi: 8.318 lica čine Rusi, 2.939 Turci, dok 899 čine Ukrajinci.²²

Na osnovu analize zdravstvenih kartona koje posjeduje Javna zdravstvena ustanova Dom zdravlja Budva, prema izdatim zdravstvenim kartonima, na teritoriji budvanske opštine ima 45.000 stanovnika.²³ Ovaj broj stanovnika je vjerovatno veći, ukoliko se uzme u obzir da na teritoriji opštine postoje brojna lica koja nemaju zdravstveni karton, te nijesu evidentirani kao osiguranici.

Za mnoge zemlje i gradove imigracija predstavlja moćan mehanizam razvoja stanovništva, a takođe je preduslov multikulturalnosti. Tokom istorijskog razvoja Budve, na njenoj teritoriji zabilježeno je prisustvo različitih vjerskih, etničkih i nacionalnih zajednica.

Podaci posljednjeg Popisa (2011) govore da je nacionalna struktura na teritoriji opštine Budve raznolika: Crnogorci (48,19%), Srbi (37,71%), Rusi (1,09%), Hrvati (0,87%), Egipćana (0,75), Muslimani (0,59%), a ostale nacionalne manjine su respektivno imale učešće ispod 0,5%. Oko 6% ispitanika nije željelo da se izjasni.

Podaci Popisa iz 2011. godine kazuju da na teritoriji opštine Budva živi najviše pravoslavaca (88,12%), muslimana (3,4%), rimokatolika (2,25%), ateista (1,78%), dok dio ispitanika (3,03%) nije želio da se izjasni.

Kada je riječ o indikatorima demografske starosti, prema rezultatima Popisa iz 2011.godine, stanovništvo opštine Budva pripada sredovječnom stanovništvu, na pragu demografske starosti sa 24,5% mladog (do 20 godina) i 15,4% starog stanovništva (preko 60 godina). Stanovništvo Opštine Budva, sa prosječnom starošću od 36,5 godina, nalazi se u stadijumu demografske starosti.

Shodno rezultatima Popisa iz 2011.stopa prirodnog priraštaj u Budvi iznosi 5,8%, stopa prirodnog priraštaja u 2021.iznosi 4,2 %, dok je u 2022. godini je zabilježen blagi rast i ista iznosi 6,2%.

Godine	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Živorodeni	370	364	380	355	371	336
Umrli	172	170	153	171	276	194
Prirodni priraštaj	198	194	227	184	95	142
Stopa prirodnog priraštaja	9,4	9,0	10,3	8,2	4,2	6,2

Tabela 3: Stopa prirodnog priraštaja u periodu 2017–2022. godine²⁴

²² Podaci dobijeni od Direktorata za upravne poslove, državljanstvo i strance Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore putem dopisa 11. 5. 2023. i putem e-maila 22. 6. 2023. godine, a za potrebe izrade Strateškog plana razvoja opštine Budva za period 2023-2027 godine.

²³ Podaci Javne zdravstvene ustanove Dom zdravlja Budva dobijeni putem dopisa 2. 3. 2023. godine.

²⁴Monstat.

Uzroci pada stope prirodnog priraštaja u 2021.godini su manja stopa nataliteta, veća stopa mortaliteta i unutrašnje migracije stanovništva.

Godine	Stopa prirodnog priraštaja	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta
Budva	6,2	14,6	8,4
Crna Gora	-0,1	11,4	11,5

Tabela 4: Pokazatelj vitalne statistike 2022. godine²⁵

Obrazovna struktura stanovništva se posmatra sa aspekta pismenosti i školske spreme. Prema rezultatima popisa 2011. godine u Budvi je bilo 0,5% nepismenog stanovništva starijeg od 10 godina, a što je daleko ispod državnog prosjeka. U odnosu na 2003. godinu, nepismenost stanovništva Opštine je smanjena sa 1 % na ispod 1%, što svrstava opštinu Budva, zajedno sa opštinama Herceg Novi, Kotor, Tivat, Nikšić, Cetinje, u opštine sa najmanjom stopom nepismenosti u Crnoj Gori

	Ukupno stanovništvo starosti 10 i više godina	Nepismeni	Stopa nepismenih
Crna Gora	542.649	8.149	1,5%
Budva	16.755	92	0,5%

Tabela 5: Stanovništvo staro 10 i više godina prema pismenosti u Budvi (Popis 2011)²⁶

Najveće učešće u stanovništvu Budve starijem od 15 godina ima kategorija sa srednjim obrazovanjem sa 57,6%, zatim kategorija stanovništva sa završenom osnovnom školom 12,6%, pa kategorija sa visokim obrazovanjem 16,2%. Više obrazovanje posjedovalo je 8,8% stanovništva, nezavršenu osnovnu školu 3,3%, a bez škole je bilo 0,9% stanovništva.

Za opštinu Budva karakteristična su migraciona kretanja u periodima koji su zabilježeni putem popisa. Naime, 1971–1981. Budva imala pozitivan migracioni saldo od 2.935 stanovnika. U narednom posmatranom periodu 1981–2003. taj saldo iznosio je 5.726 stanovnika, da bi u zadnjem posmatranom periodu 2003–2017. on bio nešto niži (3.048 stanovnika). Dakle, od 1970-ih godina prošlog vijeka do 2017. u opštinu Budva je doseljavanjem došlo 11.709 stanovnika. Ukoliko se nastavi ovakav trend doseljavanja problem prenaseljenosti, posebno gradskih i područja na obali, sve će se više zaoštavati i predstavljati veliki pritisak na tehničke infrastrukturne sisteme, opterećenje društvenih servisa i zdravstvenih ustanova, ali i sistema kulturnih ustanova.

²⁵Monstat.

²⁶Monstat.

Opština Budva	1971–1981.	1981–2003.	2003–2017.
Ukupno kretanje	3.798	7.514	5.073
Prirodni priraštaj	863	1.788	2.025
Migracioni bilans	2.935	5.726	3.048
Godišnja stopa migracionog bilansa (%)	4,6	2,1	1,2

Tabela 7: Migracioni bilans opštine Budva u periodu 1971–2017. godina²⁷

Ukoliko se uzme u obzir šestogodišnji period (2016–2022), migracioni saldo je pozitivan. Najviše doseljenih i odseljenih zabilježeno je u 2018, kada je migracioni saldo iznosio 408.

Na drugoj strani, u seoskim naseljima oko grada Budve, posebno onim u zaleđu (Grbalj, Pobori, Brajići, Maini, Paštovići), došlo je do depopulacije. O tome govori podatak Monstata da je 2011. u opštini Budva bilo pet sela bez stanovnika, do 25 stanovnika imalo je 23 sela, odnosno 56,1% svih sela opštine, a do 50 stanovnika imalo je 5 sela. Poređenja radi, 1948. nije bilo budvanskog sela bez stanovnika, do 25 stanovnika imala su dva sela, a do 50 stanovnika zabilježeno je u sedam sela. Došlo je do populacionog usitnjavanja sela zahvaljujući procesu emigracije koji je tekao ili prema gradskim naseljima, naseljima bliže obali ili van granica opštine, pa i države.

Depopulacija kao ključni demografski proces direktno utiče na nematerijalnu kulturnu baštinu, jer sa smanjenjem broja stanovnika na ruralnim područjima, a prije svega u brdsko-planinskom zaleđu opštine Budva, smanjuje i broj njenih nosilaca i čuvara. Međutim, imajući u vidu najnovije trendove ruralnog razvoja i turizma u seoskim područjima, tokom posljednjih godina primjetan je blagi porast broja stanovnika u zaleđu. U nedostatku relevantnih statističkih podataka, kao rezultat istraživanja, teško je dati precizne podatke da li je riječ o stalnim ili povremenim stanovnicima.

Glavni demografski problemi i izazovi na teritoriji opštine Budva su:

- veliki “pritisak” doseljenog stanovništva, posebno na gradska i priobalna naselja i na neposredno zaleđe, što je uslovalo prenaseljenost, visoku gustinu stanovništva i izgrađenosti;
- stanovništvo je sredovječno, prosječna starost stanovništva 36,5;
- depopulacija – pored značajnog priliva stanovništva imigracijom, veoma su izraženi emigracija mlađe populacije i pad prirodnog priraštaja stalnog stanovništva, naročito u ruralnom području;

Stoga je potrebno raditi na unapređenju vitalnih karakteristika populacije kroz kreiranje boljih uslova života, naročito u ruralnom području, stimulisanje doseljavanja mladih, uvećanje i diverzifikaciju privrede, otvaranje novih radnih mjesta, razne subvencije i stimulanse, izgradnju objekata društvenog standarda (obrazovne, kulturne, zdravstvene...), poboljšanje i izgradnju pristupnih puteva u zaleđu, unapredjenje komunalne infrastrukture itd. S druge

²⁷ Analiza stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora rađena za potrebe izrade Nacrta PUP-a 2021.

strane, potrebno je pokrenuti programe kojima će se preduprijeti eventualna pojava socijalne isključenosti i siromašnih starih lica.

3.4. KULTURNO-ISTORIJSKI RAZVOJ I URBANA GENEZA

O vremenu i načinu nastanka Budve pripovijeda legenda o dolasku sidonskog princa Kadma i njegove supruge Harmonije na istočnu jadransku obalu, do Budve, gdje zatiču pleme Enhelejaca. Prema predanju, ovdje se nastanjuju i postajuću mitski osnivači Budve. Istraživači dovode u vezu Enhelejce sa Ilirima, za koje je potvrđeno da su živjeli na široj teritoriji Balkana. Enhelejce na prostoru Budve spominju antičke zemljopisne karte, konkretno, Pseudo Skilaksovog "Periplusa" (sredina IV vijeka p. n. e). U periodu mitskog nastanka Budve ne može se govoriti o njenom urbanom prostoru, zbog nepostojanja materijalnih dokaza koji potkrepljuju ovu legendu.

Rana ilirska naselja uglavnom su bile gradine, podizane na nepristupačnim mjestima, odnosno, na prirodnim uzvišenjima. Pretpostavlja se da su brojne grobne konstrukcije – tumuli, koje postoje kako u budvanskom zaleđu, tako i na znatno široj teritoriji, zapravo ilirske provenijencije. Takođe, na ovom području (između Petrovca na Moru i Spiča) otkivena je prije više od jednog vijeka jedna ostava bronzanodopskih sjekira jadransko-dalmatinskog tipa, poznatih na širem balkanskom području. Bogatstvo arheološke građe iz bronzanodobnog perioda svjedoči o živim vezama praistorijskih kultura ovog dijela Jadranske obale s Egejom. Smatra se da u periodu starijeg gvođenog doba dolazi do nastanka, a potom i diferencijacije Ilira kao zasebnog supstrata. Nažalost, arheološka istraživanja praistorijskih kulturnih slojeva Budve nijesu sprovedena, dok su antički i mlađi iskopavanju arheološki tek od druge polovine XX vijeka, nerijetko bez u cjelosti publikovanih nalaza. O životu, običajima, kulturi i kosmogoniji Ilira na prostoru Jadrana se veoma malo zna.

Antički pisani izvori i bogatstvo arheološkog materijala ukazuju na to da je Budva jedno od najstarijih urbanih naselja na istočnom Jadranu, drevno najmanje 2.500 godina. Najraniji pisani pomen Budve donosi Sofokle u V vijeku p. n. e., pominjući je kao grad Ilirije. Naziv grada Budve, kroz vjekove, zabilježen je u nekoliko verzija: *Buthoe*, *Budua*, *Butua*, *Butoba*, *Budova*, *civitas antiqua*, odnosno Stari grad, itd.

Predanja o lokalitetu prvobitne Budve pronalazimo u "Ljetopisu Budve" iz sredine XVII vijeka, autora hroničara grada don Krsta Ivanovića (1620–1689). Pozivajući se na Marva Orbinija, Ivanović ubicira prvobitno naselje *Butamu* na obroncima brda Spas. Međutim, ovaj lokalitet nije dovoljno istražen, te se ne može sa sigurnošću tvrditi o tačnosti navedenih podataka.

Na osnovu arheoloških dokaza kojima se danas raspolaže, nekadašnje ostrvo, a kasnije poluostrvo, na mjestu Starog grada Budve smatra se najstarijim poznatim naseljem na prostoru današnjeg grada Budve, drevnim najmanje dva i po milenijuma. O tome svjedoče ostaci pilona, tj. antičke gradske kapije (urađene kiklopskom tehnikom), kao i materijalna kultura otkrivena u gradu i ilirsko-helenističkoj, odnosno kasnijoj rimskoj nekropoli - otkriveni tokom XX vijeka. No, i pored ovih otkrića, složeno je i teško utvrditi precizniju urbanu stratigrafiju Starog grada. Za helenistički Budvu smatra se da je bila manjeg opsega od današnjeg grada. Centralno mjesto je nesumnjivo bilo manje utvrđeno na stijeni – moguće akropolj, današnja Citadela.

U posljednjim vjekovima stare ere Budva postaje emporijum: mjesto susreta i, kako se pretpostavlja, trgovinskih razmjena između Ilira i Helena koji su plovili prema sjevernim zonama Jadrana. Budva je doživjela razvoj urbanog načina života i međukulturnih prožimanja, posebno tokom helenizma, u drugoj polovini III i prvoj polovini II vijeka p. n. e.

Dolaskom Rimljana na istočnu jadransku obalu Budva postaje dio Rimskog carstva, u čijem će sastavu biti sve do njegovog pada. Smatra se da je ekonomska moć Budve, u statusu *oppidium civium romanorum* bila visoka, što svjedoči i arheološkim metodama otkrivena materijalna kultura. Početkom I vijeka nove ere dolazi do velikog ekonomskog preobražaja i stvaranja latifundijskih posjeda. Počinje eksploatacija kamena i proizvodnja soli. Na lokacijama današnjih manastira u ruralnom zaleđu Budvu, prema predanjima, nalazili su se grčki i rimski paganski hramovi i grobovi.

Budva je ubicirana kao putna stanica na trasi rimskih puteva (*Tabula Peutingeriana*) iz IV vijeka. Materijalni ostaci rimskog naselja pronađeni su na nekropoli, a unutar bedema ostaci javnih građevina (kapiteli, arhitravne grede, dio stilobata). Otkrivene su i rimske terme i pločnik iz toga doba, pretpostavlja se i lokacija antičkog hrama, a prepoznaje se ortogonalna šema ulične mreže (*cardo, decumanus*). Obuhvat rimske Budve nije tačno utvrđen, ali je svakako bio veći od helenističkog naselja. Smatra se da je na istočnoj i južnoj strani bila ograničena morem, a prema zapadu pokrivala današnju površinu. Ostaci monumentalnih javnih građevina govore da je Budva svakako bila centar okupljanja, te se može sa sigurnošću smatrati da je imala i razvijenu kulturnu scenu. Lokacija hrama antičke Budve još uvijek nije otkrivena.

Krajem III vijeka n. e. formirana je provincija Rimskog carstva - Prevalis, na čijoj periferiji se nalazila Budva. U periodu kasne antike opada snaga rimske države, kasnije se Carstvo i dijeli na Istočno i Zapadno (395. godine), a sama granica, kako se smatra, prolazi preko Balkanskog poluostrva nedaleko od Boke Kotorske. Smanjuje se i moć vlasti gradova, a to je i vrijeme formiranja nekoliko vila rustika u zaleđu. Latifundijska bogata imanja sa centralnim vilama pronađena su u današnjem Petrovcu na Moru (Mirište) i u Buljarici (Stupovi).

Tokom istorije katastrofalni zemljotresi su Budvu iznova rušili, a prvi evidentiran je 518. godine. U kasnoj antici Budva živi kao razvijeno gradsko naselje. O tome svjedoči ranohrišćanska bazilika, trobrodna građevina iz V-VI vijeka. Polukružna sjedišta atriuma bazilike (subselije) dokazuju da je Budva tada bila episkopsko/biskupsko središte, a da je bazilika bila u njegovom centru. Budva se van zidina oslanjala na latifundijska imanja iz vremena Rima i kasne antike. Propašću rimske imperije, latifundijska imanja postaju crkveni ageri. Na njima se grade sakralni objekti, a kasnije i manastiri i manastirske cjeline. Ostaci ranohrišćanskih bazilika locirani su i na prostoru Lastve (Grbalj).

I tokom srednjeg vijeka grad se zadržava unutar zidina današnjeg Starog grada, dok se sela razvijaju u zaleđu. Glavni trgovački put koji je vodio prema Skadru bio je okružen poljoprivrednim površinama pokrivenim uglavnom vinogradima i voćnjacima, u prvom redu maslinjacima. Ne posjedujemo pouzdane podatke o izgledu grada tokom vremena vremena seobe naroda, ranog i razvijenog srednjeg vijeka, kada je Budva trpjela duge i česte cikluse promjene vlasti, između ostalog, bivajući u sastavu Vizantije i Dukljanske države. U periodu hristijanizacije Slovena, koja se odvijala sve do kraja IX vijeka, u Budvi je 840. godine sagrađena crkva Santa Marija in Punta (na rtu), benediktinski samostan. Kada je Duklja 1195. godine postala dio Raške pod Nemanjićima, ističe se značaj primorskih gradova koje dobijaju posebne posvlastice, kao mjesta od posebnog interesa za državu, a posebno tokom XIII vijeka, kada u gradski patricijat, počinju sistemski da ulaze i lica slovenske pridošlice.

Iz perioda vlasti Nemanjića, Balšića i Crnojevića (od kraja XII do sredine XV vijeka) nad gradom je dominirao kastel. Do danas je ostalo sačuvano nekoliko objekata na zapadnoj strani Kastela Svete Marije (Citadela). Zemljotres 1979. otkrio je snažnu kulu kvadratne osnove sa četiri etaže u jezgru kastela, kada je dio (kasnije izgrađenih) mletačkih zidina pao u more. Kula

je stradala vjerovatno tokom zemljotresa 1667. godine. Kula kastela kao tačka odbrane, dio šetnice i vrata sa ostacima mašikule, kao i ostaci sakralne građevine Santa Maria in Castello, dijelovi prizemlja nekoliko stambenih objekata u gradu van kastela a unutar današnjih zidina, crkva Sv. Sabe Abasa (Save Osvećenog) s freskama datiranim u XII vijeku, crkva Santa Maria in Punta značajni su ostaci Budve iz navedenog perioda. Važno je napomenuti da je još od srednjeg vijeka zaštitnicom grada smatrana Gospa - Bogorodica, kojoj je posvećeno više crkava i ikonografskih predstava, naročito ikona. U to doba na prostoru Budve postojala je koegzistencija pravoslavne i katoličke crkve. Osnovni raspored komunikacija, blokova i dimenzije kuća su ostali nepomjenjeni u odnosu na prethodni period. Današnja slika grada je slična srednjovjekovnoj i novovjekovnoj. U formiranju grada značajno mjesto zauzima Budvanski statut koji se vezuje za vrijeme nastanka Zakonika cara Dušana iz 1350. godine. Van grada dominira srednjovjekovni kopneni put koji se povezuje na poznati put – via Zenta. U ovom periodu, prema predanju, nastaju crkve kasnijih manastirskih kompleksa Gradište (1116), Reževići (1223), Praskvica (1307, 1413), Podlastva (1350). U ovom periodu se prvi put pominje i Lastva (današnji Petrovac na Moru) u povelji kralja Milutina s početka XIV vijeka.

Tek uspostavljanjem mletačke uprave 1442. godine možemo pouzdanije govoriti o urbanizmu, organizaciji grada, tipu gradnje, materijalima, komunalnim pravilima itd. Strahujući od nadolazećeg Osmanskog carstva, Paštrovići dobrovoljno potpadaju pod mletačku upravu 1423, a nakon dvije decenije i Lastva sa svojom komunom. U vrijeme mletačke vlasti, tačnije 1499. godine uspostavljena je forma grada koja je očuvana do danas, a to su fortifikacioni bedemi koji su zaokružili zarinuto poluostrvo u more sa dominantnim Kastelom Svete Marije, Citadelom. Ovaj tip bedema je koncipiran za odbranu od vatrenog oružja. Početak formiranja pristaništa (Pizane) naslućuje se u XV vijeku da bi današnju formu pristanište dobilo polovinom XIX vijeka u vrijeme austrougarske uprave. Glavni trgovački putevi u mletačkom periodu su išli morem. U XVI vijeku, prema predanju, Mlečani uz saglasnost lokalne Bankade podižu Lazaret u Kastel Lastvi, (Petrovac na Moru) a iznad njega na nepristupačnoj stijeni Kastelo, za koji postoji indicija da je i nešto ranije podignut.

Grad je potpuno razoren 1667. godine usljed snažnog zemljotresa. Mletačka uprava je odmah sanirala grad, obnovila fortifikacije i Kastel Svete Marije. Već razvijeno zanatstvo je brzo izgradilo nove kuće od drveta, lokalnog materijala. Međutim, to dovodi do novih stradanja grada u požarima. Profana arhitektura sazidana od kamena tek počinje u XVII i XVIII vijeku. Kuće su prizemne ili jednospratne. Bogatije kuće su zidane kamenom tesanicom, okviri prozora i vrata od uvezenog korčulanskog kamena i barokne profilacije. Mletačka Budva je bila stanica zanatstva i trgovine, upravno središte malog značaja, sa relativno neznatnim vojnim garnizonom.

U narednim vjekovima Budva potpada pod nekoliko stranih uprava. Od 1797. do 1806. godine Budva se nalazi pod okupacijom Austrije, zatim od 1806. do 1807. njome vlada rusko-crnogorska uprava, da bi se između 1807. i 1813. godine našla pod francuskom upravom, a onda, ponovo, pod austrijskom, odnosno austrougarskom (od 1867), pod kojom ostaje sve do 1918. godine, kada ulazi u sastav prve države Južnih Slovena.

Prvo poznato snimanje plana grada Budve zabilježeno je 1838. godine, kada je austrougarska uprava izvršila katastarsko premjeravanje svojih teritorija. U to vrijeme formira se pristanište sa sjeverne strane, gradi lukobran i prilazni gat, pa kasnije drugi gat Školjera i produbljuje luka. Ispred gradskih zidina sa sjeverne strane gradi se bolnica, koja će tokom XX vijeka služiti kao škola. Iz tog plana iščitava se sasvim druga urbana struktura grada od današnje. U ondašnjoj Budvi ima mnogo manje trgova i slobodnih prostora, a mnogo više bašti ili potkutnjica. Dok

se centar grada ispod Citadele u okružju crkava drži u reprezentativnoj formi sa trgom, pijacom i glavnim gradskim okupljanjem, dotle se unutrašnji splet krivudavih ulica često mijenja zavisno od imovinskog stanja stanovnika i njihove fluktuacije.

Moderan tehnološki i urbanistički razvoj odvija se tokom austrijske/austroougarske vladavine, sve do Prvog svjetskog rata, rezultirajući nadogradnjom spratova na način što su često i na srednjovjekovnim prizemnim objektima dograđivali po dva i tri sprata. U unutrašnjem rasporedu kuće dobijale su građanske stilske salone, kuhinje sa zidanim šporetima na drva i spavaće sobe za ukućane. Tek poneka kuća je imala toalet bez kupatila sa kanalizacionim cijevima izdubljenim u kamenu do septičke jame, koja se nalazila ispod pločnika. Uz Citadelu je sazidana kasarna.

Između dva svjetska rata pojavom turizma počinje radikalna promjena srednjovjekovne urbane matrice rušenjem i unošenjem velikih fizičkih struktura i u horizontalnom i vertikalnom gabaritu, pa dolazi do bitne promjene siluete grada. 1937. u Budvi je otvorena četvorogodišnja osnovna škola. Godine 1938. otvoren je hotel "Avala" na Brijegu od Budve, prilikom njegove izgradnje otkriveno je mnoštvo antičkih ilirsko-helenističkih i rimskih grobova, tom prilikom poprilično opljačkanih.

Tokom Drugog svjetskog rata grad je bio pod okupacijom italijanskih fašista, a potom i njemačkih nacista, a oslobođena je 22. novembra 1944. godine. Petrovac na Moru je oslobođen 23. novembra iste godine, jer se okupator povlačio prema Baru.

Stari grad Budva proglašen je za spomenik kulture 1952. godine, uspostavlja se režim zaštite i zavodi se izvjesna kontrola nad promjenama u gradu od Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore sa Cetinja.

Katastrofalni zemljotres od 15. aprila 1979. godine razrušio je oko 70% grada. Urađena je kompletno nova planska dokumentacija sa snimanjem postojećeg ruševnog stanja, pet stilsko hronoloških i drugih studija i analiza, Urbanistički projekat grada, kompletni projekti infrastrukture, spoljnog uređenja grada i kontakt zone i pojedinačni projekti svake konstruktivne cjeline, te pojedinačni projekti svih objekata u konstruktivnoj cjelini. Obnova Starog grada rađena je od 1982-1987. godine. Konstruktivna sanacija i izgradnja objekata do faze „grubih radova“ rađena je u organizaciji i pod kontrolom države i društvene građevinske operative, a zanatske radove izvodili su sami vlasnici objekata. Nakon katastrofalnog zemljotresa iz 1979. godine u opštini Budva izgrađena su prva velika stambena naselja. Savremena naselja izgrađena prvih godina početkom osamdesetih godina XX vijeka, dobila su nazive Slovenska plaža i Pod Magistralom, Gospoština, Dubovica, Potkošljun, Bijeli Do...

Seoska naselja zaleđa ne razlikuju se bitno od seoske arhitekture Boke, dubrovačkog područja ili ostalim oblastima Jadrana. U selima Paštrovića formira se tip izgradnje poznat kao „paštrovska kuća“ – troetažni stambeni objekat prekriven jednovodnim krovom. Gotovo svako selo imalo je crkvu – tipski jednobrodni sakralni objekat od kamena, primorskog tipa.

3.5. KULTURNI IDENTITET

U izradi strategija razvoja gradova, važno mjesto pripada identifikacija i redefinisanje temeljnih narativa, materijalnih obilježja i praksi vezanih za identitet gradova. Svaki grad, ima dominantan i više drugih identiteta koji su ukorijenjeni u kompleksnost i složenosti urbanog života, kolektivnom sjećanju ljudi, materijalnom i nematerijalnom nasljeđu. Kevin Lynch definiše identitet kao “stepen do kojeg neko može da prepozna ili da se sjeti mjesta kao osobnog u odnosu na druga mjesta-mjesto koje posijeduje jasan ili bar poseban karakter.”²⁸ Dinamičan istorijski razvoj Budve uslovio je i raznolikost istorijskih i savremenih identiteta. B. Stojković definiše kulturni identitet kao “samosvijest jednog grada /pojedince i grupa u njemu/koji istorijski nastaje i razvija se u zavisnosti od kriterijuma koje taj grad uspostavlja sa drugim gradovima.”²⁹ Za izgradnju i očuvanje identiteta neophodno je više činilaca: organizovana briga o: zaštiti kulturnog nasljeđa; mjestu umjetnika u gradu; kulturnoj animaciji i duhovnom životu; kulturnoj difuziji; kulturnom i duhovnom značenju.³⁰

Budva se, kao grad koji u istorijskim i arhivskim izvorima figurira kao periferija velikih političko-istorijskih cjelina, arheološkim otkrićima tridesetih godina vraće svojim antičkim počecima. Antičko nasljeđe dodatno je utemeljeno nakon zemljotresa koji je devastirajući grad istovremeno otkrio zaboravljene ostataka starih objekata iz helenističkog, rimskog, vizantijskog i srednjevekovnog perioda. Konačno, ova dimenzija budvanskog identiteta dobila je svoj izraz u nastanku Muzeja i formiranju arheološke zbirke. Za tu dimenziju vezuje se i narativ o osnivačkom mitu: Kadmu i Harmoniji i njihovom dolasku među Enhelejce. Status slobodnog srednjovjekovog grada koji je Budva imala takođe je jedna od njenih identitetskih okosnica - koja svoj materijalni izraz nalazi u Statutu, pravnom spomeniku i svjedočanstvu o političko-kulturnoj zrelosti grada. Pet komuna (plemena) i njihovo gravitiranje na urbanom jezgru je i danas živa priča o nastanku moderne Budve. Konačno, narativi o “metropoli turizma”, “Kraljici Mediterana”, falsifikat u vidu priče o Marku i Jeleni (dvije ribe) su izraz pokušaja jednog novog brendiranja Budve i njenog svođena na turističku destinaciju bez specifične tradicije, istorije i “osjećaja mjesta”. Ovi narativi danas egzistiraju paralelno, tražeći novo uobličenje koje će imati svoj odraz u stvarnom životu Budve i Budvana.

Stoga je, u smislu definisanja strateških pravaca djelovanja na polju razvoja kulture neophodno, uz ocjenu stanja postojećih kulturnih resursa odnosno potencijala, a koji oblikuju kulturni identitet grada, kao i socio-ekonomskih, istorijskih i kulturoloških tendencija u razvoju, ukazati i na ostale aspekte i činjenice koji bi mogli biti oslonci utemeljenog i osnaženog identiteta Budve i usmjeravati budući urbanistički i društven razvoj grada.

U teorijskom smislu, ovaj Program razvoja kulture polazi od koncepta kreativnih gradova³¹, gradova koji imaju za cilj razvijanje kulturne, društvene i ekonomske dimenzije kroz kulturu i

²⁸ Radovanović, Uranela, *Primorski grad u tranziciji*, Budva, 2004, Beograd, 2005. (str. 63).

²⁹ Stojković, Branislav, *Evropski kulturni identitet*, Prosveta, Niš, 1993. (str. 26).

³⁰ Vujović, Sreten, *Grad spektakl identiteta*, UDK, Beograd, 1998. (str. 4-7).

³¹ Koncept kreativnih gradova nastao je krajem osamdesetih godina prošlog vijeka, a među prvim autorima ovog koncepta je Charles Landry čija su djela „Kreativni grad“ (1995) i „Kreativni grad: alatka za urbane inovatore“ (2000) temelj za razumijevanje ideje kreativnih gradova. Indikatori kreativnosti gradova ne vežu se samo za kulturo-umjetničko stvaralaštvo, već za cijeli dijapazon društvenih vrijednosti. Kultura, komunikacija, kooperacija (Lendri), talenat, tehnologija, tolerancija (Florida), čistoća, zelenilo, sigurnost (Verhagen), učenje, kolaboracija, inovacija (Houkins) funkcionalnost, sigurnost, ugodnost, veselost (Kegijama), veze, kulture, inovacije (Fonseka i Urani), pravda, jednakost, raznolikost (Striklend) Održivost, mobilnost, solidarnost (Lerner) praksa „besplatnog“ državljanstva, društveno kompleksna okolina, kulturno dinamična područja, kvalitet demokratskog života, sigurnost (Pardo). Oliveira, A., Paulino, F. (2017), European creativity and urban regeneration, *The Journal of*

kreativnost, a čiji je razvoj utemeljen na urbanoj regeneraciji i revitalizaciji. Sam koncept nije do kraja uobličen, te se razlikuju teorijska stanovišta sa kojih se polazi u obličavanju ideje kreativnog grada. Tako nisu samo kreativni i umjetnički kriterijumi dati kao indikatori kreativnog grada, već cijela paleta društvenih i civilizacijskih vrijednosti na kojima se temelji ideja grada kao polja pluralnosti, kompleksnosti u kojem je moguće raditi na unapređenje života pojedinca i zajednice.

Sociologija grada je ovom pitanju pristupala i ranije, sa naglašenijom ideološkom komponentom. U potrazi za idejom grada po mjeri njegovih žitelja, sociolozi i teoretičari društva napravili su cijelu paletu koncepata: Henri Lefevr (pravo na grad, urbano društvo, urbana revolucija), Manuel Kastels (prostori tokova i prostori mjesta, dvojni/podijeljeni grad), David Harvey (prostorna pravda, geografija nejednakosti), Edvard Soudža (trijalektika prostora, treći prostor), Suzan Feinštajn (pravedni grad), Saskia Sasen (globalni grad). U studiji "Ko odlučuje u Budvi - Istraživanje uticaja građana opštine Budva na donošenje lokalnih odluka" 2002. Mato Jelušić i Sreten Vujović daju sociološki pregled tranzicione geneze novih društvenih i urbanističkih tendencija u tranzicionoj Budvi. Iako bi svi ovi koncepti imali svoju teorijsku i praktičnu relevantnost za Budvu, ovaj program prednost daje konceptu "kreativnog grada" budući da je razumljiviji i da bolje odgovara viziji kulture i kulturnih politika ovog grada u novom vremenu.

Obim i intezitet promijena koji su se desili u Budvi su veliki: broj stanovnika i kapaciteti su se umnogostručili; gusto izgrađenu površinu grada čine fizičke strukture koje nisu uklopljene u postojeću matricu, dominantne djelatnosti su se promijenile. Rast grada kojeg ne prati i razvoj, negovanje širokog spektra obrazovnih i profesionalnih u životu same zajednice umnogome je doveo je u pitanje osnove na kojima počiva negov identitet.

Sa druge strane brojne društvene promijene koje su se desile od 1990. godine, pa na ovamo (velike migracija, građanski rat, nekontrolisani kapital, tranzicija...), a u uslovima nepostojanja dugoročnije strategije grada, kontinuiteta u razvoju građanske svijesti, očuvanih gradskih običaja i navika, naročito su imali uticaj na promjenu identiteta grada odnosno na različito poimanje odnosno percipiranje određenih elemenata kulturnog identiteta grada. Sa druge strane nedostatak kulturne animacije; neorganizovana i nedovoljna briga o umjetnosti i mjestu stvaralaca u gradu; nedostatak kulturnih institucija ne doprinosi razvoju kulture i kulturnog turizma na utemeljenim osnovama.

U Budvi danas žive različite kulture, pri čemu njegova otvorenost, multikulturalnost, uz izuzentan geografski položaj i potencijale, predstavlja jednu od najvažnijih poluga razvoja. Ovo iziskuje dodatno unapređenje kulturne ponude grada, odnosno ulaganje u kulturnu kampanju u cilju otkrivanja kulturnog identiteta grada .

Dalji kulturni i turistički razvoj Budve mora da podrazumjeva unaprijeđenje i sveobuhvatno istraživanje svih kulturno-istoriskih potencijala, a koji Budvu čine specifičnom i prepoznatljivom u region i šire. Identitet, brend i "osjećaj mjesta" (sense of place) su neke od važnih i međusobno uvezanih determinanti sveukupnog turističkog potencijala jednog grada. Ovo iziskuje pokretanje određenih programa i investicija, kojima se afirmišu kulturne vrijednosti grada, gradi kontinuitet festivala, manifestacija i proslava, promovišu istorijski

Public Space, 2(2), str. 130. Iako na ovaj način pojam postaje bezobalan, važno je uočiti složenost dimenzija koje se kriju iza pojma kreativan grad kako se taj pojam ne bi svodio samo na stvaralaštvo i kulturni život.

utemeljene navike i običaji, a time i uloga Budve kao značajnog mjesta za razvoj kulture u region i šire.

Prostorno-fizička obilježja kulturnog identiteta

Budva baštini obiljem prostorno – fizičkih obeležja (prirodna i građena) kao izrazite uporedne vrijednosti, a koje je potrebno afirmisati kao važnu komponentu prostora za kulturu i kulturnu produkciju. Ambijentalne ljepote Budve pogoduju kulturi samo u ljetnjim mjesecima, a problem nepostojanja prostora namjenjenih kulturi (biblioteka i pozorište) oduzima institucijama i nezavisnoj sceni mogućnost da kulturna dešavanja realizuju i u zimskim mjesecima.

U tom pogledu, na lokaciji u centru grada u neposrednoj kontakt zoni neophodno je raspisati konkurs za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rešenja za izgradnju multifunkcionalnog objekta namjenjenog kulturi. Stari grad je stjecište umjetnika radnika, kulturološki i umjetnički motivisanih manifestacija, kako za domicilno stanovništvo tako i inostranu publiku, uključujući i Grad Teatra, grad u kojem se organizuju brojni skupovi, radionice, turbine. U okviru kulturne kampanje potrebno je u budućnosti potencirati dalji kulturni razvoj, uz lociranje pojedinih sadržaja kulture u njemu ali i prostora unutar Starog grada koje treba privesti namjeni koju su dobili još 1985. god. Urbanističkim projektom Starog Grada. Brojni su i drugi objekti materijalne i nematerijalne kulturne baštine na širem dijelu Opštine, koji su simbol kulturne tradicije i iz kojih treba crpiti inspiraciju za dalji razvoj Opštine, za kulturne sadržaje i uopšte kao “mjesta kulture” koja se kao takva prepoznaju u kolektivnoj svijesti građana Budve.

Postojanje brojnih antikvarnica, knjižara, juvelirnica, u Starom gradu prije zemljotresa svjedoče da je Budva bila grad pisaca, slikara, istoričara. Paralelno sa turizmom koja je bila osnovna privredna djelatnost, veliki dio stanovništva se izdržavalo od te djelatnosti, omogućavalo je velikom dijelu populacije da se bavi umjetnošću i naukom. Danas je ta namjena promjenjena, nepovoljno za razvoj kulture i stvaralaštva. U Starom gradu mjesto galerija, knjižara i sadržaja koji su svojstveni starim jezgrima primorskih turističkih gradova, na sceni je devastacija u korišćenju prostora, egzistiraju kafići, restorani, butici.

Neaktivirani potencijali:

- Promovisanje i dalje naučno istraživanje antičkog nasljeđa
- Rekonstrukcija i revitalizacija Rimskih termi i Ranohrišćanske bazilike
- Promocija Budve kao grad pisaca, umjetnika, istraživača;
- Afirmacija složenog identiteta Budve u istorijskom i savremenom smislu;
- Aktiviranje zaleđa, kulturnog pejzaža i njegova integracija u ukupan identitet Budve;
- Inkluzija stanovništva doseljenog posljednjih decenija kao važnog subjekta u kreiranju ukupnog identiteta grada;
- Promovisanje različitih djelatnosti socijalnih i kulturnih grupa stanovnika i posjetilaca;
- Podsticanje privatno-javnog partnerstva kojima se unaprijeđuje identitet grada.

4. INSTITUCIONALNI OKVIR: AKTERI U KULTURNOM ŽIVOTU

4.1. LOKALNI NIVO

4.1.1. Opština Budva

4.1.1.1. Sekretarijat za društvene djelatnosti

Organizacija i poslovi koji se odnose na oblast kulture u Opštini Budva determinisani su kroz djelatnost Sekretarijata za društvene djelatnosti, u okviru kojeg funkcioniše i Sektor za kulturu, koji obavlja poslove iz oblasti kulture. Odredbom člana 9 Odluke o organizaciji i načinu rada organa lokalne uprave Opštine Budva („Sl. list CG“, br. 12/22), definisani su poslovi Sekretarijata za društvene djelatnosti koji se odnose na oblast kulture: uređivanje i stvaranje uslova za razvoj kulture i zaštitu kulturnih dobara kroz pripremu propisa, programa i drugih akata vezanih za razvoj kulture u opštini u pozorišnoj, bibliotečkoj, muzejskoj, kinematografskoj, arheološkoj i drugim oblastima razvoja kulture, umjetničkog stvaralaštva i kulturno umjetničkog amaterizma; ostvarivanje svih vidova saradnje u oblasti kulture; zaštitu spomenika kulture, vođenje registra spomen-obilježja; čuvanje, zaštitu i održavanje spomenika i spomen obilježja koji nemaju svojstvo spomenika kulture; izrada programa podizanja spomen-obilježja; opštinskog programa razvoja kulture ;podsticanje razvoja kulture kroz sufinansiranje programa i projekata od značaja za ostvarivanje javnog interesa u kulturi; praćenje stanja u oblasti javnog informisanja u opštini; vršenje upravnog nadzora i poslove u vezi sa ostvarivanjem prava osnivača prema javnim službama u oblastima kulture; davanje mišljenja, pripremanje predloga akata o davanju saglasnosti na statut, program rada, izvještaj o radu i izvještaj o finansijskom poslovanju javnih službi iz oblasti kulture čiji je osnivač Opština; davanje mišljenja i predloga mjera u vezi sa informativnim i drugim materijalima javnih službi iz ovih oblasti koji se dostavlja Skupštini Opštine i predsjedniku Opštine.

Sekretarijat za društvene djelatnosti, kao organ lokalne uprave, organizovan je na osnovu Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva. Sekretarijat je organizovan kroz Sektore i to: Sektor za opšte poslove, Sektor za kulturu, Sektor za obrazovanje i javno informisanje, Sektor za sport, Sektor za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, kao i Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti i mlade.

U sekretarijatu je stalno zaposleno 15 službenika i to: jedan službenik VIII nivoa kvalifikacije obrazovanja, jedan službenik VII2 nivoa kvalifikacije obrazovanja, 11 službenika VIII1 nivoa kvalifikacije obrazovanja, jedan službenik V nivoa kvalifikacije obrazovanja i jedan službenik IV nivoa kvalifikacije obrazovanja.

Sektor za kulturu ima dva službenika: rukovodilac Sektora i jedan zaposleni na poslovima višeg savjetnika za kulturu. Sistematizacijom radnih mjesta predviđeno je još jedno radno mjesto: samostalni savjetnik i za izradu strategije za kulturu i akcione planove.

Djelokrug rada Sekretarijata koji se odnosi na oblast kulture je veoma širok, a poslovi u ovoj oblasti se stalno proširuju. Kada se ove činjenice sagledaju možemo zaključiti da postojeća struktura zaposlenih veoma teško može pokriti sve oblasti, tako da je potrebno povećati i inovirati broj zaposlenih i to onih koji će se baviti oblastima: kreativne industrije, međuopštinska i međunarodna kulturna saradnja, analiza i praćenje stanja u oblasti kulture, pripremanje projekata kojima će se aplicirati na konkurse za dodjelu sredstava za kulture.

4.1.1.2. Savjet za kulturu

Savjet za kulturu Opštine Budva je stručno-savjetodavno tijelo za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture iz nadležnosti Opštine. Predsjednik opštine imenuje savjet za kulturu kao stručno-savjetodavno tijelo, a za člana savjeta imenuje se afirmisani umjetnik ili stručnjak u kulturi. Postojanje ovog tijela predviđeno je odredbom člana 11 Zakona o kulturi.

Poslovi i zadaci Savjeta za kulturu Opštine Budva su: predlaganje mjera za unapređenje i razvoj kulture na području opštine, razmatranje Prijedloga programa kulturnih manifestacija na području opštine, učešće u izradi opštinskog programa razvoja kulture, učešće u izradi Programa podizanja spomen-obilježja, koji na prijedlog nadležnog Sekretarijata donosi Skupština opštine, učešće u izradi publikacija i monografija od značaja za kulturno-istorijsko naslijeđe opštine, davanje sugestija i mišljenja predsjedniku Opštine, a u cilju sprovođenja mjera iz oblasti kulturne politike. Predsjednik i članovi Savjeta imenuju se na period od četiri godine. 4. Administrativno – tehničke i stručne poslove za potrebe Savjeta za kulturu obavljaće Sekretarijat za društvene djelatnosti. Aktuelni Savjet za kulturu Opštine Budva imenovan je 13. 12. 2019. godine Rješenjem predsjednika Opštine br. 01-4140/1.

4.1.2. JU Narodna biblioteka Budve

Bibliotečka djelatnost u Budvi ima tradiciju dugu preko 150 godina i do danas funkcioniše u kontinuitetu s većim i manjim prekidima. JU Narodna biblioteka Budve osnovana je 2014. godine kao samostalna javna ustanova kulture, a prethodno je, od 1991/1992. godine, funkcionisala u okviru nekadašnje JU Muzej, galerija i biblioteka Budva.

U njenom sastavu je i Područno odjeljenje - Biblioteka „Stefan Mitrov Ljubiša”, smještena u Spomen-domu „Crvena komuna” u Petrovcu na Moru, gdje bibliotečka djelatnost postoji od kraja XIX vijeka..

Biblioteka raspolaže fondom od oko 120.000 knjiga, koji se konstatno širi. Ustanova je smještena u objektu Akademija znanja u Budvi, raspolažući prostorom površine 560 m². Uslovi smještaja i kvadratura zakupljenog prostora su nezadovoljavajući. Shodno zakonskim standardima i propisima o radu narodnih biblioteka u trenutnim okolnostima, na osnovu propisanih parametara bi bilo potrebno oko 1.300 kvadratnih metara prostora za nesmetan rad matične biblioteke u Budvi, što je daleko više od trenutnih kapaciteta. Problem sa prostornim kapacitetima postoje i u petrovačkoj biblioteci “Stefan Mitrov Ljubiša”, smještenom na prvom spratu “Crvene komune” u svega 38 m², čime nije uspunjen minimalni standard za narodne bibliotek, jer prostorija koja ne dozvoljava aktivnosti koje biblioteka treba da ponudi korisnicima (razgledanje građe, čitanje, istraživanje, digitalizovanje itd). S tim u vezi, ukazana je neophodnost izgradnje Biblioteke u okviru budućeg multifunkcionalnog zdanja za kulturnu djelatnost (na zemljištu Zadužbine Toma i Stanice Luketić, na kat. parcelama 2421, 2422, 2423 KO Budva).

JU Narodna biblioteka Budve raspolaže s nedovoljnim brojem profesionalnih bibliotečkih polica za smještaj bibliotečke građe, na svega 2.000 dužnih metara smješteno je 120 000 knjiga; posjeduje 15 PC računara, 1 lap-top, 7 običnih štampača za PC računare, 4 zebra štampača za program COBISS i 1 profesionalni bibliotečki skener.

Ukupan broj zaposlenih u ustanovi je 21, od toga 9 s visokom stručnom spremom (VII stepen), a 12 sa srednjom stručnom spremom. Svi zaposleni posjeduju adekvatna stručna zvanja u bibliotečkoj djelatnosti (knjižničar, bibliotekar, bibliotekar savjetnik).

Godine 2023. od Ministarstva kulture i medija Crne Gore dobijena je saglasnost da naziv Biblioteke ubuduće bude “Miroslav Luketić”, prema istaknutom jugoslovenskom kulturnom, naučnom i društvenom radniku. Kako bi stupila na snagu, ovu odluku potrebno je da verifikuje lokalna samouprava usvajanjem izmjene naziva u osnivačkim aktima ustanove.

4.1.3. JU Muzeji i galerije Budve

Muzejska i galerijska djelatnost u Budvi imaju višedecenijsku tradiciju, koja je u drugoj polovini XX vijeka formalno-pravno i institucionalno uobličena. Muzejska djelatnost u Budvi svoje osnivanje vezuje za godinu 1962. kada je i počela da se konstituiše arheološka zbirka i to na osnovu otkrivenog materijala prilikom iskopavanja antičkih nekropola (helenističke i rimske) u blizini Starog grada, sprovedenih 1957–1958. godine. Poslije neobično vrijednih i bogatih otkrića, koja su uslijedila nakon zemljotresa 1979, a koja broje više hiljada muzejskih predmeta iz budvanskih nekropola, stvorili su se uslovi za formiranje ozbiljne koncepcije muzejske djelatnosti sa odgovarajućim i specifičnim prostornim rješenjima. Godine 1991. osnovana je JU Muzej, galerija i biblioteka Budva, transformacijom ranijeg Kulturnog centra. Aktuelna JU Muzeji i galerije Budve osnovana je kao takva 2014. godine, spajanjem i transformacijom ranijih javnih ustanova: JU Muzeji, galerija i biblioteka Budva, JU Spomen dom “Crvena komuna” u Petrovcu na Moru i JU Spomen-dom “Reževići” u istoimenom paštrovskom selu. Iz njene organizacione strukture tada je izdvojena radna jedinica Biblioteka, koja je postala posebna javna ustanova.

Organizaciona struktura ustanove izuzetno je kompleksa, jer funkcioniše u šest objekata smještenih u tri mjesta (Budva, Petrovac na Moru, Reževići). U Budvi se nalaze objekti Moderne galerije „Jovo Ivanović“, Muzeja grada Budve, Spomen-doma “Stefan Mitrov Ljubiša” i zgrade za administraciju, u Petrovcu je lociran Spomen-dom “Crvena komuna”, a u Reževićima istoimeni spomen-dom.

Muzej grada Budve (osnovan 2003) čuva lokalnu pokretnu kulturnu baštinu arheološkog (antika, srednji vijek) karaktera, otkrivenu na teritoriji budvanskog Starog grada i obližnjih antičkih nekropola, kao i etnografsku građu (novi vijek) iz Budve i šireg primorskog područja. Izložbeni prostor Muzeja obuhvata preko 400 m², raspoređenih u četiri nivoa. Prva tri nivoa posvećena su arheologiji, dok je na četvrtom spratu prezentovana kulturna istorija novijeg perioda budvanskog područja. Arheološka zbirka broji 1068 predmeta, a etnografska 194. Pored čuvanja, konzerviranja i izlaganja, u Muzeju se priređuju i programi u domenu muzejske djelatnosti.

Fond Moderne galerije (osnovana 1972) broji umjetničke zbirke lokalne, nacionalne i međunarodne moderne i savremene umjetnosti. Galerija organizuje brojne likovne i druge kulturno-umjetničke programe.

Spomen-dom “Stefan Mitrov Ljubiša” baštini sjećanje na lik i djelo istaknutog političara i književnika, čuvajući i prezentujući predmete i dokumentaciju koji su sa njim u vezi. Spomen-dom smješten je u prizemlju Ljubišine rodne kuće u Starom gradu. Osim stalne postavke, u ovom prostoru i njegovom eksterijeru odvijaju se likovni i drugi umjetnički sadržaji.

Spomen-dom “Crvena komuna” (od 1987. kao dio Kulturnog centra Budva, a od 1992. samostalna ustanova), prije svega, afirmiše sjećanje na Petrovac na Moru kao prvu komunističku opštinu na Jadranu (1920-1921), koja je bila smještena na istom mjestu kao i aktuelno zdanje, i na bogatu antifašističku prošlost Paštrovića. U galeriji “Marko Krstov Gregović” čuva se i izlaže raznovrstan likovni fond. “Crvena komuna” posjeduje i kino-salu, koja se povremeno koristi i za pozorišnu djelatnost.

Spomen-dom “Reževići” (1996. osnovan kao javna ustanova) smješten je u zgradi nekadašnje škole pri manastiru Reževići, osnovanoj 1856. godine od strane arhimandrita Dimitrija Perazića. U njemu se čuva i izlaže primarno etnografsko nasljeđe Paštrovića, ali i savremena umjetnička produkcija.

Pored muzejske i galerijske djelatnosti, ustanova organizuje programe, odnosno ustupa svoj prostor za organizaciju događaja iz domena nauke, muzike, plesa, književnosti, dramskih umjetnosti, amaterskog stvaralaštva i slično.

S obzirom na složenost i kompleksnost ustanove i njene djelatnosti, u obavljanju redovnih aktivnosti susreće se s brojnim problemima i izazovima, poput zastarele stolarije, prisustva vlage u objektima, nedostatka centralne klimatizacije, nedostatak prilaza objektima osobama s invaliditetom itd.

U skladu s osnovnom djelatnošću i programskim potrebama, ustanova posjeduje ozvučenje u vidu širokopojasnih i standardnih mikrofona sa propratnom kablazom i stalcima, miksetama, projektori, platna, televizor za prezentaciju video-radova, reflektore, laptopovi, PC računare i drugu računarsku opremu. Bioskopska oprema u kino-sali “Crvene komune” ne odgovara savremenim standardima i nije u kontinuiranoj upotrebi. Pored tehničke, ustanova posjeduje i opremu za standardizovanu galerijsku postavku izložbi, postamente i prateću opremu.

JU Muzeji i galerije Budve trenutno broji 83 zaposlena, od kojih 70 u stalnom radnom odnosu i 13 zaposlenih na privremenim i povremenim poslovima. Školska sprema zaposlenih: VII stepen – 27, VI stepen – 6, IV stepen – 30 i III stepen – 7.

4.1.4. JU Grad teatar Budva

JU Grad teatar Budva posjeduje gotovo četvordecenijsko iskustvo rada kroz organizaciju festivala “Grad Theatre City Budva” tokom ljetnjih mjeseci od 1987. godine do danas. Od svog prvog izdanja, festival obnavlja mediteranski duh grada Budve i svaki od njegovih satogradskih trgova i pjaceta, ali i dijelova grada izvan starogradskog jezgra, pretvara u scenu na otvorenom na kojoj i posjetilac i slučajni prolaznik postaju učesnici umjetničkog čina. Ujedno, posjeduje i svoj zaštitni znak po kojem je poznat kako na evropskoj i regionalnoj mapi festivala, tako i kao pouzdani znak dobre kulturne ponude grada Budve bilo u ljetnjem periodu, bilo tokom međufestivalske sezone. Istovremeno, festival je orijentisan ka očuvanju nasljeđa klasike i kanona svih umjetničkih disciplina, ali i ka potrazi za novim formama pozorišnog, muzičkog, književnog i likovnog izraz.

Ustanova obavlja djelatnosti korist javnog interesa u oblasti kulture kroz organizovanje festivala i prezentacionih manifestacija, produkcione djelatnosti u domenu pozorišne, likovne, muzičke, književne, filmske i performativne umjetnosti, kao i izdavačke djelatnosti.

Istorijat "Grada teatra" bilježi 76 produkcija i koprodukcija sa renomiranim pozorišnim kućama regiona, gostovanja najpoznatijih muzičara ovih prostora i internacionalnih izvođača, pisaca i slikara.

Ustanova raspolaže kancelarijskim prostorima od 190 m² i 70 m², u vlasništvu Opštine Budva, dok programe izvodi u prostorima teritorije opštine, bilo da se radi o starogradskim trgovima i spomenicima kulture, bilo o slobodnim prostorima na području opštine, u zavisnosti od rediteljskih potreba, ali i u skladu sa dostupnošću prostora. Pored stalnih prostora scene između crkava, Santa Marije in Punta i Trga pjesnika, JU Grad teatar Budva koristi i prostor trga ispred Starog grada, amfiteatar manastira Stanjevići, prostor na Zavali, porte manastira, plaže...

Posjeduje dio svjetlosne, tonske i tehničke opreme za izvođenje programa (zbog nedostatka adekvatnog magacinskog prostora dio opreme se iznajmljuje, a dio skladišti u dostupnim prostorima), polukoncertni klavir i klavinovu, automobil i kombi za potrebe lokalnih transfera, kao i adekvatnu kancelarijsku opremu usklađenu sa djelovanjem (štamparska mašina, kompjuteri i slično). Na glavnoj sceni između crkava koristi mobilno gledalište u vlasništvu Opštine, kapaciteta 200 sjedišta, dok na ostalim prostorima, prema potrebi, formira gledalište.

Izgradnjom zgrade pozorišta zaokružio bi se i doprinos grada Budve razvoju kulturnog života i umjetničkog djelovanja, čime se simbolički trasira ideja o gradu koji je dosegao svoju misiju i otvorio nove izazove za budućnost.

U Gradu teatru posluje 27 stalno zaposlenih (13 VSS2, 4 VSS1, 8 SSS, 1 MR, 1 KV), dok se tokom trajanja festivala angažuju i honorarni saradnici na informativnim poslovima i poslovima opremanja scena.

4. 1. 2. Ocjena stanja

Na osnovu distribucije kulturne infrastrukture u opštini Budva, može se zaključiti da je ona, za okvire lokalne samouprave sa relativno viokim brojem stanovnika, nedovoljno razvijena. U prvom redu, aktuelni prostorni, tehničko-tehnološki i ljudski kapaciteti nijesu adekvatni da opskrbe sve kulturne potrebe i očekivanja javnosti.

Uočen je i nedostatak specijalizovanih prostora za pozorište, kinematografiju, pa i biblioteku i muzejsko-galerijsku djelatnost (koje makar postoje, uprkos svim problemima s kojima se u radu susreću). Trenutni prostorni kapaciteti ne zadovoljavaju potrebu čuvanja i prezentacije sve brojnijih muzejskih i galerijskih predmeta, kao i bibliotečke građe.

Ustanove kulture bi trebalo da prilagode sadržaje i djelatnost mladima i djeci, formiranjem dječijih odjeljenja i tehničko-tehnološkim unaprjeđenjem prezentacije kulturnih sadržaja.

Ustanove kulture trebalo bi da koordiniraju i usaglašavaju aktivnosti u cilju racionalizacije budžetskih sredstava opredijeljenih za kulturu.

Od svih ustanova jedino Biblioteka organizuje sadržaje za kulturne i nacionalne manjine i ranjive grupe. Ustanove kulture moraju posebnu pažnju posvetiti ranjivim i manjinskim grupama.

Takođe, uprkos njihovoj brojnosti (naročito u periodu ljetnje turističke sezone), primjećeno je da na teritoriji opštine Budva nema kulturnih sadržaja u kontinuitetu tokom cijele godine.

Ustanove kulture trebalo bi da omogućće kontinuirani kulturni život grada i ohrabruju se da dio svog programa realizuju u zimskom periodu.

Kako bi na još kvalitetniji način obavljale svoju osnovnu djelatnost, ustanovama kulture neophodno je još kadrovskih kapaciteta, formalno obrazovanih u domenu struka kojima se ustanove primarno bave. Takođe, da bi se pratili akteuleni trendovi u kulturi, potrebno je stalno raditi na stručnoj doedukaciji postojećeg kadra.

Ustanove kulture moraju izvršiti neophodnu kadrovsku optimizaciju.

Rad Savjeta za kulturu predsjednika Opštine Budva treba treba diverzifikovati kroz posebne oblasti (baština, stvaralaštvo, industrije) te povezati sa radom savjeta i uprava ustanova kulture.

Što se tiče finansijskog poslovanja, osim iz opštinskog budžeta, poželjno bi bilo što više diverzifikovati i uvećati priliv sredstava i iz drugih izvora (međunarodni donatori, nacionalni budžet, sponzorstva, sopstvena djelatnost...).

Podsticaje za dalji razvoj i promociju kulturne djelatnosti treba tražiti i u osnaživanju saradnje sa drugim sektorima (obrazovanje, turizam, mediji, privatnim sektorom, nezavisnoj kulturnoj sceni itd).

Ustanove kulture treba podstaći na kontinuiranu digitalizaciju sadržaja koji predstavljaju, proizvode ili čuvaju.

4.2. NACIONALNI NIVO

4.2.1. Državni Arhiv Crne Gore – Arhivski Odsjek Budva

Istorijski arhiv Budva, kao opštinski arhiv, formiran je 1976. godine. Tokom svog postojanja prošao je kroz niz ogranzacionih promjena sve do 1992. kada je Arhiv izgubio pravni subjektivitet i postao sastavni dio Državnog arhiva Crne Gore sa sjedištem na Cetinju, čime postaje institucija sistema državne uprave. Organizaciono, od tada postoji kao Arhivski odsjek u sklopu Sektora za nadzor, zaštitu, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obradu i korištenje građe lokalnih organa i organizacija. Arhivski odsjek Budva, kao dio Državnog arhiva Crne Gore, nije na budžetu Opštine Budva, već države.

Tokom sanacije Starog grada nakon zemljotresa 1979, gornje etaže rodne kuće Stefana Mitrova Ljubiše namijenjene su za smještaj Istorijskog arhiva i u tom smislu su urađene sanacije na istoj. Nakon reforme arhivske službe Istorijški arhiv gubi pravo upravljanja ovom zgradom. Trenutno se za potrebe Arhivskog odsjeka zakupljuju tri sprata u ovoj zgradi. Sve ukupno se koristi cca 140 m², za kancelarije, čitaonicu i depoe. Oprema kancelarijskog prostora je dotrajala, depoi ne posjeduju potrebnu opremu za čuvanje dokumentarnog materijala. Arhivski odsjek trenutno ne raspolaže prostorom u kojem bi, kroz organizaciju izložbi, promocija, tematskih predavanja i slično mogao da provodi, jednu od svoji osnovnih funkcija, kulturno-prosvjetnu djelatnost.

U Arhivskom odsjeku Budva trenutno radi šest službenika, i to: četiri sa visokom stručnom spremom i dva sa srednjom stručnom spremom.

Karakter i značaj arhivskog dokumenta se ne ogleda samo u elementima po kojima on predstavlja izvor informacija, svjedočanstvo istorijskih procesa ili temelj naučnih istraživanja. Značaj dokumentarne građe se ogleda i u njenoj izuzetnoj pogodnosti za na-jrazličitije oblike kulturno-propagandne djelatnosti. U prepoznavanju ovih činjenica od strane lokalne uprave leži osnov za adekvatno uključivanje Arhiva u kulturnu infrastrukturu na njenoj teritoriji.

4. 2. 2. Ocjena stanja

Arhiv radi u neuslovnom prostoru, s nedovoljnim prostornim i tehničko-tehnološkim, pa i ljudskim kapacitetima; izložen je kontinuiranoj pretjeranoj vlažnosti, svjetlosti i nepovoljnim mikroklimatskim i mikrobiološkim uslovima, što sve doprinosi trajnoj degradaciji i devastaciji arhivske građe, radi čijeg čuvanja je ova institucija i formirana. Takođe, posluje s dotrajalom i neadekvatnom opremom, koja ne može da zadovolji zahtjeve savremenog arhivskog rada, koji je usredsređen primarno na naučno-istraživački rad, kao i na promociju arhivske djelatnosti najširoj javnosti.

Stoga bi Opština Budva, kao finansijski stabilna lokanla samourava, čija se starija pisana građa uglavnom u ovom Arhivu trajno čuva, te čiji stanovnici su primarna ciljna grupa Arhiva, u saradnji s Državnim arhivom Crne Gore, trebalo da doprinese unaprjeđenju uslova za rad ovog odsjeka, te zaštitu i očuvanje pisanog i drugog fonda koji baštini. Intersektorskom saradnjom, kako s Opštinom Budva, tako i sa drugim subjektima u domenu kulture, obrazovanja i nauke, pospješila bi se i nekad dinamična izdavačka djelatnost, koja je posljednjih decenija ugašena, a sve u cilju popularizacije i naučne obrade arhivske građe.

4.3. OSTALI AKTERI ČIJA JE DJELATNOST VEZANA ZA OBLAST KULTURE

4.3.1. Sektor obrazovanja

Kultura i obrazovanje su oblasti koje se ne mogu posmatrati odvojeno, već se prožimaju odnosno jedna proističe iz druge. Iako obrazovni sistem nije u nadležnosti lokalne samouprave, ona je indirektno u mogućnosti da utiče na uslove za rad, a tako i na sam obrazovni proces. Kvalitet i profil obrazovanja je karika koja treba da korespondira sa potrebama grada i njegovog planskog razvoja. Koncept kulture, kao oblasti koja je dostupna svima, najadekvatnije se ostvaruje prepoznavanjem kulture kroz obrazovne programe. Pojedini sadržaji iz oblasti kulture, zastupljeni su u školskim programima i udžbenicima i važan su činilac u izgradnji vrijednosnog sistema kod školske populacije.

Školskim programima predviđene su i posjete određenim kulturnim ustanovama, muzejima, galerijama, čime se dodatno afirmiše dijalog i tolerancija, stiče znanje o kulturno-istorijskom nasljeđu i razvija znanje kako o istorijatu kulturnih dijelatnosti, tako i o značaju očuvanja kulturnih vrijednosti.

Takođe, u okviru pojedinim obrazovnih ustanova organizuju se i vannastavne aktivnosti posvećene oblastima kulture i umjetnosti, a čime se dodatno podstiču individualne sklonosti i

interesovanja iz oblasti kulture, doprinosi jačanju kulturnog identiteta i svijesti, razvija i njeguje duh tolerancije i poštovanje različitosti.

S druge strane, veliki priliv stanovništva iz drugih krajeva Crne Gore, kao i stranih državljana u Opštinu Budva je veoma izražen, što predstavlja svojevrsnu prednost i potencijal interkulturalnosti, kao i podsticaj da na raznovrsna iskustva, kulturne navike i potrebe, Opština odgovori jačom podrškom razvojem kulturno-obrazovnih institucija kao najboljeg okvira za integraciju.

Obrazovni sistem na području opštine Budva se obavlja kroz predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno obrazovanje, srednje obrazovanje i visoko obrazovanje. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje se realizuje u predškolskim ustanovama (javnim i privatnim). Osnovno obrazovanje se odvija u osnovnim školama i osnovnoj školi za muzičko obrazovanje, koje su javne ustanove. Srednje obrazovanje se sprovodi kroz opšte srednje i srednje stručno obrazovanje. Opšte srednje i srednje stručno obrazovanje sprovodi se u srednjoj mješovitoj školi. Adriatik koledž, kao privatna obrazovna ustanova, licencirana je i za srednjoškolski međunarodni program. Visoko obrazovanje se vrši u fakultetima koji su djelovi univerziteta iz drugih gradova u Crnoj Gori. U 2023. godini u Budvi je osnovan i inostrani fakultet: Fakulteta za slobodne umjetnosti i nauke.

4.3.1.1. JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budva

Osnovno muzičko obrazovanje se stiče u JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budva i Područnoj jedinici u Petrovcu. Ukupan broj učenika trenutno iznosi 526.³²

Razred	Broj učenika		
I razred	87		
II razred	116		
III razred	87		
IV razred	25		
V razred	58		
VI razred	34		
VII razred	33		
VIII razred	20		
IX razred	472		
UKUPNO	472		

Tabela 8: Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budva –broj učenika po razredima u matičnoj ustanovi u Budvi u 2022/23. godina³³

Razred	Broj učenika
I razred	9
II razred	12
III razred	7

³² JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budve.

³³ JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budve.

IV razred	7
V razred	8
VI razred	2
VII razred	2
VIII razred	2
IX razred	5
UKUPNO	54

Tabela 9: Škola za osnovno muzičko obrazovanje–broj učenika po razredima u područnom odjeljenju Petrovac u 2022/23. godina

Struktura zaposlenih školske 2022/2023. u JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Budva je sljedeća:

- ukupan broj zaposlenih je 52, na neodređeno 18 i na određeno 25, dok je honorarnih saradnika (dopunski rad) 9;
- nastavno osoblje 43, nenastavno osoblje 9.

Matična ustanova u Budvi, što se tiče muzičkog instrumentarijuma, posjeduje: 1 polukoncertni klavir, 1 minjon klavir (mali polukoncertni klavir), 14 pijanina, 3 električna klavira, 4 gitare. 4 trube, 8 flauti, 4 harmonike, 4 violine (2 gudala), 1 violu i 3 violočela. Takođe, posjeduje i 2 fotokopir aparata, 1 desktop PC računar, 1 laptop računar, 2 televizora i 3 CD plejera. Područno odjeljenje u Petrovcu raspolaže sa 2 pijanina, 1 gitarom i 1 fotokopir aparatom.

Problemi sa kojima se susreće Škola:

- pojedini instrumenti su u lošem stanju, posebno pijanina. Školska nototeka je skromnog broja, nedostaju osnovna stručna literatura i udžbenici neophodni za pripremu i održavanje nastave, a nalaze se uglavnom u elektronskoj formi. Generalno, materijalno-tehnički uslovi ne odgovaraju kriterijumima jedne škole, pogotovo u odnosu na broj upisane djece, koji raste iz godine i u godinu.
- s obzirom na to da Škola nema koncertnu salu, lokalna samouprava ustupa Školi za državanje koncerata prostore poput: Moderne galerije u Starom gradu, bioskopa Cadmus Cineplexx, Akademije znanja i “Crvene komune” u Petrovcu na Moru.

Škola za osnovno muzičko obrazovanje je smještena u neuslovnom prostoru od 220 m², u suterenu OŠ „Stefan Mitrov Ljubiša“ i ista iziskuje poboljšanje i unapređenje prostornih i materijalno-tehničkih kapaciteta Škole.

4.3.2. Sektor turizma

U promociji, edukaciji i prezentaciji kulturne baštine i kulturno-umjetničkog stvaralaštva važno mjesto imaju organizacije u okviru sektora turizma, s obzirom na to da je Budva izuzetno posjećena turistička destinacija, čiji je turizam glavna privredna grana.

Turistička organizacija opštine Budva (TOB) predstavlja ključnu organizaciju u turizmu na lokalnom nivou, a formirana je od strane Opštine Budva 2004. godine, nakon donošenja

Zakona o turističkim organizacijama. Posluje na načelu ostvarivanja javnog interesa u oblasti turizma bez ostvarivanja neposredne dobiti.

Kulturne kulturno-zabavne i zabavne manifestacije u organizaciji TOB-a su veoma brojne i raznovrsne, cijeneći činjenicu da se kroz promovisanje kulture nekog kraja turisti najbolje upoznaju sa njim. Stoga se na teritoriji opštine Budva od strane TOB-a, uglavnom u kontinuitetu, organizuju i podržavaju mnogobrojne manifestacije, posebno, mada ne i isključivo, u ljetnjem periodu, kada je grad najviše posjećen turistima. U pitanju su muzički, dramski, modni, likovni, zabavni i drugi sadržaji, orijentisani mahom prema najširoj, mada i ka stručnoj javnosti.

S druge strane, sektor turizma u značajnoj mjeri finansijski pomaže sektoru kulture, cijeneći to da u njemu postoji mnogostruko veća cirkulacija novčanih sredstava nego što je slučaj s kulturom. U tom smislu, Zakon o boravišnoj taksi³⁴ (član 8) nalaže da je boravišna taksa prihod turističke organizacije, te da se prikupljena sredstva od boravišne takse koriste se: 1) 80% za finansiranje djelatnosti lokalnih turističkih organizacija, od čega se 10% sredstava se izdvaja za projekte valorizacije kulturne baštine, koji se odnose na arheološka istraživanja, konzervatorske i restauratorske radove, rekonstrukciju i promociju kulturnih dobara, a 10% sredstava se izdvaja za poboljšanje uslova boravka turista i podizanje nivoa kvaliteta turističke ponude). Tokom 2022. godine Turistička organizacija Opštine Budva prvi je put od 2015. godine, kada je to propisano Zakonom, pristupila otvaranju Javnog poziva za učešće u postupku raspodjele sredstava za realizaciju projekata valorizacije kulturne baštine, koji se odnose na arheološka istraživanja, konzervatorske i restauratorske radove, rekonstrukciju i promociju kulturnih dobara na teritoriji opštine Budva. Ovaj trend treba da se nastavi.

Turistička organizacija treba da pristupi izradi strateških dokumenata koja se tiču različitih oblika kulturnog turizma.

4.3.3. Sektor medija

Kultura, komunikacije i informisanje su snažno međusobno povezane. Kultura zahtijeva različite oblike komunikacije kako bi se stvarala i razmjenjivala. U isto vrijeme, kultura oblikuje veliki dio sadržaja i oblika komunikacije. Zajedno, kultura i komunikacija imaju potencijal da odrede način i kvalitet informacija, znanja, ideja i sadržaja u javnom prostoru jedne zajednice.

Na teritoriji opštine Budva postoji i radi više sredstva javnog informisanja: u prvom redu, javni radiodifuzni servis Radio televizija Budva (TV, radio, internet portal), više internet portala, kao i dopisnici nekoliko medijskih kuća.

Osnovna djelatnost Radio televizije Budva, lokalnog javnog emitera, vezana je za proizvodnju i emitovanje informativnog programa, izvještavanje o političkim, društvenim, kulturnim, sportskim i drugim dešavanjima od opšteg interesa za građane Budve itd. S obzirom na to da je obaveza javnih emitera njegovanje kulture javnih komunikacija i jezičkih standarda, proizvodnja i emitovanje programa koji izražavaju nacionalni i kulturni identitet Crne Gore i kulturni i etnički identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalni zajednica, RTV Budva emituje sadržaje tog tipa.

³⁴ "Sl. list Republike Crne Gore", br. 011/04 i 013/04, "Sl. list Crne Gore", br. 073/10 i 048/15).

Među najznačajnijim emisijama koje se bave kulturom u 2022. godini izdvajaju se TV emisije “Amfiteatar”, “Akt” i “Hronika Grada teatra”, kao i radio emisija “Sve boje kulture”. Takođe, u centralnoj dnevnoj informativnoj emisiji “Polis” redovno se prikazuju najave i reportaže aktuelnih kulturnih dešavanja. Budući da je Budva finalista za osvajanje prestižne titule “Evropska prijestonica kulture” za 2028. godinu, dio programskog sadržaja jeste i biće orjentisan za događaje vezane za navedeno, a prije svega za materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, uz emitovanje ciklusa intervjua sa poznatim umjetnicima i stručnjacima u kulturi.

RTV Budva raspolaže opremom neophodnom za praćenje svih javnih manifestacija, pa i kulturnih dešavanja, na teritoriji opštine Budva i šire. Ova medijska kuća prati sve aktivnosti vezane za kulturu na lokalnom nivou, čime daje značajni doprinos u promovisanju kulture.

Od internet sajtova na kojima se nalaze informativni, politički, sportski, kulturni, zabavni i drugi sadržaji vezano za teritoriju opštine Budva, najznačajniji i najposjećeniji su sljedeći: www.budva.me (Opština Budva), www.budva.travel (Turistička organizacija opštine Budva), www.rtvbudva.me (Radio televizija Budva), www.primorskenovine.me/ (lokalni informativni portal Primorske novine), www.butua.com (Butua - kultura i kulturni turizam Budve), www.jadranbudva.me (Jadran Budva).

4.3.5. Nezavisna kulturna scena

Nezavisna kulturna scena podrazumijeva vaninstitucionalne subjekte i/ili fizička lica koja djeluju u širokom spektru kulture, naročito kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturne baštine. Ona može biti organizovana u vidu pokreta ili zajednice umjetnika, izvođača, stvaralaca i organizacija koji djeluju van glavnih institucija i komercijalnih sistema. Ova scena je često usmjerena na alternativne, eksperimentalne ili avangardne oblike umjetnosti i kulture. Nezavisna kulturna scena promovise slobodu izražavanja, kreativnu autonomiju i saradnju među različitim subjektima, podržavaju raznolikost, inkluzivnost i angažovanost, te pruža prostor za stvaraoce da istražuju nove ideje i koncepte.

Na teritoriji opštine Budva nezavisna kulturna scena postoji, iako, kao takva, nije naročito brojna i uvijek aktivna, a njena aktivnost nije u dovoljnoj mjeri vidljiva niti prepoznata kao društveno relevantna.

Kada je riječ o nevladinim organizacijama, koje su najbrojniji akteri nezavisne kulturne scene, one, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama,³⁵ mogu biti nevladina udruženja i nevladine fondacije. Na teritoriji budvanske opštine postoji više desetina nevladinih organizacija (udruženja i fondacija), od kojih se manji dio bavi primarno djelatnostima u oblasti kulture. Među njima postoji dio organizacija koji je povremeno aktivan, dok je najmanje onih koje uspijevaju u kontinuitetu obavljaju djelatnost zbog koje su osnovane. U tom kontekstu, treba imati u vidu da se u Budvi nevladine organizacije uglavnom finansiraju putem javnih konkursa/poziva državne uprave i lokalne samouprave, što direktno određuje obim i opseg aktivnosti, koje su uglavnom kratkoročne. Međutim, i kao takve bogate i diverzifikuju kulturnu scenu Budve više ili manje intenzivno tokom cijele godine.

³⁵ “Sl. list Crne Gore”, br. 039/11 i 037/17.

Rad i djelatnost nezavisne kulturne scene ogleda se u organizovanju kulturnih događaja, festivala, tribina, muzičkih bendova, istraživačkih i stručnih konferencija u oblasti kulture i kulturne baštine.

4.3.6. Ocjena stanja

Među akterima u kulturi potrebno je ojačati saradnju i jače povezati nezavisnu kulturnu scenu i institucije, međusektorski povezivati obrazovne, kulturne ustanove i medije. Potrebno je pronaći formalne i neformalne tačke povezivanja različitih aktera u kulturi sa ciljem ostvarivanja kvalitetnijih programa uz racionalno korišćenje finansijskih i drugih resursa. Posebnu pažnju treba posvetiti osnaživanju nezavisne kulturne scene u apliciranju za evropske i međunarodne projekte.

5. KULTURNA BAŠTINA

5.1. ZAŠTITA KROZ DJELATNOSTI IZ OBLASTI KULTURNE BAŠTINE

Kulturna baština predstavlja skup dobara naslijeđenih iz prošlosti, koje ljudi prepoznaju kao odraz i izraz svojih vrijednosti, vjerovanja i tradicija, koja su u stalnom procesu evoluiranja, uključujući i sve aspekte njihove okoline koji proizilaze iz međusobnog djelovanja ljudi i prirode u vremenu, nezavisno od vlasništva.³⁶ Ona može biti materijalna (nepokretna i pokretna) i nematerijalna

Znacajan segment kulturne baštine su kulturna dobra, koja predstavljaju valorizovani dio kulturne baštine od opšteg interesa, zakonom zaštićen, a to je svako nepokretno, pokretno i nematerijalno dobro za koje je, u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, utvrđeno da je od trajnog istorijskog, umjetničkog, naučnog, arheološkog, arhitektonskog, antropološkog, tehničkog ili drugog društvenog značaja, bez obzira na vrijeme, mjesto i način stvaranja, porijeklo, u čijem su vlasništvu i na njihov svjetovni ili vjerski karakter. Kulturno dobro može biti u državnoj ili privatnoj svojini. Zaštitu, kao i kulturno dobro, imaju i zaštićena okolina nepokretnog kulturnog dobra, predmet koji sa nepokretnim kulturnim dobrom čini istorijsku, umjetničku, vizuelnu ili funkcionalnu cjelinu, objekat u kojem se trajno čuvaju ili izlažu pokretna kulturna dobra, dokumentacija o kulturnom dobru, dobro pod prethodnom zaštitom, obavezni primjerak publikacije i javna arhivska građa.³⁷

U skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara (član 4), ciljevi zaštite kulturnih dobara su: 1) očuvanje i unapređivanje kulturnih dobara i njihovo prenošenje budućim generacijama u autentičnom obliku; 2) obezbjeđivanje uslova za opstanak kulturnih dobara i za očuvanje njihovog integriteta; 3) obezbjeđivanje održivog korišćenja kulturnih dobara, shodno njihovim tradicionalnim ili novim odgovarajućim namjenama, radi ljudskog razvoja i kvaliteta života; 4) širenje saznanja o vrijednostima i značaju kulturnih dobara; 5) očuvanje kulturne raznolikosti kroz unapređenje stanja i vrijednosti svih vrsta kulturnih dobara, njegovanje kreativnosti i razumijevanja različitih kultura i kulturnih slojeva i unapređivanje dijaloga među kulturama i religijama; 6) obezbjeđivanje uslova da kulturna dobra, shodno svojoj namjeni, služe za zadovoljavanje kulturnih, naučnih i edukativnih potreba pojedinaca i društva; 7) sprječavanje radnji i aktivnosti kojima se može promijeniti izgled, svojstvo, osobenost, značenje ili značaj kulturnog dobra; 8) sprječavanje protivpravnog prometa i premještanja kulturnih dobara.

O značaju koji država pridaje zaštiti kulturne baštine, najbolje svjedoči činjenica da je najvišim pravnim aktom, Ustavom Crne Gore, propisano da “država štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti” (član 77), te da je svako “dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa”, kao i da “država štiti prirodnu i kulturnu baštinu” (član 78).³⁸

Nakon obnove nezavisnosti Crne Gore 2006. godine, pristupilo se definisanju novih kulturnih politika kroz transformaciju postojećeg i kreiranje novog normativnog i institucionalnog okvira. Stoga su danas na snazi sljedeći propisi u domenu kulture i kulturne baštine: Zakon o kulturi (2008), Zakon o zaštiti kulturnih dobara (2010), Zakon o spomen-obilježjima (2008), Zakon o muzejskoj djelatnosti (2010), Zakon o bibliotečkoj djelatnosti (2010), Zakon o

³⁶ Član 11 Zakona o zaštiti kulturnih dobara (“Sl. List CG”, br. 049/10, 040/11, 044/11 i 018/19).

³⁷ Čl. 2 i 3 Zakona o zaštiti kulturnih dobara.

³⁸ Član 78 Ustava Crne Gore (“Sl. list CG”, br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI).

arhivskoj djelatnosti (2010), Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora (2015) i Zakon o kinematografiji (2015), kao i niz podzakonskih akata.

Uloga i značaj kulturne baštine istaknuti su i Nacionalnoj strategiji održivog razvoja do 2030. godine (2016), kao i u Nacrtu Nacionalnog programa razvoja kulture Crne Gore 2023–2027. (koji će biti usvojen tekuće godine), i to u okviru prioritetnih oblasti. U oba dokumenta istaknuto je da je strateški cilj uspostaviti efikasan i savremeni sistem integralne zaštite, upravljanja i održivog korišćenja kulturne baštine i predjela, te unaprijediti sistem i ulaganja u zaštitu kulturne baštine. Unapređenje sistema zaštite kulturne baštine je mjera koja se odnosi na jačanje institucionalnog i zakonodavnog okvira koji će omogućiti stvaranje savremenih uslova u ovoj oblasti, što je operacionalizovano specifičnim ciljevima i konkretnim aktivnostima.

Osim kroz normativni i strateški okvir, djelatnost zaštite i očuvanja kulturne baštine na nacionalnom nivou obavlja se institucionalno kroz: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore, Upravu za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore, Državni arhiv Crne Gore, kao i javne ustanove čiji je osnivač Vlada Crne Gore – Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Narodni muzej Crne Gore, Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević”, Pomorski muzej Crne Gore, Prirodnjački muzej Crne Gore, Muzej savremene umjetnosti Crne Gore, Biblioteka za slijepe Crne Gore i Crnogorska kinoteka.

Pored navedenih institucija, koji su nadležne za obavljanje djelatnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine na teritoriji države, u Crnoj Gori djeluju i lokalne javne ustanove čiji je osnivač opština. Na teritoriji opštine Budva djeluju dvije javne ustanove kulture koje obavljaju djelatnosti kulturne baštine, i to u domenu bibliotečke i muzejske: JU Narodna biblioteka Budve i JU Muzeji i galerije Budve.

Kulturnu baštinu Budve čine materijalni i nematerijalni tragovi koji su postojali i razvijali se u višemilenijumskom istorijskom kontinuitetu, a koji svjedoče o prisustvu različitih kultura na ovom prostoru.

5.2. MATERIJALNA I NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Materijalnu kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna baština. Brojni pokretni i nepokretni segmenti kulturne baštine su zakonom zaštićeni i imaju status kulturnog dobra, odnosno spomen-obilježja shodno Zakonu o spomen obilježjima.

Nepokretna kulturna baština

Nepokretna kulturna Budve je raznovrsna i čine je profani, sakralni, memorijalni, fortifikacioni ili infrastrukturni objekti, grupe građevina i prostori sa karakterističnim interakcijama čovjeka i prirode i to: arheološki lokaliteti, urbane cjeline, fortifikaciona arhitektura, objekti sakralne i profane arhitekture, objekti kao i brojni stambeni i privredni objekti tradicionalne arhitekture koja je karakteristična za područje kao i brojna spomen-obilježja.

Valorizovani segment nepokretne kulturne baštine je zakonom zaštićen i ima status kulturnog dobra. Njih ima 51. Takođe, brojni segmenti su evidentirani I kao potencijalna kulturna dobra. Njih je do sada evidentirani 109.

Važan segment kulturne baštine su i spomen - obilježja podignuta istaknutim i znamenitim ličnostima Budve, značajnim događajima i sl. a koja su taj status stekla u skladu sa Zakonom o spomen obilježjima i njih ima 29.

Nepokretna kulturna dobra:³⁹

1. Stari grad Budva;
2. Sveti Stefan;
3. Prostor između hotela “Avala” i gradskih bedema
4. Ostaci vile urbane u recepciji bivšeg hotela ‘Avala’ i prostor s prezentiranim antičkim grobnicama;
5. Ostaci vile rustike sa mozaikom, Mirište, Petrovac;
6. Manastir Reževići, Reževići;
7. Manastir Stanjevići, Pobori;
8. Manastir Praskvica, Paštrovići;
9. Manastir Podostrog, Maine;
10. Manastir Podlastva, Lastva Grbaljska;
11. Manastir Duljevo, Kuljače;
12. Manastir Gradište, Buljarica;
13. Crkva Sv. Nikole, ostrvo Sveti Nikola;
14. Crkva Sv. Marije in Punta, Stari grad;
15. Crkva Sv. Ivana Krstitelja, Stari grad;
16. Crkva Sv. Save Osvećenog, Stari grad;
17. Crkva Sv. Trojice, Stari grad;
18. Ostaci Kastela i Lazareta, Petrovac;
19. Crkva Sv. Tome, Petrovac;
20. Crkva Sv. Krsta, Novoselje, Petrovac;
21. Crkva Sv. Dimitrija, Brajići;
22. Crkva Sv. Petra; Mažići;
23. Tvrđava Kosmač, Brajići;
24. Tvrđava Đurđevac, brdo Đurđevac, Pobori;
25. Drobnji pijesak;
26. Most iz Napoleonove epohe
27. Antička mermerna stolica na brdašcu iznad tunela, Miločer
28. Bedemi sa bastionima

³⁹ Studija zaštite kulturne baštine opštine Budva za potrebe izrade PUP-a opštine Budva, decembar 2021.godine.

Spomen obilježja sa statusom nepokretnog kulturnog dobra⁴⁰

1. Spomen-groblje umrlih rodoljuba-interniraca iz I svjetskog rata, Buljarica;
2. Spomen-česma posvećena Stani P. Vuković, Reževići;
3. Spomenik poginulim borcima u NOR-u i spomen ploča, Brajići;
4. Spomenik u Petrovcu posvećen poginulim Paštrovićima u NOR-u, Petrovac;
5. Spomen-ploča na mjestu pogibije Stane i Milice Medigović, Kruševica, Petrovac;
6. Spomen-ploča podignuta kod sela Kruševica u znak sjećanja na žrtve okupatora, Kruševica;
7. Spomen-ploča podignuta na rodnoj kući narodnog heroja Nika Anđusa u selu Tudorovići kod Svetog Stefana;
8. Spomen-ploča podignuta pored sela Stanišići, posvećena poginulim borcima u toku NOB-a, Stanišići;
9. Spomen-ploča posvećena poginulim rodoljubima u bici na Paštrovnici 25. marta 1942. godine, Pobori;
10. Spomen-ploča podignuta u selu Buljarica, posvećena poginulim rodoljubima iz tog kraja, Buljarica;
11. Spomen-ploča kod sela Lapčiči, posvećena 13. julskom ustanku, Lapčiči;
12. Spomen-ploča podignuta na osnovnoj školi u Mainama posvećena 13. julskom ustanku, Maine;
13. Spomen-ploča podignuta na mjestu Tolinjak kod Budve posvećena devetorici strijeljanih rodoljuba iz ovog kraja, Tolinjak;
14. Spomen-ploča u znak borbe od 18. jula 1941. godine, Brajići;
15. Spomen-ploča u Svetom Stefanu posvećena narodnom heroju Vukici Mitrović, Sveti Stefan;
16. Spomen-ploča posvećena strijeljanim rodoljubima ovog kraja, Sveti Stefan;
17. Spomen-ploča u Petrovcu podignuta na zgradi NOO Petrovac posvećena revolucionarnom radu prve komunističke opštine 1920. i 1921. g., Petrovac;
18. Spomen-ploča poginulim u Petrovcu, kod invalidskog odmarališta, posvećena šestorici poginulih rodoljuba strijeljanih od strane okupatora 1941. godine Lučice, Petrovac;
19. Spomen-ploča u Petrovcu na tvrđavi Lazaret podignuta u spomen rodoljuba palih u Narodnooslobodilačkom ratu Petrovac;
20. Spomen-ploča posvećena Vasu Mitroviću, Pržno;
21. Spomen-ploča posvećena poginulim borcima iz sela Brajića;
22. Spomen-ploča u Budvi na zgradi današnje apoteke, Stari grad;
23. Spomen-ploča na Ograđenici u znak sjećanja na položenu prvu partizansku zakletvu i formiranje prvog partizanskog bataljona.

Potencijalna nepokretna kulturna dobra

Takođe, osim kulturnih dobara koja su zakonom zaštićena, evidentirana su i brojna potencijalna dobra koja će ući u postupak valorizacije, i to:⁴¹

1. Crkva Sv. Petke, selo Kanjoše, Buljarica;

⁴⁰ Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore.

⁴¹ Studija zaštite kulturne baštine opštine Budva za potrebe izrade PUP-a opštine Budva, decembar 2021. godine.

2. Kanjoševa kula, selo Kanjoše, Buljarica;
3. Kula Boškovića, selo Kanjoše, Buljarica;
4. Četiri tumula, Đurovići;
5. Crkva Sv. Mine na brdu Gradac, Buljarica;
6. Gradina sa tumulom, Zagradac, Buljarica;
7. Ostaci crkve ispod brda Šaptine, Đurovići;
8. Ostaci crkve Sv. Gospođe, iznad Golubovića;
9. Crkva Sv. Vračevi, Golubovići;
10. Ostaci rimske vile, Golubovići;
11. Spomenik iz NOB-a kod mosta na Popovštici, Golubovići;
12. Austrougarski logor za ratne zarobljenike crnogorske vojske;
13. Srzentića kula;
14. Crkva Sv. Mitra na Šaptini;
15. Crkva Sv. Dimitrije, Androvići;
16. Crkva Sv. Đorđe, Đurđevo brdo;
17. Crkva Sv. Petra, Kaluđerac, Androvići
18. Praistorijski lokalitet Midžorov krš, Buljarica;
19. Lokalitet Kneževo selo, Drenovice, podnožje brda Kalac;
20. Armenkova gomila, Drenovica;
21. Lokalitet Počmin, gomila i crkva Sv. Jovan, Drenovica;
22. Lokalitet Brdo Kalac, Drenovica;
23. Ostaci crkve Lesendro, Krnjak, Paštrovska gora;
24. Austrougarsko utvrđenje i tumul, Ravni, Paštrovska gora;
25. Tumul Kapa, Ravni, Paštrovići;
26. Tumuli i gomila Mijovića krš, Paštrovići;
27. Crkva Sv. Ilije, Ilino brdo, Paštrovići;
28. Crkva Sv. Srđa, Brestovik, Novoselje;
29. Tumul Brestovik, Novoselje;
30. Tumul, Novoselje;
31. Crkva Sv. Tome, Žukovica;
32. Crkva Sv. Ilije, Novoselje;
33. Lokalitet Gradac, Androvići;
34. Tumul Rebro, brdo Kapa, Petrovac;
35. Tumul, brdo Plat, Petrovac;
36. Crkva Sv. Ilija, Petrovac;
37. Crkva Sv. Vid, Petrovac;
38. Lokalitet ostrvo Katić;
39. Lokalitet Medin krš, brdo Rebro;
40. Crkva Sveta Neđelja, Petrovac;
41. Ivančeva gomila, Katun, Paštrovići;
42. Crkva Sv. Roko, Vukovići, Reževići;
43. Crkva i kapela, Rijeka Reževića;
44. Spomen dom "Reževići";
45. Lokalitet Mirišta, Pržno;
46. Crkva Sv. Jovan, Blizikuće;
47. Crkva Sv. Dimitrija, Vrba, Tudorovići;
48. Crkva Sv. Neđelje, Vrba, Tudorovići;
49. Crkva Sv. Nikole, Vrba, Tudorovići;
50. Škola iz 1908. godine, Vrba, Tudorovići;
51. Crkva Sv. Petka, zaselak Vrti, Tudorovići;

52. Crkva Sv. Save, Đenaši;
53. Crkva Sv. Ilije, Duletići, Maine;
54. Crkva Sv. Luke, Lapčići, Maine;
55. Gradina Obla glava, Duletići, Maine;
56. Pećina Jazbina, Tršljikovica, Ivanovići;
57. Vilina pećina, brdo Ostrog, Podostrog;
58. Crkva Sv. Jovana Krstitelja, Stanišići;
59. Crkva Sv. Pavla, Mažići;
60. Crkva Sv. Nikole, Prentovići, Brajići;
61. Vilina pećina, Uglješići, Brajići;
62. Gradina i tumul na Košljunu, Košljun, Maine;
63. Crkva Sv. Spasa, Markovići;
64. Crkva Sv. Jovana, Markovići;
65. Crkva Sv. Petke, Babalonija, Maine;
66. Crkva Sv. Paraskeve, Babalonija, Maine;
67. Crkva Sv. Tome, Bečići;
68. Crkva Sv. Gospođe, Boreti, Maine;
69. Crkva Sv. Nikole, Čučići, Bečići;
70. Gomila na Urovici, Markovići, Maine;
71. Stara Škola (ruševine kuće popa Zeca), Gomila, Zečevo selo, Pobori;
72. Crkva Sv. Neđelje, Zečevo selo, Pobori;
73. Crkva Sv. Đorđa, Pobori;
74. Crkva Sv. Spiridon, Ograđenica;
75. Crkva Sv. Spiridon, Ograđenica;
76. Fortica, Ograđenica;
77. Gradina, Ilijino brdo, Ograđenica;
78. Manastir Vojnići, Kuljače;
79. Crkva Sv. Đorđa, Mrtvica, Kuljače;
80. Crkva Uspenja Presvete Bogorodice, Manastir Rustovo;
81. Ostrvo i kućište Kršić, Pržno;
82. Crkva Sv. Antuna Padovanskog, Budva;
83. Tvrđava Mogren, Budva;
84. Arheološki lokalitet Tunja, Budva;
85. Tumul Zakolač, Petrovac;
86. Lokalitet Kopac, Paštrovići;
87. Lokalitet Karaula, Buljarica;
88. Arheološki lokalitet "Na grke", Buljarica;
89. Lokalitet Mrtvica, Paštrovići;
90. Crkva Sv. Petra i Pavla, Mokre livade, Paštrovići;
91. Lokalitet Kut, Paštrovići;
92. Lokalitet Cerovica, Paštrovići;
93. Crkva Sv. Ilije – Dobrun, Paštrovići;
94. Spomen dom "Crvena Komuna", Petrovac;
95. Hotel "Palas", Petrovac;
96. Hotel "Mogren", Budva;
97. Objekat Jugoslovenskog riječnog brodarstva (Higijenski zavod), Budva;
98. Objekat Lučka kapetinja, Budva;
99. Lokalitet sa tumulima, Kosmač sa okolnim brdima;
100. Lokalitet sa četiri tumula, Stanišići;
101. Kula Divanovića, Divanovići, Paštrovići;

102. Osmatračnica Karađorđevića, Resanska glavica, Podličak;
103. Lokalitet Kruti, Čelobrdo;
104. Osmatračnica, Đenaši;
105. Crkva Sv. Nikole, Rafailovići, Bečići;
106. Lokalitet Pobori (tumul, gradina);
107. Lokalitet Babin Vir, Bečići;
108. Arapova kula, Ivanovići, Maine;
109. Crkva Sv. Save, Reževići.

Spomen obilježja

Sekretarijat za društvene djelatnosti Opštine Budva, shodno Zakonu o spomen-obilježjima i vodi Registar spomen-obilježja na teritoriji opštine Budva. U navedenom registru upisano je 29 spomen-obilježja i to:

1. Spomen-ploča Stefanu Mitroviću, na rodnoj kući u Svetom Stefanu;
2. Spomen-ploča Stefanu Mitroviću, na kući u kojoj je živio i umro;
3. Spomen-ploča palim borcima u Čelobrdu;
4. Spomen-ploča Jegoru Stroganovu;
5. Spomen-ploča poginulim Paštrovićima od 1912–1918;
6. Spomen-ploča Vukalu Perovu Stojanoviću;
7. Spomen-ploča na kući poginulim rodoljubima iz Čelobrda;
8. Spomen-ploča na konaku manastira Gradište;
9. Spomen-ploča-česma palim borcima iz Svetog Stefana;
10. Spomen-ploča na privatnoj kući Đakonović;
11. Spomen-ploča na kući Dušana Medina;
12. Spomen-česma sa spomen-pločom poginulim rodoljubima iz sela Kuljače;
13. Spomen-ploča palim borcima u II svjetskom ratu, Pržno;
14. Spomen-ploča posvećena Krstu V. Rafailoviću;
15. Spomen-ploča na manastiru Duljevo;
16. Spomen-ploča na plaži Lučice;
17. Spomen-ploča na zidinama Starog grada;
18. Spomen-bista narodnog heroja Vukice Mitrović-Šunje;
19. Spomen-bista narodnom heroju Niku Anđusu;
20. Spomen-bista sa spomen pločom Mirku Srzentiću;
21. Spomen-bista Marku F. Stanišiću;
22. Spomen-bista Stefan M. Ljubiša, gradski park Budva;
23. Spomen-grobnica Radulović Stanku;
24. Spomen-grobnica poginulom rodoljubu Jolu Vrbici;
25. Spomen-ploča na grobu Kaladžurđević Spasa u Čučucima;
26. Spomen-grobnica na groblju u Brajićima;
27. Spomenik na mjestu zvanom „Gomila“, Pobori;
28. Spomenik poginulim rodoljubima Bečića;
29. Spomenički kompleks Kufin.

Pokretna kulturna baština

Pokretnu kulturnu baštinu opštine Budva čine brojni arheološki, umjetnički, etnografski, tehnički, dokumentarni predmeti rukopisi, inkunabule, knjige, numizmatički ili filatelistički

predmeti zbirke predmeta, predmeti sakralnog karaktera i drugi koji svjedoči o ljudskom stvaralaštvu i evoluciji prirode. Brojni od njih su zakonom zaštićeni i imaju status pokretnog kulturnog dobr

Pokretna kulturna dobra:

	Lokacija
Ikona „Blagovijesti“	Crkva Svetog Save, Reževići
Zbirka feničanskih predmeta	Muzeji, galerija i biblioteka Budve
Zbirka rimske keramike	Muzeji, galerija i biblioteka Budve
Zbirka grčke keramike	Muzeji, galerija i biblioteka Budve
Zbirka manastira Praskvica	Manastir Praskvica
Zbirka crkve Sv. Trojice	Crkva Svete Trojice, Stari grad
Zbirka crkve Sv. Petra	Crkva Svetog Petra, selo Mažići
Zbirka crkve Sv. Petke, Podmaine	Crkva Svete Petke, Podmaine
Zbirka crkve Sv. Nikole, Bečići	Crkva Sveti Nikola, Bečići
Zbirka crkve Sv. Jovana, Podostrog	Crkva Sveti Jovan, Podostrog
Zbirka crkve Sv. Nikole, Podostrog	Crkva Sveti Nikola, Podostrog
Zbirka nadžupne crkve Sv. Ivana Krstitelja	Nadžupna crkva Sv. Ivana Krstitelja, Stari grad
Zbirka nadžupne crkve Sv. Ivana Krstitelja	Nadžupna crkva Sv. Ivana Krstitelja, Stari grad
Anastas Bocarić (CG DA2 BUD – LIBOC)	DACG; Arhivski odsjek Budva, Stari grad
Crkva (CG DA2 BUD-CRKVA)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Katastar (CG DA2 BUD-KAT)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Lučka ispostava Budva (CG DA2 BUD-LIB)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Porodica Ljubiša (CG DA2 BUD-POLJUB)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Porodica Mainić (CG DA2 BUD-POMA)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Porodica Medin (CG DA2 BUD-POMED)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Upraviteljstvo opštine Budva (CG DA2 BUD-UOB)	DACG; Arhivski odsjek Budva
Zbirka pet skulptura pod nazivom „Umjetnička djela vajara Stevana Luketića“,u okviru koje sutri spomenobilježja narodnih heroja iz Svetog Stefana i Budve (spomen-biste Vukice Mitrović Šunje, Nika Anđusa i Marka F. Stanišića).	

Nematerijalna kulturna baština

Iako do sada na teritoriji opštine Budva nema zakonom zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara, Budva bastini bogatu nematerijalnu tradiciju, pocev od tradicionalnih igara, zanata, vjestina, legendu, obicaja i dr. po kojima je prepoznatljiva. Zato su u prethodnom periodu i pokrenuti brojne inicijative za sticanje statusa kulturno dobro kod nadleznost Uprave za zastitu

kulturnih dobara od kojih je većina I prihvaceno, te je procedura sticanje zakonskog statusa u toku.

Takodje, tokom istraživanja sprovedenih u prethodnom periodu (2012) evidentirano je 13 elemenata koji će ući u postupak valorizacije i sticanja statusa kulturno dobro.⁴²

5.3. PRIRODNA BAŠTINA I KULTURNI PEJZAŽ

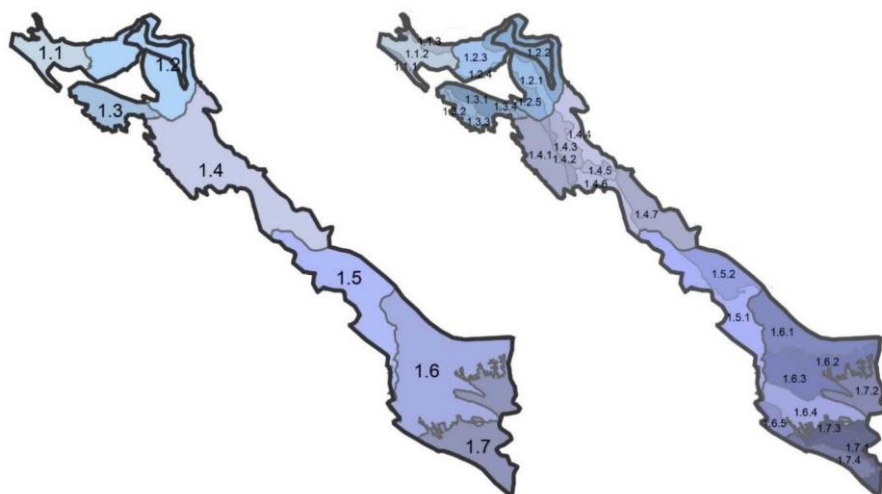
Teritorija opštine Budva pripada pejzažnoj jedinici Obalno područje srednjeg i južnog Jadrana i palninski masiv Lovćena. U odnosu na reljef, klimu, geološke i pedološke karakteristike, pokrivač tla, homogenost i prepoznatljivost, Budva pripada predjelima primorskog regiona koji obuhvata region koji se prostire od morske obale do planinskog vijenca Orjen-Lovćen-Rumija. Klima ovog prostora je mediteranska, a reljef karakterišu strme krečnjačke padine i vertikalni odsjeci izbrazdani procjepima, dubokim točilima i nazubljenim grebenima između njih. Posmatrajući morfološke oblike reljefa prisutne su aluvijalne ravnice, močvare, plaže i ostrva.

Plan predjela identifikuje predio čija procjena se bazira na razmatranju prirodne ljepote i očuvanosti biodiverziteta (flora, fauna, geološka i fiziografske karakteristike) i kulturne baštine (objekti sa neposrednom okolinom ili područja istorijskog, umjetničkog, naučnog, arheološkog, arhitektonskog, antropološkog, etničkog ili drugog društvenog značaja). Plan predjela daje smjernice za granicu zaštitnog pojasa i za zaštitnu „buffer“ zonu.

Plan predjela na teritoriji opštine Budva prepoznaje sledeće predjele:

- izuzetno vrijedni prirodni i poluprirodni predjeli;
- izuzetno vrijedni predjeli – kulturna baština;
- izuzetno vrijedni kulturni poljoprivredni predjeli – agrikulturni predio;
- park šume (Rt Mogren, Miločerska šuma sa grebenima između plaža Miločer i Sv. Stefan, Rt Crvena stijena-Markova ledina, Hrid Kobila-Malo brdo, Prijedorac).

⁴² U publikaciji *Živa lokalna tradicija* o nematerijalnoj kulturnoj baštini Paštrovića, Starog grada Budve i kolašinskog kraja, autori su mapirali mnogostruko veći broj elemenata nematerijalne kulturne baštine ovog podneblja, što ide u prilog tome da je postupak tek započet, što i ne čudi, s obzirom na to da je koncept nematerijalne kulturne baštine, njene zaštite i valorizacije relativno nov, ne samo u Crnoj Gori.

Slika 1: Područja karaktera predjela- regionalni i lokalni nivo. Izvor: Mapiranje i tipologija predjela Crne Gore, Republički zavod za urbanizam i projektovanje AD, Podgorica, maj 2015

Teritorija opštine Budva pripada Predjelima budvanskog područja u odnosu na kategorizaciju na regionalnom nivou (1.4) i obuhvata: 1.4.1 Brdoviti predjeli Donjeg Grblja, 1.4.2 Ravničarski predjeli grbaljskog područja, 1.4.3 Brdoviti tereni Gornjeg Grblja, 1.4.4 Niži planinski predjeli lovćenskih primorskih strana, 1.4.5 Brdoviti predjeli Maine, 1.4.6 Priobalni predjeli budvanskog područja, 1.4.7 Brdoviti predjeli Paštrovića.

Na prostoru opštine Budva na osnovu orografskih i hidroloških karakteristika (nagiba i visinskog zoniranja prema kategorizaciji oblika reljefa) identifikovani su sledeći tipovi predjela: ravničarski predjeli, niži planinski tip, brdski tip.

Biološki diverzitet

Budvanska rivijera se odlikuje značajnim ekosistemskim, specijskim i genetskim diverzitetom na čiji razvoj su imale uticaj poseban ekološke, hidrološke, biogeografske, geološke, klimatske i druge karakteristike. U Budvi izdvojeni su sledeći ekosistemi: planinski, šumski, stepski, slatkovodni i morski⁴³. Na teritoriji agađ opštine Budva izdvojena su sledeća staništa: obalna (primorska), pećine, kanjoni, karst.⁴⁴ Staništa se dijele na niz stanišnih tipova.

Budvansko područje karakteruše veliki diverzitet vrsta flore i faune od kojih većina nije proučena na dovoljnom nivou ni na regionalnom ni na nacionalnom nivou. Bogatstvo flore i faune Budve predstavlja značajan dio bogatstva i raznovrsnosti evropske prirodne baštine. Detaljnija istraživanja za teritoriju opštine Budva rađena su uglavnom u okviru dokumentacije potrebne za spovođenje zaštite pojedinih područja. Ukupna površina zaštićenih područja na

⁴³ Među morskim ekosistemima, stanište livada posejdonije (*Poseidonia oceanica*), mediteranski endem, koje mozaički prekrivaju najveći dio plitkog dijela mora, kao i *Cysostera spinosa* su zakonom zaštićene. Ovaj endem Mediterana formira livade koje su veoma važne za formiranje (mikro) staništa brojnih drugih životnih formi mora i koje predstavljaju važnu kariku u biogeohemijskim ciklusima. Ove morske livade čuvaju plićake od jakih struja, a plaže od erozije.

⁴⁴ Nacionalna strategija biodiverziteta sa Akcionim planom (2015)

teritoriji opštine Budva je 796,15 ha (7,96 km²), što je 6,52 % od ukupne teritorije opštine Budva. Na teritoriji opštine Budva ne postoje zaštićeni speleološki, geološki i paleontološki objekti. Na teritoriji opštine Budva ne postoje međunarodno zaštićena prirodna dobra. Zbog nedostatka finansijskih sredstava, ustanovljen je veći broj projekata koje u Crnoj Gori vode međunarodne organizacije u cilju zaštite vrsta, ekosistema i staništa.⁴⁵ „Srbija, Crna Gora i Natura 2000“ (2009-2012)⁴⁶, FODEMO projekat (2011.)⁴⁷ i DBU pilot projekat⁴⁸ su projekti koji su umnogome doprinijeli jačanju kapaciteta institucija i nevladinog sektora za implementaciju EU zakonodavstva iz oblasti zaštite prirode, identifikaciji staništa i vrsta (primarno od značaja za EU) i znanja o njihovoj rasprostranjenosti.

Uspostavljanje N2000 mreže je zakonska obaveza i jedan od ključnih zahtjeva u procesu pristupanja EU koja do danas nije postignuta.

Pored zaštite biodiverziteta *in situ* Crna Gora je sprovela i određen broj aktivnosti za *ex situ* zaštite biodiverziteta. U Budvi postoji arboretum – gradski park kod Starog grada. Osnovna funkcija arboretuma je naučno-obrazovna. Budvanski arboretum se koristi samo kao gradski park.

Vinova loza i budvanski vinogradi

Budvansko zaleđe je nekada bilo bogato vinogradima. Kako piše Sava Nakićenović početkom XX vijeka, vinogradi ispod današnjeg manastira Podmaine, a do budvanskih solila Lagoštica, bili su poznati pod imenom „vinogradi vladike Rada“,⁴⁹ jer je Petar II Petrović Njegoš pisao svoja djela u budvanskim manastirima. Postoji i anegdota o podostroškom vinu. Budvansko polje je najvećim dijelom pripadalo stanovnicima mainskog sela Podostrog, a vino se čuvalo u podrumima u staroj Budvi. Kada bi u Podostrog banuo nenadan gost oni bi kazali: „Nemam više vina nego što je u ovom bocunu, jer su mi bačve u podrumu u Starom gradu.“, a kada bi se sa prijateljem sreli ispred Starog grada „Častio bi te vinom, no su mi ključevi od podruma doma u Podostrog.“

⁴⁵ Projekat Globalnog Fonda za životnu sredinu (Global Environmental Facility – GEF), projekat „Uspostavljanje EMERALD mreže u Crnoj Gori“, projekat „Dinarski luk“).

⁴⁶ Projekat finansiran od strane vlade Norveške a implemetiran od strane WWF-a, NVO sektora i Zavoda za zaštitu prirode. Cilj je bio jačanje kapaciteta NVO-a za preuzimanje aktivne uloge NVO u razvoju Natura 2000 u Crnoj Gori, kao i obuka institucija za mapiranje N2000 staništa. Prikupljali su se literaturni podaci o staništima i vrstama od značaja za EU u Crnoj Gori, te je pripremljen Katalog tipova staništa Crne Gore od značaja za Evropsku uniju (2012). Podaci su uneseni u posebnu bazu podataka uključujući i podatke dobijene ograničenim istraživanjima na terenu.

⁴⁷ „Nacionalna šumarska inventura“ koji je implementiralo Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja za cilj je imalo prikupljanje podataka za šumska stanista u Crnoj Gori i njihovo prilagođavanje za mapiranje u GIS kompatibilnom software-u.

⁴⁸ Projekat je u završnoj fazi realizacije, a koji se odnosi na izradu metodologije mapiranja šumskih staništa i zemljišta u Crnoj Gori, koji je podržan od njemačke fondacije i univerziteta u Frajburgu. DBU će doprinijeti mogućim apliciranjem za realizaciju kreditne podrške IPA fondova za realizaciju projekta mapiranja šumskih staništa na cijeloj teritoriji Crne Gore.

⁴⁹ Kako piše M.Crnogorčević, to su Carine pri nekadašnjoj Babiloniji.

Budvanski vinogradi su bili poznati sve do poslije Drugog svjetskog rata. Neko kaže zbog naleta filoksere, neko zbog naleta turizma, budvansko primorje je ostalo bez vinograda.⁵⁰ Ostali su samo toponimi: Rozino i Velji vinogradi.

Od crnih sorti vinove loze u Budvi su najrasprostranjenija kratošija, vranac i tzv. „amerikanka“, zatim lisica i stara sorta grožđa roze boje. Od bijelih sorti: mekuš, japudžak, bijela razaklija i dr.

Maslina

Prema Zakonu o maslinarstvu “sječenje i presađivanje maslina starijih od 100 godina je zakonom zabranjeno”. Maslinjaci su dobro od opšeg ineteresa i uživaju posebnu zaštitu. Udruženje maslinara jedino vrši valorizaciju i promociju maslinjaka. Ovi izuzetno vrijedni predjeli su na udaru stambene i turističke gradnje.

Prirodna baština Budve je specifična i poznata kako u nacionalnim tako i u međunarodnim okvirima. Ruralno zaleđe je poslednjih godina direktno napadnuto nelegalnog gradnjom, te se više poprima osobine urbanog prostora. Ambijentalna gradnja, kao smjernica za oblikovanje objekata budvanskih sela, ne može imati svoj puni smisao bez netaknutog prirodnog okruženja. Područja sa prirodnim posebnostima koja su direktno naslonjena na tradicionalna sela sastavni su dio njihovog identiteta. Potrebno je da se kontakt zone tradicionalnih sela (npr. kameno brdo Zelenikovac iznad sela Kuljače, krečnjački greben Mrka stijena na čijoj gornjoj flišnoj zoni leže selo Brda, Srzentića kula, potkunjice i crkva Sv. Srđa) zaštite od nelegalne gradnje i da se njeguju kao zasebni predioni elementi – biotipovi. Međunarodni komitet za spomenike i mjesta u zajednici sa Međunarodnom federacijom pejzažnih arhitekata donio je tzv. Florentinsku povelju o istorijskim hortikulturno-arhitektonskim kompozicijama koje treba čuvati, štiti i unaprijeđivati kao bitne elemente regionalnog identiteta i kao mjesta od posebnog turističkog interesovanja. Kroz razvoj vinograda, maslinjaka i agroturizma tradicionalne bašte (džardini i potkunjice) mogu se mapirati kroz donošenje planske dokumentacije i sačuvati u autentičnoj formi.

Prirodni prostori oko nepokretnih kulturnih dobara su prostori koji sa nepokretnim kulturnim dobrom i njegovom neposrednom okolinom čini ambijentalnu cjelinu i od značaja je za zaštitu tog dobra.

Memorijalni prirodni spomenici su pojedinačni objekti prirode ili prostori posebnih prirodnih vrijednosti koji su vezani za istorijske ili legendarne događaje.

Ocjena stanja

Institucije Crne Gore ne sprovode sveobuhvatne programe, planove i projekte u oblasti zaštite biodiverziteta za neposrednu zaštitu biljnih i životinjskih vrsta, posebnih grupa staništa ili ekosistema.

Očuvanje i zaštita biljnih i životinjskih vrsta na teritoriji opštine Budva tokom vremena je obuhvatala niz izolovanih i ciljano usmjerenih mjera i aktivnosti. Nedostaje sistematski skup

⁵⁰ Prema podacima iz 1958., Marko Ulićević u svom radu „Prilog rejonizaciji vinogradarstva u Crnoj Gori piše da su budvanski vinogradi zauzimali 41 ha, a šest godina kasnije (1964) ostalo je samo 28 ha (166.000 čokota), za 32% manje.

akcija koji bi imao cilj dugoročno očuvanje vrsta i njihovih staništa od značaja za grad, pa i na cjelokupni biodiverzitet Crne Gore.

Zaštićena područja su zaštićena samo *de jure*. Imenovanje upravljača i Plan upravljanja nije uspostavljen, te faktička zaštita ne postoji. JP „Morsko dobro“ je upravljač na 22 zaštićena područja u Crnoj Gori u obalnoj zoni. Za područja koja su 1968. god. proglašena zaštićenim do danas, granice nisu jasno definisane, zoniranje nije urađeno, ne postoji procjena ili studija izvodljivosti koja bi definisala vrijednost biodiverziteta i ciljeve očuvanja.

Urbani razvoj umnogome ugrožava prirodnu baštinu Budve. Zaštićena područja su fragmentirana, te su u kontaktnim zonama sa svih strana ugrožena direktnom izgradnjom. Ubrzani razvoj turizma, izgradnja infrastrukturnih sistema dovodi do gubitka, degradacije i dodatne fragmentacije prirodnih staništa, naročito obalskih. Dolazi do promjene u praksi korišćenja zemljišta, uvođenje novih praksi u poljoprivrednoj proizvodnji, što direktno utiče na gubitak prirodnih i poluprirodnih staništa, do gubitka agro-biodiverziteta. Domaće sorte i pasmine su ugrožene. Sistemska istraživanja invazivnih vrsta u Crnoj Gori još nisu sprovedena.

Pod pritiskom ubrzanog razvoja turizma i direktnog ispuštanja otpadnih voda u more (nepostojanje kanalizacione mreže kod privremenih objekata duž plaža) ugrožen je morski ekosistem. Ornitofauna je ugrožena nekontrolisanim lovom.

Klimatske promjene koje dovode do porasta temperature i smanjenje količine padavina posredno utiču na ekosisteme i njihovo stanje (prerano listanje, u kraškim predjelima isušivanje bara što direktno utiče na populacije vodozemaca i reptila, eutrofikacija plitkih i ograničenih djelova mora). Na prostoru Budve (Buljaričko polje) vodena i močvarna staništa ugrožava eutrofikacija⁵¹, kao posljedica zagađenja iz ljudskih naselja.

Zbog nepotpune i nedovoljne istraženosti faune, zaštita biotopa je izuzetno važna. Zaštitom biotopa štite se i one vrijednosti koje još nisu naučno valorizovane.

Komunalni otpad opštine Budva se transportuje do deponije Možura. Nekadašnja privremena deponija komunalnog otpada na brdu Topliš sadrži mogući opasni otpad. U toku je pronalaženje lokacije za odlaganje građevinskog otpada, koji sada stihijski deponovan umnogome ugrožava biodiverzitet.

Kulturni potencijal zaštićenih vrsta, endemskih vrsta, obnovljenih vinograda Budve, maslinjaka, je nemjerljiv. Toponimi Budve čuvaju uspomene na bogat biodiverzitet nekadašnje Budve. Velji vinogradi, Rozino, Dubovica, Komsko ili Konjsko polje (*„što su o njemu plandovali konji vladika prevlačkijeh“*).⁵² Interesantan podatak je da je prvi kromir („korun“) koji je Petar I Petrović donio iz Rusije u Crnu Goru zasadio pri manastirskoj pojati manastira Stanjevići u Poborima.

Budva imperativno mora usvojiti Lokalni akcioni plan za biodiverzitet, radi sprovođenja strategije očuvanja i zaštite prirode. Za predjele koji su prepoznati kao vrijedi mora se donijeti Studija predjela.

⁵¹ Eutrofikacija – „cvijetanje vode“ je prirodni proces starenja akumulacija uslijed nepovoljnih antropogenih aktivnosti. Višak nitrata u životnoj sredini, osim prijetnje po ljudsko zdravlje ugrožava i životnu sredinu – opadanje kvaliteta vode i narušavanje i ugrožavanje biodiverziteta.

⁵² M. Crnogorčević, „Crkve i manastiri u općini budvanskoj“

Prijedlozi za zaštitu na teritoriji opštine Budva date u okviru državnih staretigija su: kameno brdo Zelenikovac iznad sela Kuljača; područje Jovanovića točak sa izvorom istočno ispod Tudorovića; Mrka stijena sa selom Brda, Srzentića kulom; Ostrvo Sv. Nikola, Miločerski park, urbane cijelina Sv. Stefan, Lungo mare, Urbano zelenilo, zajednica drvenaste mlječike i drvenastog pelina, tvrdolisna žbunasta vegetacija, predio pseudomakije, sastojine lovora.⁵³

U zoni morskog dobra potrebno je zaštititi „Tunju“⁵⁴ podvodni sprud koji je stanište bogatog morskog biodiveriteta. Potrebno je izraditi studije revizije zaštićenih prirodnih dobara, da bi se utvrdile promjene na dobrima⁵⁵.

Zaštita „zavjetnih hrastova“ kao monumentlnih spomenika prirode predstavlja svojevrsnu turističku atrakciju. U šumamam ruralnog zaleđa predvidjeti posmatranje ptica („birdwatching“), kao jedan od najbrže rastućih turističkih trendova u svijetu. Proglašavanjem određenih zelenih zona za park-šumu (brdo Mogren, brdo Spas, ostrvo Sv. Nikola) Budva bi dobila parkove koje je izgubila imvazivnom stambenog gradnjom prethodnih decenija.

Stari grad kao kulturna cjelina koja je pod zaštitom ima veoma malu površinu pod javni zelenilom. Ove površine trebaju biti uređene. Preporučljiva je upotreba mediteranskog bilja koje će formirati svojevrsan „vrt“ Starog grada. Moguće je obnoviti umnogome zaboravljen kult Budvanske Gospe, te u Starom gradu planirati sadnju biljaka koje isključivo imaju bijeli cvijet, te tako projektovati „hortus conclusus“ – zatvoreni bogorodični vrt, kao tipski vrt pejzažne arhitekture.

Budvanski vinogradi se moraju obnoviti. Vinogradi kratošije i lisice moraju postati dio budvanskog pejzaža i dio turističke ponude Budve. Projekti vinskih kuća (antička kuća vina u Staro gradu, vinske kuće u ruralnom zaleđu), muzej vinarstva i itinereri „Budvanski rimski putevi“ se pominju decenijama, i do danas nisu realizovani.

Zaštita maslinjaka kroz izradu Registra maslinjaka je način da se ovi vrijedni prirodni predjeli zaštite od dalje devastacije i neplanske gradnje. Utvrđivanjem starosti maslina, od kojih su veliki broj primjeraka stariji od 1000 godina, Budva bi postala dio međunarodnog fonda. UNESCO organizuje godišnji Svjetski dan maslina u cilju promovisanja ovog vrijednog drveta u smislu njegovog socijalnog, kulturnog, ekonomskog i predionog značaja za svjetsku zajednicu. Veliko turističko bogatstvo ruralnog zaleđa su zapušteni mlinovi za masline, koji čekaju obnovu.

Pravljenje prirodnih pigmenata boja (žuti pigment od žukve, purpur i plavi od školjke bodljikavog volka i dr.) je turistički i kulturni potencijal koji nije iskorišćen.

⁵³ Mapiranje i tipologija predjela Crne Gore

⁵⁴ Budvanska legenda kaže da je put nastao kada je Sv. Sava odlazio u Svetu zemlju, galija ga je čekala iza ostrva Sv. Nikola, te da ses stvorio morski put od Budve do ostrva. Tako „Tunju“ nosi naziv i „Put Sv. Save“.

⁵⁵Od još uvijek nezaštićenih biljnih vrsta, odnosno njihovih staništa, u zoni morskog dobra, a prema preporukama PPPNOP, prioritet ima zaštita sljedećih vrsta: Žukva (*Calicotome infesta* Guss.), rijetka biljka u primorskoj zoni u vegetaciji gariga, registrovana na lokalitetima u okolini Budve i Petrovca; Morska božikovina (*Eryngium maritimum* L.), ugrožena vrsta koje ima na neurbanizovanim dijelovima buljaričke i budvanske, kao i na pojedinim drugim lokalitetima, i čiji areal je sve manji usljed širenja turističkih aktivnosti; Maslačak (*Leontodon incanus* L.), rijetka biljka u Primorju, koja je tipična baš za okolinu Budve; Narcis (*Narcissus tazetta* L.), rijetka i dekorativna biljka, koja se nalazi u najužem priobalju i u okolini Petrovca; Kiseličasti dvornik (*Polygonum salicifolium* Brou.&Wild.), rijetka vrsta u Buljaricama, čiji je lokalitet ugrožen; i *Putoria calabrica* L.D.C., evidentirana na malom broju lokaliteta između Bara i Budve.

Zaštita tradicionalnih džardina i potkutnjica kao i suhozida kao scenografije ruralnog zaleđa postoji samo u planskim dokumentima, na terenu ih zamjenjuju armirano-betonski potporni zidovi sa sadnicama neautohtonih vrsta.

5.4. OCJENA STANJA KULTURNE BAŠTINE, VIZIJA I PRIJEDLOZI ZA UNAPRIJEĐENJE

Ocjena stanja

- nedovoljna uključenost i zainteresovanost za procese zaštite i upravljanja kulturnom baštinom;
- saradnja opštinskih i državnih institucija na ovom planu je nedovoljna;
- neplansko ulaganje u kulturnu baštinu;
- zaštita kulturne baštine doživljava se kao isključiva odgovornost nadležnih državnih organa ustanova;
- nedovoljna promocija kulturne baštine na međunarodnom nivou;
- praksa vezana za kulturnu baštinu (posebno nepokretnu) zasniva se na ideji pravne zaštite, dok su razvoj, održivo korišćenje i društvena zaštita nedovoljno razvijene;
- nedovoljan broj kadrovskih kapaciteta u domenu kulturne baštine;
- programi edukacije o kulturnoj baštini i načinima njenog odgovornog korišćenja na lokalnom nivou nijesu dovoljni;
- nedovoljno prostornih kapaciteta i nizak nivo primjene savremenih standarda u prezentaciji i promociji kulturne baštine;
- saradnja sa turističkim sektorom, kulturnom i kreativnom industrijom, obrazovanjem, naukom i drugim granama, po pitanju zaštite i korišćenja baštine na niskom je nivou.

Vizija

Imajući u vidu savremene heritološke teorije, politike i praksu, Program nastoji da pristup baštini proširi i, pored zaštite, ukaže na važnost razvoja baštine i kulturnog razvoja kroz baštinu. Baština kao takva predstavlja osnovu za izgradnju ličnih i kolektivnih identiteta, resurs za kulturni, ekonomski i društveni razvoj i mjesto susreta različitih zajednica i kultura. Otuda se pravo na kulturnu baštinu određuje kao osnovno pravo svake grupe ili pojedinca.

Na ovaj način pomjera se fokus sa zaštite kulturne baštine kao isključive obaveze nadležnih institucija na – cjelovit i integralni princip upravljanja baštinom, koji podrazumieva pravo na učešće i odgovornost svih građana, njihovih udruženja, političkih predstavnika i širokog kruga relevantnih institucija i organizacija, što je i usklađeno s odredbama Okvirne konvencije Savjeta Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo (2005). Istovremeno, kulturna baština poprima dimenziju višeznačnosti i postaje prostor za razmjenu mišljenja, stavova i saradnju po pitanju sjećanja, identiteta i društvenih odnosa.

Iz navedenih razloga, Opština Budva kroz Program nastoji da podstakne i podrži proaktivan odnos svih aktera u kulturnim procesima stvaranja, zaštite i korišćenja dinamične, raznolike i višeznačne kulturne baštine na njenoj teritoriji.

Prijedlozi za unaprijeđenje

Jačati praksu upravljanja kulturnom baštinom koja povezuje njeno održivo korišćenje i razvoj opštine

Opština podstiče, prije svega, ustanove zaštite i druge relevantne subjekte i građane da u procesima upravljanja kulturnom baštinom stave veći fokus na njeno održivo korišćenje, upravljanje, održavanje, interpretaciju, adaptaciju, dostupnost itd. Ovo podrazumijeva podsticanje izrade strateških i planskih dokumenata, kao što su planovi upravljanja, akcioni planovi, biznis planovi, studije izvodljivosti, planovi interpretacije, edukacije, turističke promocije i slično, kao sastavni dio procesa restauracije i konzervacije, kako bi se osiguralo da investiranje u zaštitu baštine aktivno doprinese dugoročnom razvoju opštine.

Uspostaviti snažniju međusektorsku saradnju i zajedničko djelovanje različitih aktera u domenu upravljanja kulturnom baštinom

Opština podstiče projekte koji podrazumijevaju saradnju javnog, privatnog i civilnog sektora iz oblasti zaštite i korišćenja kulturne baštine, čime se stvara komplementarni pristup. Povezivanjem sa udruženjima i privatnim inicijativama, javni sektor realizuju projekte i van svoje osnovne djelatnosti, koji za cilj imaju unapređenje i promociju kulturne baštine. Na ovaj način se, kroz vertikalno i horizontalno povezivanje, doprinosi aktiviranju i popularizaciji kulturne baštine. Zaštita kulturne baštine i institucije koje se bave ovom djelatnošću zvanično pripadaju resoru kulture, međutim, baština je neodvojiv element urbanog planiranja i razvoja društvenih aktivnosti jer prepoznaje i tumači elemente prošlosti u kontekstu sadašnjosti i planiranja budućnosti. Sektor kulturne baštine je, tako, neodvojiv od urbanog planiranja, obrazovanja, nauke, razvoja privrede, turizma, kreativnih i kulturnih industrija. Opština, stoga, obavezuje ustanove čiji je osnivač na sve oblike saradnje koja, pored zaštite shvaćene kroz konzervatorske aktivnosti, afirmiše i promoviše stvaranje i aktivnu i odgovornu upotrebu kulturne baštine na teritoriji opštine Budva.

Jačati kapacitete organizacija civilnog sektora kako bi se uključile u procesočuvanja odgovornog korišćenja kulturne baštine

Organizacije civilnog sektora koje djelujuu cilju istraživanja, dokumentovanja, očuvanja, korišćenja interpretacije, promocije i prezentacije baštine od izuzetnog su značaja za Opštinu Budva i njene građane. Različitim projektima, programima i građanskim aktivizmom, a naročito upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija i digitalizacije one daju značajandoprinos.

Zbog toga Opština nastoji da finansijski, logistički i simbolički podrži i osnaži aktivnosti ovog sektora kroz javne konkurse i druge vidove podrške, kao i kroz njihovu aktivniju saradnju sa ustanovama koje se bave zaštitom kulturne baštine, na svim nivoima.

Edukovati, osnažiti i uključiti građane u procese stvaranja, revitalizacije i očuvanja kulturne baštine

Baština predstavlja skup vrijednosti, koji je drugačiji za svakog građanina. Komuniciranje značenja i vrijednosti i isticanje raznolikosti ličnih identiteta vezano za nasljeđe važni su u njegovom oživljavanju i približavanju svakodnevnom životu građana. Da bi znali da ga poštuju

i aktivno koriste uz svijest o nužnosti pažljivog postupanja, neophodno je aktivno raditi na edukaciji, prvenstveno školske dpopulacije i mladih, u vezi sa baštinom i njenim zvaničnim, istorijskom narativima, alii istoriji znamenitih ili manje poznatih građana. Potrebno je uspostaviti direktniju i kontinuiranu saradnju između ustanova zaštite, udruženja građana i obrazovnih ustanova, radi učenja o baštini , ali i korišćenja baštine u okviru školskih programa, od nivoa osnovne škole do fakulteta. Važno je da edukacija bude “živa” i dinamična, da ljude uključuje u kreiranje različitih sadržaja i da podstiče stvaralački i promišljajući odnos prema baštini. Projekti koji, pored priče o baštini, uključuju volonterizam građana, rad i stvaralaštvo na terenu, značajni su iz razloga stvaranja veze sa baštinom, proširivanja opsega baštine i mogućnosti kombinovanja materijalne i nematerijalne baštine i njihove savremene interpretacije. Tako Opština podstiče i ohrabruje programe i projekte koji se bave kulturnom baštinom i teže da aktivno uključe građane u procese istraživanja, interpretacije, zaštite i odgovornog korišćenja kulturne baštine.

Podstaći otkrivanje i upotrebu zaboravljenih prostora i korišćenje kulturne baštine kao inspiracije za savremeno stvaralaštvo

Veliki broj objekata kulturne baštine, nerijetko i onih zakonom zaštićenih, izložen je nemaru i propadanju. Neki od njih su, usljed nebrige ili nedostatka sredstava, u lošem stanju, a neki čak i urušeni.

Iako posjeduju istorijski, arhitektonski, kulturni i drugi značaj, mnogi od ovih objekata stoje zapušteni i nedovoljno vidljivi za građane. Na taj način skriveni su i djelovi kulturne istorije opštine, čime ona postaje siromašnija za još jedan dio svog identiteta. „Zaboravljeni” prostori, na sreću, nijesu zaboravljeni i u arhitektonskoj i konzervatorskoj literaturi, kao ni u arhivskoj građi.

Dobra polazna osnova je postojanje podataka i građe o prostorima koji su ugroženi, degradirani ili urušeni. Otkrivanje ovih podataka, njihov izlazak iz hermetičkog prostora knjiga, studija, naučne i stručne literature, i korišćenje kao inspiracije i resursa za savremeno stvaralaštvo i edukaciju, doprinijelo bi produženju njihovog fizičkog života, a na duži rok omogućilo i njihovu lakšu i svrsishodniji obnovu i novu namjenu.

Unaprijediti digitalizaciju kulturne baštine

Opština teži da digitalizovane zbirke muzeja, biblioteka i arhiva, kao i kulturnih dobara i privatnih zbirki, postanu standard. Pod ovim se ne podrazumijeva samo digitalizacija u funkciji zaštite i dokumentacije, već se digitalizovani sadržaji vide kao mogućnost poboljšanja dostupnosti baštine, njene promocije, kao i aktivnijeg korišćenja znanja i informacija vezanih za baštinu. Takođe, proces digitalizacije shvata se i kao mogućnost za participaciju i kreiranje sadržaja vezanih za baštinu od strane različitih grupa i pojedinaca, čime se otvara novi opseg razvoja kulturne baštine, prije svega, učenje i saradnja.

Sve navedeno neophodno je raditi u saradnji sa institucijama sistema koje su nadležne za digitalizaciju kulturne baštine.

Uspostaviti bolju saradnju sa sektorom turizma

Turizam zasnovan na kulturnoj baštini predstavlja poseban oblik turizma, koji podrazumijeva putovanje sa ciljem upoznavanja kulturne baštine nasljeđa nekog mjesta. Turisti zainteresovani

za ovaj oblik turizma često su obrazovani i senzibilisani za razumijevanje baštine, što je dobra osnova za predstavljanje kulturne baštine. Međutim, ne treba računati samo na ovu vrstu posjetilaca. U Budvu dolaze turisti različite starosnih dobi, radi rekreacije, odmora, posla, putem ekskurzija, sportiskih, vjerskih, naučnih i ostalih aktivnosti, kojima također treba predstaviti kulturnu baštinu. U tom smislu, postoje brojne mogućnosti za njenu promociju.

Dosadašnje aktivnosti na promociji kulturne baštine kroz turizam svode se u najvećoj mjeri na predstavljanje određenog broja reprezentativnih građevina, muzeja i galerija. Međutim, nedostaje mnogo već broj elemenata nasljeđa koji postoje na teritoriji opštine, koji, objedinjeni, čine osnovu za promociju kulturne baštine opštine kao mjesta sa živom tradicijom i kulturom, zasnovanom na sjećanjima i njihovom današnjem tumačenju.

6. KULTURNO-UMJETNIČKO STVARALAŠTVO

6.1. LIKOVNO STVARALAŠTVO

Likovno stvaralaštvo u svoj kompleksnosti svojih izraza ima bogatu istoriju na prostoru grada Budve i o njemu svjedoče i pisani izvori, ali i sačuvana materijalna kulturna baština. Među prvim svjedočanstvima bogate likovne umjetnosti su arheološki artefakti, ali i podni mozaici profane i sakralne arhitekture iz perioda antike i ranohrišćanstva. Budvanski mozaici (rimski, kasnoantički, ranohrišćanski) koji pripadaju različitim kulturno-istorijskim epohama u tom pogledu predstavljaju rijetkost u odnosu na ostatak jadranskih gradova.

Monumentalno slikarstvo sakralnog tipa, ikonopisi i freskopisi predstavljaju pravu riznicu kulturne baštine Paštrovića i Budve.

U eri nacionalnih buđenja, romantizma u umjetnosti balkanskih naroda, području Budve stasava prva generacija domaćih slikara koji su ujedno i prve školovani slikari u tadašnjoj Crnoj Gori. Toj generaciji pripadaju braća Anastas i Špiro Bocarić i slikar iz Petrovca Marko Gregović. Modernizam u likovnoj tradiciji Budve obilježilo je skulptora Stevana Luketića. Modernističku likovnu umjetničku ekspresiju ovom podneblju daće i Jovan Ivanović, a to generaciji pripada i budvanski slikar Slobodan Slovinić. Krajem vijeka likovno stvaralaštvo Budve obilježili su Savo Pavlović i Niko Kalađurđević. Dio svog stvaralaštva u Budvi su ostvarili i Milo Milunović, Risto Stijović, Filo Filipović (Dragana Ivanović, „Likovna umjetnost u Budvi i okolini“, Budva – (ur. Kalezić), 1996.).

Godine 1966. u Budvi se održao Kongres likovnih umjetnika. Okupljanje istaknutih slikara, koji su Budvi ostavljali svoja djela, uticaće i na formiranje Moderne galerije, 1972. godine. „Osnivanje Moderne galerije vezuje se za već davnu godinu 1972. kada je osnovan budvanski Kulturni centar, posebnim zalaganjem Miroslava Luketića, njegovog prvog direktora, Bogoljuba Rađenovića, tadašnjeg sekretara Odsjeka za privredu, i naročito Jova Ivanovića, budvanskog i crnogorskog umjetnika, čije ime Moderna galerija danas nosi (2018). Izložba Mila Milunovića u fiskulturnoj sali Osnovne škole „Stefan M. Ljubiša” 1964. god predstavlja svojevrsni začetak likovnog života u Budvi. Iste godine organizuje se i kongres Saveza likovnih umjetnika Jugoslavije, a nešto kasnije i „Internacionalni likovni susreti”, koji su uz pomoć umjetnika iz Pariza, Ljubinke i Bate Mihailović, te zalaganjem Jova Ivanovića okupili brojne značajne umjetnike sa naših prostora i svijeta, što je sve uticalo na početak stasavanja Moderne galerije u instituciju likovne kulture visokog ranga. Prva izložba organizovana je u Modernoj galeriji 1972. godine, a njenu postavku je uradio Milivoje Nikolajević, tadašnji direktor Galerije Matice srpske (Lucija Đurašković, „50 godina Moderne galerije“, Katalog izložbe, 2022). 1971. godine slikari portretisti su sa Kulturnim centrom formirali grupu "Mogren" koja je predstavljala dugo turističku atrakciju i „Monmartr” Budve.

U Modernoj galeriji je putem otkupa i poklona stvoren značajan fond, koji broji više od 400 umjetničkih djela. Fundus Moderne galerije „Jova Ivanović“ razvrstan je u pet zbirki: Zbirka Savremenih ekspresionista, Zbirka crnogorske umjetnosti, Zbirka zavičajne umjetnosti, Zbirka strane umjetnosti i Zbirka naivne umjetnosti. Zbirka zavičajne umjetnosti sastoji se od radova najznačajnijih slikara sa prostora Budve rođenih od kraja XIX vijeka pa sve do danas: Anastasa i Špira Bocarića, Stevana Luketića, Jovana Ivanovića, Slobodana – Pura Đurića, Slobodana – Boba Slovinića i drugih. Od samog osnivanja Moderna galerija je nastojala da naglasi značaj i valorizuje rad domaćih umjetnika i na taj način da probudi svijest o važnosti pojedinih budvanskih umjetnika.

Likovni život u Budvi u posljednje tri decenije, pored Moderne galerije kao organizatora najvećeg broja likovnih događaja u gradu, odvija se ljeti u okviru festivala Grad teatar. Budva nema prostore namjenjene savremenoj umjetnosti.

Formalno likovno obrazovanje, srednjoškolsko i visokoškolsko, obezbjeđuju obrazovne institucije na Cetinju: Srednja likovna škola i Fakultet likovnih umjetnosti.

U Budvi postoji nekoliko umjetničkih škola i radionica koje okupljaju zainteresovane polaznike, a koje vode likovni stvaraoci Budve: Škola mozaika, Škola slikanja za treću dob, Besplatne umjetničke radionice za djecu. Škola slikanja odvija se pod pokroviteljstvom budvanske Biblioteke.

Organizovano kao nevladino udruženje u Budvi postoji ULUB – Udruženje likovnih umjetnika Budva.

Problemi sa kojima se susreći likovni umjetnici Crne Gore jednako se relevantni za druge budvanske stvaraoce i odnose se primarno na status i uslove za rad. Kao ključni nedostaci likovnog stvaralaštva u Budvi nameću se problem prostora za stvaranje, umjetničkih ateljea koji bi na transparentan način i prema jasnim kriterijumima bili dati aktivnim budvanskim likovnim stvaraocima. Problem otkupa slika ogleda se u potrebi integracije stvaralačke scene i turističke privrede kako bi se osnažilo stvaralaštvo i učinilo samostalnijim.

6.2. KNJIŽEVNOST I IZDAVAŠTVO

Budvanska umjetnička scena nije samo određena pozorišnim i festivalskim dešavanjima, već i intenzivnim književnim životom.

Već letimičan osvrt na književne stvaraoce, što u istorijskoj perspektivi, što u periodu savremene književnosti, svjedoči i o kontinuitetu njegovanja pisane riječi. Uz to, dvije od četiri škole na teritoriji Opštine Budva nosi naziv po istaknutim piscima, dok je značajna i orijentacija učenika ka proučavanju studija književnosti.

Ukoliko bi postojao registar pisaca na teritoriji opštine Budva, on bi svakako bio započet djelovanjem najstarijih književnika Krsta Ivanovića i Stjepana Zanočića, a potom i Antuna Kojovića. Neizostavna figura je svakako Stefan Mitorv Ljubiša, čiji je književni i politički rad obilježio drugu polovinu XIX v. Budve. O značaju pisane riječi za Budvu i Budvane, svjedoči i napomena prof. Božene Jelušić da je u ediciji *Književnost Crne Gore od 12. do 19. vijeka* čak petina (četiri od dvadeset) knjiga posvećena stvaraocima u vezi sa Budvom. Modernističke tokove poslijeratne književnosti na budvanskoj sceni utvrđuje Stefan Mitrović. Drugu polovinu XX vijeka obilježio je rad Čeda Vukovića, jednog od najboljih pisaca za djecu Crne Gore, ali i pisca orijentisanog istorijskim i mitološkim temama, i Boška Bogetića, koji nastavlja njegoševsku tradiciju, uz orijentaciju ka važnim istorijskim temama. Značajan je i poetski rad Milana Gogića. Savremeno doba ukazuje da je orijentisanje ka književnosti izuzetno živo, tako da u Budvi djeluju pisci različitih poetika i književno-umjetničkih interesovanja: Dragan Radulović, pisac jednog od najznačajnijih crnogorskih romana „Aušvic kafe“, višestruko nagrađivanog i prevedenog; potom Mišo Gaćinović, pripovjedač Đorđe Gregović, pjesnikinja Stanka Rađenović, Ružica Vasić, koja piše o Bogoboju Rucoviću, glumcu poteklom sa ovih prostora, Katarina Sarić, književnica i performerka, Slobodan Bobo Slovinić, slikar, mladi pjesnik Milan Stanišić i dr.

Značajna je i pisana produkcija naročito u oblasti društveno-humanističkih nauka i publicističkih disciplina, budući da su se brojni proučavaoci i naučni radnici bavili ili se bave kulturno-istorijskim nasljeđem grada Budve i njegove okoline: dr Miroslav Luketić, Slobodan Mitrović, prof. dr Žika Bujuklić, prof. dr Siniša Jelušić, vanredni član CANU, mr Marko S. Sudić, Krsto Vukotić, Mato Jelušić, mr Božena Jelušić, mr Lucija Đurašković, mr Milena Vrzić, doc. dr Predrag Zenović, Zorica Joksimović, Sanja Marinović, Savo Martinović, Ranko Pavićević, Savo Gregović, Stanko Papović, Vlado Duletić, Simo Armenko, Dušan Medin i mnogi drugi.

Od Statuta grada Budve iz XIV vijeka, preko intezivnih pisanih aktivnosti koje su se njegovale u manastirima budvanskog kraja, a o kojima svjedoče i istorijska dokumenta i sačuvana arhivska građa, pa do savremene izdavačke produkcije bilo kroz institucije ili kroz nevladine organizacije, bilo kroz privatne samizdat inicijative, ukazuju na to da je i izdavačka djelatnost važno obilježje kulture grada.

Brojne književne manifestacije, odnosno programi tokom kojih se predstavljaju najnovija izdanja iz svih sfera humanističkih, društvenih, naučnih i umjetničkih oblasti, takođe ukazuju na njegovanje kulture pisane riječi. Tu se prije svega izdvajaju književni program „Grada teatra“ koji se odvija na Trgu pjesnika, a potom i djelatnost Narodne biblioteke Budva. Književni program već 37 godina okuplja na Trgu pjesnika u Starom gradu neke od najboljih i najrelevantnijih pisaca savremene književnosti. Ujedno festival ima i nagradu ustanovljenu za književno stvaralaštvo, koja ime nosi po najpoznatijem književniku budvanskog kraja Stefanu Mitrovu Ljubiši. Festival je orijentisan i ka izdavačkoj djelatnosti, budući da, pored programskog materijala, izdaje festivalsku monografiju na svakih deset godina, kao i posebna monografska izdanja posvećena istaknutim pozorišnim stvaraocima, odnosno književnicima.

Djelatnost Narodne biblioteke Budva, koja podrazumijeva i tribinske programe, takođe organizuje značajan broj programa tokom godišnjih aktivnosti, uz organizovanje tematskih festivala pisane riječi koji se odvijaju van sjedišta biblioteke (Knjiga pod feral, Ćirilicom, Male morske pjesme i priče u saradnji sa NVO Dramski studio Budve...). Sam istorijat bibliotečke djelatnosti na teritoriji opštine ukazuje na značaj ove ustanove za prosvjećivanje stanovništva. Ne računajući bibliotečki rad vezan za manastire na teritoriji opštine, bibliotečka djelatnost u Budvi započinje otvaranjem čitaonice. Iako se sa sigurnošću ne zna tačan datum pokretanja javne čitaonice, pisani tragovi potvrđuju njeno postojanje 1864. godine (među 25 pretplatnika zadarskog „Srpskog dalmatinskog magazina“). Od tada Biblioteka u kontinuitetu doprinosi njegovanju i razvoju čitalačke kulture grada Budve, tim prije što posjeduje neprocjenjivi fond naslova kako beletristike, tako i naslova iz ostalih društveno-naučnih oblasti djelovanja ljudskog duha. Aktivnost koju treba istaći je upravo izdavačka djelatnost biblioteke, programski jasno orijentisana ka publikacijama autora koji se porijeklom ili životom vezuju za Budvu, odnosno ka autorima koji u pisanoj riječi tematizuju budvanske teme. Danas, u okviru Narodne biblioteke Budva djeluje i područno bibliotečko odjeljenje „Stefan Mitrov Ljubiša“ u Petrovcu, smješteno u Crvenoj komuni.

Izdavačkom djelatnošću se bave i ostale institucije kulture grada Budve. JU „Muzeji i galerije“ izdaju monografije u skladu sa sopstvenom djelatnošću, bilo da su one orijentisane likovnoj kulturi, kulturnoj baštini, odnosno djelu Stefana Mitrova Ljubiše.

Značajno je pomenuti neke od ranije postojećih izdavačkih kuća koje su važne za pokretanje značajnih edicija (Mediterran Publishing, npr.) ili izdavačkih djelatnosti pri nevladinim organizacijama, od kojih se po kvalitetu i obimu izdavačke produkcije naročito izdvaja NVO

„Bauo“, orijentisana ka očuvanju kulturnog nasljeđa. Uz to, dostupni katalogi kao jednu od mogućnosti prepoznaju i samizdat kategoriju.

Iako je medijska scena grada orijentisana prije svega plasiranjem informacija putem elektronskog prenosa, važno je napomenuti da su i štampani mediji obilježili kulturni život grada Budve. Pored hronika koji su u skladu sa duhom epohe pisali istaknuti pojedinci (Krstu Ivanović, Antun Kojović, npr), važno je istaći i Primorske novine, objavljivane u periodu od 1972. do 2003, čiji se elektronski repozitorijum nalazi na sajtu Biblioteke, kao i časopisne osnovne škole „S. M. Ljubiša“ „Jedro“ i JUSMŠ „Danilo Kiš“ „Peščanik“.

Budući da je orijentacija ka pisanoj riječi u istorijskom kontinuitetu prisutna u gradu, strateško unapređenje bi moglo biti usmjereno ka postizanju veće vidljivosti budvanskih autora među posjetiocima grada. Postojanje zavičajne biblioteke, orijentacija ka predstavljanju djelovanja književnika grada u javnim prostorima ili kroz druge forme umjetnosti, kao i brojni naučni skupovi (u organizaciji Muzeja i galerija, Biblioteke i Grada teatra) su neke od uspješnih strategija kojima se promovise tradicija budvanske književnosti. Dalji koraci bi mogli da podrazumijevaju i veću dostupnost postojećih izdanja među posjetiocima grada (u saradnji sa TOB, npr; prodajni punktovi sa djelima budvanskih književnika; prevođenje postojećih djela i sl.). Uspostavljanje stabilne i zakonski regulisane knjižarske djelatnosti bi svakako doprinio i većoj vidljivosti budvanskih autora među gostima grada. Kontinuirani rad na kritičkim izdanjima autora klasika, obnavljanje edicija i sl. Ujedno bio doprinio i da dolazećim generacijama rad budvanskih autora bude dostupniji. Iniciranje promjena zakona u okviru bibliotečke djelatnosti u skladu sa evropskim praksama, doprinijeli bi i boljem ekonomskom statusu autora.

6.3. MUZIKA

Rana istorija antičkog i srednjovjekovnog budvanskog muzičkog stvaralaštva, a to važi i za veći dio prostora današnje Crne Gore, nije dovoljno istražena. Gradske svečanosti i procesije o kojima postoje pisani zapisi govore o muzici kao neodvojivom elementu urbanog festivalskog života mediteranske Budve.

Posebno mjesto u istoriji muzičkog stvaralaštva pripada Budvaninu Krstu Ivanoviću čije su opere izvođene u Veneciji, Beču, Firenci. Ivanović je i autor pet melodrama, odnosno libreta na italijanskom jeziku, a 1978. godine objavljena su dva prevoda pomenutih opera. Prevedena je opera „Kirka“ koja je izvođena 1665. i „Koriolan“ 1669. godine. Svoj doprinos dao je i istori italijanske melodrame.

Gradska muzika Budve kao jedna od najstarijih oblika institucionalnog organizovanja muzičara na ovom prostoru. „12 budvanskih mladića, isto obučeni prvi put je svirajući na limenim instrumentima prošetalu gradom“ – zapisao je 1908. godine budvanski hroničar Pavo Mikula. 1906. godine, češki muzičar Karlo Vela okupio je u okviru hrvatskog kulturnog društva Sloga (1900) petnaestak mladića i strpljivo ih počeo učiti notama i sviranju na limenim instrumentima. U Budvi je postojao "Srpski tamburaški zbor", formiran još u doba Austrije. Nakon oslobođenja, prvih godina nastavio je sa radom pod tim imenom i pečatom (Miroslav Luketić, Turizam u Budvi 1918-1941, 1997, Budva).

Pod vođstvom kapelnika Vele, Gradska muzika je nastupala do 1914. godine, kad je prekinut rad zbog ratnih okolnosti. Gradska muzika Budva obnavlja svoj rad 1924. godine, a za kapelnika je postavljen Anton – Toni Skutari. Gradska muzika je danas jedan od prepoznatljivih

simbola kulturnog života grada, a njen status je nedovoljno definisan za održiv i kvalitetan rad ove organizacije. Međuratni period Budve obilježen je gostovanjima srpskih i hrvatskih pjevačkih društava.

U novijoj muzičke istoriji Budve posebno mjesto pripada Branku Zenoviću. Kompozitor, dirigent i aranžer - Branko Zenović - rođen je u Reževićima 1935. godine. Nakon završenog muzičkog školovanja u Crnoj Gori, nastavlja da studira na Muzičkoj akademiji u Beogradu. a po završetku studija, započinje svoj dugogodišnji i kvalitetan rad u Radio Crnoj Gori. Zenović je komponovao vokalnu, instrumentalnu i simfonijsku muziku. Najpoznatija dela su: "Primorkinja" - igra za orkestar (1969), zatim "Koncertantna skica za klarinet i gudače" (1971), "15. april 1979". - svita za klavir i orkestar (1980), potom "Lovćen" - slika za orkestar (1982), pa "Primorski napjevi I" - rukovet pesama sa Crnogorskog primorja (1992), kao i "Diptih 6" - po rečima autora "elektroakustično, radiofonsko muzičko djelo" (1996), itd. Njegove kompozicije su izvođene širom naše zemlje i u inostranstvu (Bugarska, Rumunija, Slovačka, Holandija), pri čemu je veći broj koncerata ostvario dirigujući Simfonijskim orkestrom Radio Televizije Crne Gore. Ogledao se i na polju vokalne muzike, dirigujući horom eminentnog KUD-a "Stanko Dragojević" iz Podgorice. (Ana Zečević, Bio-bibliografija Branka Zenovića, https://www.montenegrina.net/pages/pages1/muzika/kompozitor_branko_zenovic.html)

Istoriju muzičke djelatnosti karakteriše i bogata istorija festivala, posebno nakon formiranja Kulturnog centra: "Budva-koncert", „Dani muzike Budva- Sv. Stefan“, „Igre juga“, a kasnije „Pjesme mediterana“. Budva je bila mjesto dešavanja koncerata popularne muzike, ali i velikih regionalnih festivala elektronske i popularne muzike poput „Sea dance“ festivala. Muzički program festivala "Grad teatar" zauzima posebno mjesto u kulturnom životu grada.

Muzičko obrazovanje bilo dostupno još 1966. godine kada je u Budvi radilo područno odjeljenje Muzičke škole iz Kotora, od 1976. – 1978. godine Škola je radila u okviru Kulturnog centra u Budvi, a od 1978. – 1991. godine u okviru Osnovne škole "Stefan Mitrov Ljubiša" u Budvi. JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje (ŠOMO) u Budvi osnovana je Odlukom Skupštine opštine Budva 1991. godine. Školi je dat na privremeno korišćenje dio prostora JU OŠ "Stefan Mitrov Ljubiša" u Budvi u kojem se škola nalazi i danas. Škola funkcioniše u neadekvatnim uslovima za rad. Problem prostora koji bi se mogao prevazići izmještanjem škole u Stari grad predstavljao bi ujedno šansu za revitalizaciju kulturnog života starog urbanog jezgra. Podsticaji i pomoć u finansijskom i organizacionom smislu ŠOMO i njena integracija u rad i djelatnost institucija kulture, te iznalaženja formi za kontinuiranu prezentaciju njenog rada mogu predstavljati dodatni podsticaj muzičkom obrazovanju i stvaralaštvu u Budvi.

Etnomuzikološka istraživanja istorije muzike na tlu Budve ukazala su na specifičnost tradicionalnog pjevanja, tradicionalnog sviranja i narodnih ansambala kao nedovojivog segmenta nematerijalne kulturne baštine. U ovoj oblasti poseban doprinos dale su doc. dr Zlata Marjanović i dr Ana M. Zečević. Rukopis iz 1854. "Pjesme i drugi napisi iz Budve" Mijata Sabljara Postoji nekoliko produkcijskih poduhvata usmjerenih ka revitalizaciji tradicionalnog načina pjevanja i melodijskog modela svojstvenog Budvi i okolini. Dalja istraživanja na ovom polju nesumnjivo predstavljaju put su ka očuvanju nematerijalne kulturne baštine.

Formiranje gradskog hora, dječjeg hora, klapa može biti jedna od vidova revitalizacije muzičkog kulturnog života grada, ali i vid promocije nematerijalne kulturne baštine Budve.

Savremeni popularni muzički izraz svojstven je mladim budvanskim stvaraocima koji u obliku muzičkih grupa (bendova) stvaraju i izvode rok, rep, hip-hop i druge forme popularne muzike. Nezavisna muzička scena takođe bi imala višestruku korist od projektne integracije sa institucijama kulture, ali i Turističkom organizacijom Budve.

6.4. POZORIŠNA DJELATNOST

I pored nedovoljno obrađene i sistematizovane građe, tradicija njegovanja pozorišne kulture Budve kontinuirano je odlika gradskog identiteta. Na jednoj strani, antropološka kategorija važnosti kulture gledanja i vrednovanja kroz ono što se vidi tipična je upravo za mediteranske prostore koji određuju i kulturu grada. Na drugoj strani, svjedočanstva o gradskim svečanostima i procesijama koje definišu ritmove grada i zadovoljavaju vjerske i socijalne potrebe stanovništva, i pored religijske funkcije po sebi imaju i element pozorišnog čina, budući da podrazumijevaju određenu vrstu transformacije koju neko percipira. Karnevalske svečanosti, kao naličja procesija visoke kulture uslovljenih religioznim sistemima, još izrazitije njeguju transformaciju sa subverzivnim ciljem propitivanja dominantne društvene matrice.

Da su svi pomenuti elementi u sprezi i u kulturnom životu Budve novog doba, svjedoče i spisi kanonika Antuna Kojovića, koji, i pored svoje profesionalne vokacije, piše i o budvanskom karnevalu, o svečanostima povodom vjerskih praznika, ali i prve dramske tekstove (Smiješni razgovori I i Smiješni razgovori II), kojim u budvansko kulturno nasleđe upisuje i njegovanje umjetnosti pisanja dramskog teksta. Nepouzdana podaci o djelovanju rudimentarne forme pozorišta Kjare Zorzi za vrijeme francuske uprave gradom tek treba da budu dokazani. Međutim, i postojeće glasine svjedoče o potrebi za uspostavljanjem kontinuiteta njegovanja pozorišne kulture.

A da je pozorišna kultura izuzetno prisutna u gradu, nalazimo u usputnim svjedočanstvima autora koji Budvu biraju za svoje odmorište početkom 20. vijeka. Tako će Rastko Petrović u eseju „Pozorište, pozorište!“ iz 1929. godine, kojim objedinjuje svoja tridesetogodišnja putešestvija po pozornicama tadašnje Evrope, uvrstiti i pozorišno iskustvo iz Budve. Naime, on ističe da je bio u prilici da u prostoru između crkava prati izvođenje „Iva od Semberije“ Branislava Nušića neke amaterske družine. Zanimljivo je da Petrović bilježi i to da se u pozadini čula i frula, ali i cvrkut ptica.

Ideja o ambijentalnom pozorištu u Budvi započeta pokretanjem festivala „Grad teatar“. Iako su ga tokom 37 godina postojanja i dalje pratili kako cvrkut ptica, tako i zvuci savremenih frula, igranje pozorišnih predstava pod otvorenim nebom, onako kako se autentično igralo po amfiteatrima Atine i Peloponeza prije više od dva i po milenijuma, postalo je zaštitni znak grada Budve.

Ukoliko govorimo o pozorišnom životu grada, neizostavno polazište je svakako djelovanje „Grada teatra“ kao jednog od najminentnijih pozorišnih festivala regiona. Orijeisanost savremenom pozorišnom izrazu, koji se bavi kako lokalnom baštinom, tako i univerzalnom klasikom, već 37 godina budvanskoj publici omogućava da bude u toku sa najboljim pozorišnim ostvarenjima zemlje i svijeta. Već sam osvrt na pozorišne kuće sa kojima se saradivalo, umjetnike koji su gostovali na scenama festivala, ali i na 76 produkcionih naslova, dovoljno govori o trajnoj određenosti festivala da njegovanjem autentičnog pozorišnog izraza visoke estetske kategorije doprinese da i grad bude prepoznat kao autentičan i važan pozorišni centar.

Od 1987. godine „Grad teatar“ i grad Budva domaćini su najrenomiranijim pozorišnim trupama regiona (i svijeta kada je to moguće), piscima, likovnim stvaraocima i muzičkim umjetnicima. O ideji i aspektima „Grada teatra“ govoreno je u poglavlju „Analiza stanja“. Važno se osvrnuti i na trenutak osnivanja festivala i pokretanja institucije u predvečerje postojanja bivše države, kada se umjetničko-organizacionim činom osnivanja festivala koji je okupio umjetnika svih

krajeva nekadašnje Jugoslavije, pokušao sačuvati jedinstveni kulturni prostor. Izgleda da je „Grad teatar“ i u tome uspio, budući da okosnicu svih programa čine upravo kulturni izrazi istovjetnog prostora, a da svaki sledeći, novosonovani festival drugih institucija funkcioniše po istovjetnoj matrici. Uz to, značajno je dodati da je projekat unaprijedio i kvalitet života u gradu, otvarajući još jednu pogodnost za praktikovanje kulturnih potreba stanovništva, ali i omogućavajući mladima da svoja profesionalna interesovanja usmjere pozorišnoj djelatnosti. Danas aktivni umjetnici iz domena pozorišnih djelatnosti, porijeklom ili dijelom života vezani za Budvu, prepoznati i u regionu, svjedoče o tome da je “Grad teatar” i u ovom domenu ostvario svoju misiju.

Napomenućemo da je neophodno da grad posveti pažnju izgradnji pozorišne zgrade, kako bi i tokom vanfestivalskog perioda publika bila u prilici da prati pozorišne predstave. I pored toga, „Grad teatar“ uspijeva da i tokom zime iskoristit dostupne prostore za izvođenje manjih pozorišnih formi. Govorimo o prostoru „Crvene komune“, koja djeluje u sastavu JU „Muzeji i galerije Budve“, a koja sa 160 mjesta omogućava i izvođenje manjih pozorišnih formi. Dostupnost hotelskih prostora, kao i amfiteataru škola dijelom može da zadovolji dio potreba JU „Grad teatar“. Međutim, nesumnjivo je da će se tek izradnjom pozorišne zgrade trajno riješiti i pitanje njegovanja kulture pozorišnog života tokom godine.

Posljednjih nekoliko godina, pozorišni život grada obilježavaju i brojna gostovanja nezavisnih produkcijskih kuća u među festivalskom periodu, koja takođe doprinose njegovanju pozorišne kulture, ali i njegovanju različitih pozorišnih izraza koji pogoduju različitom spektru ukusa publike. Uz to, budući da su planovima najavljeni i novi pozorišni i izvođački projekti, koji će se realizovati nezavisno u odnosu na instituciju koja već 37 godina kreitra pozorišni život grada, očito je da grad Budva dobija razmjere metropola koje podrazumijevaju kako veliki broj pozorišnih kuća, tako i raznovrsnost repertoarskog određenja koje će pogodovati različitim potrebama i ukusima publike. Stoga bi zaključak i bio da se što urgentnije treba razmišljati o izgradnji neophodne infrastrukture, koja bi zadovoljila kalendare svake od organizacija, ali i utvrđivanja organizacionog koncepta i programskih potreba, kojima bi se spriječila redundantnost na korist kako institucija i organizacija kulture, tako i lokalnog stanovništva.

Važno je pomenuti da u gradu djeluju i organizacije koje se bave njegovanjem pozorišnog izraza u dječijem i omladinskom uzrastu. Značajno je pomenuti djelovanje NVO „Dramski studio Budve“, koji u kontinuitetu doprinosi razvoju pozorišta za djecu i mlade (dio pozorišnog programa koji se odvija u okviru festivala „Male morske pjesme i priče“). Potom, značajno je i djelovanje Dramskog studija JUSMŠ „Danilo Kiš“, kao i djelovanje dramskih sekcija u budvanskim osnovnim školama. Značajno je bilo i pokretanje dramskog studija na inicijativu Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva za djecu i omladinu orijentisanu ovoj vrsti aktivnosti. Budući da je vrijeme korone uticalo na kontinuitet rada, trebalo bi razmisliti o ponovnom pokretanju ove djelatnosti. Uz to, i TOB Budva je u okviru svojih manifestacionih aktivnosti organizovala i festivale dječijeg teatra.

6.5. KINEMATOGRAFIJA

Poslijeratni kulturni zamajac ka njegovanju filmske umjetnosti, kao jedna od neupitnih vrijednosti SFRJ, direktno je doprinio i unapređenju kulturnog života grada Budve.

Filmsko preduzeće „Lovćen film“ (osnovano 1949. godine, do 1951. na Cetinju, potom u Herceg Novom, a od 1955. godine u Budvi) uredbom Savjeta za prosvjetu Crne Gore 1956. godine podijeljeno je na tri posebne jedinice: „Lovćen film“, koja će se baviti proizvodnjom filmova, „Mediteran film“, koja će pružati tehničke usluge (ubrzo pripojen „Lovćen filmu“) i „Zeta film“, orijentisana ka distribuciji filmova. Za desetak godina „Lovćen film“ je uspio da realizuje 12 filmova (od toga i prvi film u produkciji „Lovćen filma“ „Lažni car“ Velimira Stojanovića po scenariju Ratka Đurovića) i nekoliko dokumentarnih filmova, danas važnih za istoriju crnogorske i jugoslovenske kinematografije. 1966. godine preduzeće je zbog velikih troškova i nedostatska stručnog kadra ugašeno, dok je tehničku opremu otkuila tadašnja RT Titograd za pokretanje Filmskog studija Titograd (takođe kratkog vijeka, budući da se 1979. godine ujedinjuje sa „Zeta filmom“).

Za razliku od „Lovćen filma“, „Zeta film“ postaje jedno od najuspješnijih preduzeća za proizvodnju i distribuciju filmova, a od 1979. godine, kada je ujedinjeno sa Filmskim studijom Titograd, i jedino preduzeće tog tipa u Crnoj Gori. Osnovano je sa idejom unapređenja kinematografske umjetnosti u Crnoj Gori, koje je, svakako, obilježilo i kulturni život Budve. Orijentisano kako ka izboru filmova, tako i ka proizvodnji filmova, „Zeta film“ je u oba segmenta poslovanja obilježio kinematografiju tadašnje zemlje, ali i ostavio zalogu za razvoj kinematografije današnje Crne Gore. Po dostupnim podacima, „Zeta film“ je distribuirao 891 strani film, pri čemu ćemo pomenuti samo uspjeh distribucije filma „Amadeus“ Miloša Formana (1984), koji je te godine bio najgledaniji bioskopski film bivše države. Uz to, u koprodukciji „Zeta film“ je proizveo 9 igranih filmova, među kojima i „13. jul“ Radomira Šaranovića, najskuplji crnogorski film, a potom i neke od filmova najvećeg sineasete ovih prostora Živka Nikolića („Čudo neviđeno“, „Ljepota poroka“, „Iskušavanje đavola“ i „U ime naroda“). Brojni su i dokumentarni i manji broj animiranih filmova koji su zaostavština „Zeta filma“.

Postojanje i djelovanje preduzeća u Budvi imalo je višestruki značaj i za razvoj publike. Smješten u nekadašnjoj zgradi „Zeta filma“, koji je bio sjedište i ostalim institucijama kulture grada, sa bioskopom kapaciteta oko 400 sjedišta, „Zeta film“ je uticao na to da građani u kontinuitetu decenijama prate najbolja filmska ostvarenja domaće i svjetske kinematografije. Poseban termin subotom od 11 časova bio je opredijeljen za najmlađu publiku, čime se pokazalo da se i repertoarska politika pažljivo kreirala. I pored postojanja Savjeta za odabir filmova, tijela prositeklog iz naglašene potrebe za planiranjem kulturne politike i kroz aktiviranje tijela koja su mogla da sprovedu cenzuru, pokazalo se da je „Zeta film“ ostavio traga u kulturnom životu Budve, kako kroz spektar naprednih umjetničkih djelatnosti, tako i kao doprinos civilizacijskim tekovinama i vaspitanju ukusa mladih orijentisanog ka filmu. Svakao treba imati u vidu da je grad bio domaćin i brojnim inostranim i domaćim filmskim ekipama koji su snimali u prirodnom ambijentu grada i koristili postojeće infrastrukturne kapacitete.

Tranziciona privatizacija i neodvoljni pravni kapaciteti opštine s početka XXI vijeka doveli su do toga da je „Zeta film“ transformisan u dioničarsko preduzeće i da je došlo do ustupanja loakcije na kojoj se nalazila zgrada „Zeta filma“. U novoj vlasničkoj preraspodjeli, sama zgrada

je porušena sa ciljem izgradnje objekta drugačije namjene, čime i grad ostaje bez bioskopskog prostora, ali i prostora koji je mogao da zadovolji potrebe i drugih institucija kulture grada (prostor za biblioteku, prostor za održavanje pozorišnih predstava u zimskom periodu, prostor za održavanje svečanih sjednica u organizaciji opštine i sl).

U Budvi je iznova pokrenuta bioskopska djelatnosti 2015. godine u prostoru TQ Plaze. Novootvoreni bioskop "Cadmus Cineplexx" posjeduje ukupno 280 sjedišta raspoređenih u četiri moderno opremljene sale, od čega je jedna u potpunosti namjenjena najmlađoj populaciji. Budva je tako postala drugi grad u Crnoj Gori sa multiplex bioskopom. Bioskop je pored komercijalnih usluga, organizovao besplatne programe za djecu, besplatne projekcije jugoslovenskih i crnogorskih kinematografskih ostvaranja što je dijelom finansirano sredstvima Opštine definisanim ugovorima privatno-javnog partnerstva. Cijeli proces ugovaranja i funkcionisanja bioskopa pratio je niz kontroverzi proisteklih iz nejasno definisanih pravnih odnosa privatno-javnog partnerstva. Upravo je to i uslovalo da je dobra i plemenita ideja još jednom dovedena u pitanje, budući da je, upravo zbog nejasno definisanih odnosa, bioskop u Budvi još jednom zatvoren. Stoga bi preporuka strategiju trebalo da ide u pravcu definisanja prije svega javnog interesa Opštine Budva, potom i obaveza privatnog lica koji koristi opštinske kapacitete sa ciljem što skorijeg otvaranja bioskopa "Cadmus cineplexx" i nastavljanja dobre prakse da grad ima bioskop, koji pored osnovne djelatnosti, obavlja i niz drugih kulturnih aktivnosti, posebno u domenu neformalne edukacije mladih.

Nova vremena su uslovala da je grad češće domaćim televizijskim stvaraocima i stvaraocima manjeg i komercijalnijeg formata, što svakako doprinosi promociji grada, bilo da se radi o serijskim televizijskim programima koji za jesto dešavanja uzimaju grad, bilo da se radi o komercijalnim i dokumentarnim sadržajima kojima se promovise destinacija, kulturna baština i slično.

Međutim, čini se da je potrebno orijentisati se i ka većim produkcijama, koje bi uticale ne samo na promociju, već i na direktnu ekonomsku dobit, ali i umjetničku valorizaciju. Novim zakonima o kinematografiji pokušavaju se animirati strane koprodukcije za snimanja u prostorima Crne Gore, time i Budve, ali se čini da javnost nije dovoljno uoznata sa odredbama zakona, a da se snimanja na teritoriji opštine ne donose dovoljno benefita. To bi značilo da i Opština Budva u okviru zakonskih regulativa treba da predvidi pravilnike kojim bi se regulisala i ova vrsta aktivnosti, ali i promovisala destinacija sa ciljem motivisanja filmskih radnika u odabiru prostora za setove sopstvenih produkcija.

Na drugoj strani, imajući u vidu razvoj tehnologije, stvaranje manjih filmskih formi u individualnoj režiji je sve dostupnije i rasprostranjenije. Stoga i veliki broj privatnih lica sve češće je orijentisan ka nekom vidu filmskog stvaralštva. Stoga bi dio Strategije trebalo da podrazumijeva i izradu pravilnika za sve filmske uratke sa komercijalnom svrhom, ali i za one sa drugim namjenama, pri čemu bi se vodilo računa o razlici snimljenog materijala namjenjenog komercijalnoj upotrebi i onog namjenjenog očuvanju kulturne baštine, obrazovanju i sl. Televizija Budva, kao gradski javni emiter sa dijelom sopstvene produkcije, takođe doprinosi razvoju dokumentarne filmske televizijske umjetnosti svojom arhivskom građom.

Ujedno, potrebno bi bilo napraviti i neku vrstu medijateke ili lokalne kinoteke, u kojoj bi bili pohranjeni snimljeni i montirani materijali koji su u vezi bilo sa tradicijom „Zeta filma“, bilo sa životom i istorijom grada.

6.6. KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE

Kulturne i kreativne industrije igraju važnu ulogu u ekonomskom razvoju, ne samo Budve, već i globano. Njihova uloga je značajna i u domenu promovisanja i ekonomske valorizacije kulturne baštine, kao i podsticanju razvoja kreativnosti i inovacija kod svih generacija. U pitanju je, za ovdašnji prostor, relativno novi koncept koji podrazumijeva široki spektar djelatnosti u domenu kulture, kreativnosti, inovacija, ICT-a, industrija itd. Za razliku od umjetnosti i kulture u užem smislu riječi, jedna od njihovih karakteristika je ekonomska orijentisanost, odnosno, okrenutost komercijalizaciji i profitu kroz masovnu proizvodnju.

Prema odredbi člana 88 Zakona o kulturi, država i opština podstiču i pomažu razvoj kreativnih industrija koje obuhvataju produkciju kulturnih proizvoda i usluga iz oblasti intelektualne svojine.

Kulturne i kreativne industrije spadaju u jedan od najbrže rastućih sektora i glavni su pokretači razvoja ekonomija razvijenih zemalja predstavljajući značajan izvor prihoda i zapošljavanja. Pored ekonomskih benefita kulturne i kreativne industrije doprinose ljudskom, inkluzivnom i održivom razvoju. Strateški dokumenti ih definišu kao „aktivnosti iz domena kulture, usmjerene ka generisanju prihoda ili profita, uključivanju u sektor biznisa, odnosno ekonomije koje ostvaruju doprinos održivom razvoju na lokalnom i nacionalnom nivou“. U dokumentu Mapiranje kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori (2019) definisano je 11 sektora sa 40 djelatnosti koje pripadaju kulturnim i kreativnim industrijama i to: muzeji, biblioteke i baština; muzika, vizuelne i izvođačke umjetnosti; dizajn; film; fotografija; arhitektura; računarski programi i igre; elektronski mediji; izdavaštvo; oglašavanje i tržišne komunikacije; umjetnički i tradicionalni zanati.⁵⁶

Imajući u vidu navedeno, na primjeru opštine Budva bilo bi neophodno sprovesti detaljno istraživanje i mapiranje svih aktera koji se uklapaju u gorenavedene kriterijume, a koji bi, budući da je u pitanju sektor s tehdencijom rasta i razvoja (naročito njegov segment vezan za informaciono-komunikacione tehnologije), zasigurno iznosio više desetina različitih aktera.

Opština Budva dosad nije imala posebne linije podrške za unapređenje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija, što bi trebalo promijeniti.

⁵⁶ <https://kreativneindustrije.me/mapiranje/> (pristupljeno: 29. 6. 2023).

7. FINANSIRANJE

Odlukom o budžetu Opštine Budva za 2023. godinu, („Sl. list CG - opštinski propisi“, br. 65/22), u potrošačkoj jedinici Sekretarijat za društvene djelatnosti, planirana su sredstva:

- budžetska pozicija 43132 (transferi za manifestacije i projekte): 2.000.000,00 € i to za finansiranje“ Sea dance“ festivala 300.000,00; Petrovac džez festivala i Reggae festivala 20.000,00; dočeka Nove godine; sufinansiranje projekata kulturnih stvaralaca; pripremne aktivnosti za realizaciju projekta EPK; održavanje manifestacija vezanih za projekat EPK; ostale manifestacije i projekti;
- budžetska pozicija 4149 (ostale usluge): 90.000,00 i to između ostalog za izradu opštinskog programa razvoja kulture; zaštita i očuvanje kulturnih dobara.

Izdvajanja za ove pozicije u 2023. godini su veća u odnosu na prethodne godine. Razlog za ovo je potreba finansiranja projekta koji je od krucijalne važnosti za Budvu, a to je kandidatura „Evropska prestonica kulture“.

Takođe napominjem da je Ministarstvo kulture i medija, odobrilo Opštini Budva sredstva u iznosu od 20.000,00 € za sufinansiranje troškova realizacije aktivnosti neophodnih za obezbjeđivanje produkcije aplikacionog materijala u predmetu kandidovanja za dodjelu projekta Evropska prijestonica kulture 2028. godine. Sredstva su uplaćena na račun Opštine Budva 28.12.2022. godine i biće iskorištena za realizaciju projekta EPK.

Budžetska sredstva javnih ustanova

U odnosu na ukupan godišnji budžet Opštine Budve, može se reći da je budžet Sekretarijata za društvene djelatnosti veoma visok u odnosu na druge sekretarijate (drugi po veličini dodijeljenih sredstava, odmah iza sekretarijata za investicije), razlog tome je specifičnost ovog sekretarijata jer se Javne ustanove kulture (JU Muzeji i galerije Budve, JU Narodna biblioteka Budve i JU Grad teatar Budva) nalaze na transferima u sekretarijatu.

Budžet 2023. godine:⁵⁷

Ukupan budžet Opštine Budva	41.659.000,00
Budžet Sekretarijata za društvene djelatnosti	9.138.140,00 (21,94%)
Budžet za kulturu (Sekretarijat)	2.000.000,00
Budžet javnih ustanova	2.350.000,00
Budžet za kulturu (sekretarije) + budžet javnih ustanova	4.350.000,00 (10,44%)

Budžeti prethodnih godina:⁵⁸

Budžet opštine	Kultura – Sekretarijat za društvene djelatnosti	Grad teatar	JU Muzeji i galerije Budve	JU Narodna biblioteka Budve	Ukupno kultura	% kultura	godina

⁵⁷ Podaci Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva.

⁵⁸ Podaci Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva.

36.559.388,00	600.000,00	850.000,00	1.000.000,00	440.000,00	2.890.000,00	7,9	2022
32.806.847,00	293.360,00	784.227,82	1.110.000,00	445.000,00	2.632.587,80	8,02	2021
38.536.000,00	0	684.797,07	1.090.000,00	390.000,00	2.164.797,07	5,6	2020
37.798.000,00	420.000,00	1.055.000,00	1.205.000,00	405.000,00	3.085.000,00	8,16	2019
40.453.974,00	303.000,00	979.504,59	1.170.485,25	374.016,34	2.827.006,00	6,98	2018
39.484.000,00	270.000,00	1.050.000,00	1.179.896,85	370.000,00	2.869.896,80	7,26	2017
37.556.000,00	205.000,00	884.797,16	1.005.197,00	278.456,00	2.373.450,00	6,3	2016
41.363.000,00	700.000,00	1.173.500,00	1.343.000,00	313.000,00	3.529.500,00	8,53	2015
49.734.000,00	500.000,00	1.307.000,00	1.460.000,00	420.600,00	3.687.600,00	7,4	2014
46.090.000,00	100.000,00	1.337.000,00	1.402.300,00	0	2.839.300,00	6,16	2013

Napomena Sekretarijata za društvene djelatnosti:

2013: 100.000,00 (Serija Budva na pjenu od mora)

2014: 100.000,00 (Serija Budva na pjenu od mora)
400.000,00 (Festival Sea dance)

2015: 400.000,00 (Festival Sea dance)
50.000,00 (Modna revija)
5.000,00 (Spring b.f.)
9.000,00 (Urbani kult – džez fest)
79.000,00 (Nova godina)
40.000,00 (Gorčilo – sponzorstvo za film)
117.000,00 (Serija Budva na pjenu od mora)

Iz finansijskih pokazatelja možemo zaključiti da većina sredstava namijenjenih ovom sekretarijatu odlazi na finansiranje djelatnosti javnih ustanova i preduzeća čiji je osnivač Opština Budva.

Sekretarijat sačinjava godišnji Izvještaj o radu kojim su definisani ostvareni rezultati i ciljevi u prethodnoj godini, i isti je dio godišnjeg izvještaja predsjednika Opštine.

Radi kvalitetnijeg realizovanja aktivnosti iz oblasti kulture formiran je Savjet za kulturu, kao stručno i savjetodavno tijelo za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture iz nadležnosti Opštine.

Sekretarijat je pripremio i nacrt Odluke o sufinansiranju projekata iz oblasti kulture koji su o javnog interesa za opštinu Budva.

Shodno postojećem ugovoru u okviru Sekretarijata finansiran je festival Sea dance⁵⁹, a planirano je i finansiranje Petrovac jazz festivala, manifestacija koje se održavaju povodom proslave Nove godine i drugih praznika, i slično.

Ustanove kulture u javnom sektoru – djelatnost sekretarijata je specifična i u smislu što je nadležan za ustanove kulture čiji je osnivač Opština, a nad kojima vrši nadzor, kao i transfere finansijskih sredstava odobrenih odlukama o budžetu Opštine. JU Narodna biblioteka, Muzeji

⁵⁹ Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma i Opština Budva, kao i Turistička organizacija Opštine Budva, pozivajući se na Zakon o kontroli državne i nalaze Agencije za zaštitu konkurencije, prekinuli su finansijsku pomoć festivalu Sea Dance, nakon čega su organizatori odlučili da 2023. godine ne održe ovaj festival u Buljarici.

i galerije i JU Grad teatar Budva finansiraju se iz opštinskog budžeta, dijelom iz sopstvenih prihoda, ostvarenih prodajom ulaznica, članskih karata, marketinškim aktivnostima i pristupom evropskim fondovima.

Imajući u vidu činjenicu da su se budžetska sredstva ista ili nedovoljno uvećana uprkos sve većim izdacima diktiranim ekonomskim tokovima, te da ove institucije iziskuju plansko i kontinuirano uvećanje budžetskih sredstava, povećanjem sredstava predviđenim projektom Evropska prijestonica kulture, Osnivač u duhu evropskih praksi dokazuje pozitivno djelovanje sa ciljem zaštite i unapređenja institucija i brige o javnom interesu.

8. SWOT ANALIZA

Kroz mapiranje i istraživanje aktera akulturne scene, kvalitativne i kvantitativne istraživačke metode koje su sprovedene, proučavanje dostupne dokumentacije, medijskih napisa i, konačno, lično iskustvo participiranja u kulturnoj sceni Budve, prikupljeni su podaci na osnovu kojih je bilo moguće izvršiti SWOT analizu stanja kulture na lokalnim nivou.

Ovom SWOT analizom su identifikovane neke od osnovnih snaga i slabosti kulturne scene na teritoriji opštine Budva, kao i povoljne i nepovoljne okolnosti koje mogu doprinijeti razvoju kulture u ovoj sredini, odnosno njenom ograničenju.

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> -Budva se nalazi na raskrsnici izuzetno različitih predjela (kontakt između srednjeg i sjevernog regiona sa južnim), čime se nude različite mogućnosti razvoja; · Izuzetno bogata i raznovrsna kulturna baština (materijalna i nematerijalna); · Specifičnost kulturnog predjela; · Vijekovna urbana tradicija (nepokretno kulturno dobra “Stari grad- Budva”i “Sveti Stefan”); ·Kulturna raznolikost (interkulturalnost i multikonfesionalnost); · Međunarodne kulturne manifestacije i tradicionalne lokalne manifestacije; · Kulturni akteri/ke (institucije kulture, NVO sektor, crkve, lokalni umjetnici/ce, amateri/entuzijasti); · Postojanje posebnih sektora i tijela u okviru lokalne samouprave, a u čijem domenu nadležnosti je i oblast kulture (Sekretarijata zakulturu, sport i društvene djelatnosti i Savjeta za kulturu); · Postojanje osnovne Muzičke škole u Budvi i Petrovcu, i institucije visokog obrazovanja na kojoj se izučava oblast kulturnog turizma; · Gradski mediji (lokalni radio i TV Budva); 	<ul style="list-style-type: none"> · Nepostojanje definisane dugoročne strategije razvoja kulture opštine Budvi; · Nedovoljno resursa (finansijskih sredstava, infrastrukture, adekvatnog kadrovskog potencijala, opreme) za razvoj kulture; · Nedovoljna zainteresovanost i edukovanost publike za kulturne sadržaje; · Nedovoljno valorizovana kulturna baština; Nedovoljan broj kadrovskih kapaciteta za oblast kulture; Nedovoljna zainteresovanost ključnih aktera za održivo korišćenje objekata kulturne baštine; Nedostatak planova upravljanja kulturnom baštinom ; · Nepostojanje plana za prezentaciju i valorizaciju podvodne kulturne baštine; - Loša povezanost kulturnih aktera sa drugim oblastima društva; - Nedovoljno iskorišćeni kulturni i turistički potencijali; - Nedovolno objekata u vlasništvu opštine koji bi se mogli koristiti za kulturno stvaralaštvo; - Nedovoljno sredstava za obnovu kulturne infrastrukture i nova ulaganja; - Nedovoljna promocija programa i projekata iz oblasti kulture; - Nedovoljna saradnja između organizacija u oblasti kulture;

	<ul style="list-style-type: none"> · Postojanje javnih prostora na kojima se mogu odvijati umjetničke aktivnosti (prostor ispred Santa Marije... · Uspostavljeni odnosi sa gradovima i regijama u okruženju i inostranstvu s potencijalom razmjene, zajedničkih kulturnih projekata i razvoja saradnje; 	<ul style="list-style-type: none"> - Nerazvijen informacijski sistem o oblasti kulture, a prije svega i kulturnim dobrima Budeve; - Pozorišna djelatnost se odvija po pravilu u ljetnjem periodu u okviru Grada teatra Budva, ali nedostaje cjelogodišnja aktivnost · Nepostojanje Centra za posjetioce kulturno-istorijskog područja Stari grad Budva; · Neadekvatan prostor Gradske galerije i nedovoljnom broju galerija u gradu; · Nedostupnost pojedinih (kulturnih dobara, nepokretnih i pokretnih); · Nedostatak kvalitetnog, savremeno osmišljenog turističkog vodiča; · Veći broj kulturnih programa u turističkoj sezoni i nedostatku kulturnih sadržaja tokom godine; · Nizak nivo inter-resorne saradnje: kulture i turizma, obrazovanja, nauke, privrede...; · Nedovoljan profit koji se ostvaruje kroz kulturne programe; · Kič i šund kao diomasovne kulturne; · Nedovoljno razvijena savremena umjetnička produkcija; · Nedovoljna podrška savremenom umjetničkom stvaralaštvu (ateljei); · Nedovoljno razvijena saradnja i kulturna razmjena na nivou opštine; · Nedovoljno korišćenje mogućnosti koje pruža međunarodna saradnja;
--	---	---

	MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
	<ul style="list-style-type: none"> · Donošenje Lokalnog programa razvoja kulture 2023 – 2028.; · Donošenje plana upravljanja/ menadžment plana urbane cjeline “Stari grad- Budva; Primjena: · Zakon o kulturi; · Zakon o zaštiti kulturnih dobara Crne Gore; 	<ul style="list-style-type: none"> · Politizacija kulture; · Nekontrolisani razvoj turizma i urbanizacija koji bi mogao ugroziti kulturnu baštinu u opštini Budva; · Nedostatak institucija kulture (Pozorište, bioskop ...) -Gubitak statusa urbane cjeline Starog grada, kao kulturnog dobra ; · Gubitak kulturnog identiteta Budve;

- Status kandidata Crne Gore za EU;
 - Mogućnost korišćenja IPA fondova za projekte prekogranične saradnje i drugih EU programa za kulturu;
 - Poboljšana politička klima i viši nivo kulturne saradnje u regionu jugoistočne Evrope;
 - Zainteresovanost države Crne Gore za razvoj ovog područja kao jednog od onih koji ga mogu dobro reprezentovati u inostranstvu;
 - Blizina Dubrovnika i Cetinja (regionalna saradnja);
 - Mogućnost razvoja kulturnog koridora (Budva- Cetinje i Budva- Boka);
 - Inostrani turisti koji dolaze kruzerima;
 - Planirana izgradnja žičare Ivanovići do tvrđave Kosmač; (u slučaju neusklađenosti ovog projekta sa sveobuhvatnim planiranjem, zaštitom i upravljanjem bedemima, ova intervencija može predstavljati prijetnju)
 - Blizina aerodroma u Tivtu;
 - Mogućnosti za unapređenje kulturne saradnje na nivou Boke;
 - Označavanje lokaliteta kulturnog nasljeđa;
 - Formiranje kulturno-edukativnih staza, uspostavljanje mreže info-punktova i centara za posjetioce na najposjećenijim lokalitetima;
 - Uvođenje programa za podizanje svijesti kroz različite medije, ali i kroz školske i vanškolske programe;
 - Veće korišćenje kulturnog potencijala;
 - Bolja tržišna kultura;
 - Iskoristiti potencijal mladih;
 - Iskoristiti nove mogućnosti saradnje sa drugim
- Opasnost od nekontrolisane i neadekvatne gradnje koja bi devastirala vrijednosti kulturnog pejzaža”);
 - Depopulacija u ruralnim naseljima,
 - Nedostatak finansijskih sredstava;
 - Slab marketing kulture i loša sarafnja sa privredom;
 - Loša povezanost kulture sa drugim oblastima društva;
 - Neiskorišćene mogućnosti finansiranja iz EU fondova;
 - Loše stanje brojnih kulturnih dobara (arheološki lokaliteti fortifikacije)
 - Nedovoljna iskorišćenost potencijala kulturne baštine;
 - Gubitak kontrole nad upravljanjem kulturnom baštinom;
 - Kulturna baština prepuštena sama sebi ili nedovoljno kompetentnim subjektima;
 - Nedovoljna ulaganja u dalji razvoj kulture, a time i posljedično opadanje kulturnih sadržaja;
 - Neefikasnost i netransparentnost promocije kulturne ponude;
 - Nekoordinacija ključnih aktera u kulturi

gradovima i prekogranične saradnje;

- Nove mogućnosti za finansiranje i međunarodno pozivanje u EU;
- Povećati saradnju sa drugim oblastima;
- Steći formalni status “Budva- prijestonica kulture 2028”

- Podsticaje za razvoj i promociju kulturne djelatnosti treba tražiti i u javno-privatnom partnerstvu.

9. VIZIJA

Godine 2028. Budva je kulturno prepoznatljiv, atraktivan i dinamičan grad koji pruža kvalitetne uslove za život, rad i stvaralaštvo svim svojim stanovnicima-građanima i udruženjima tokom cijele godine i predstavlja važnu tačku na mapi kulturnog turizma regiona i Evrope.

Analizom postojećeg stanja kulture na teritoriji opštine Budva, kao i statusa na regionalnom tržištu gradova i osnovnih karakteristika odnosno potencijala, kultura u sprezi sa turizmom koja je osnovna grana privrede Budve je potencijal kojim se opština opredjeljuje za održivu koncepciju urbanističkog, društvenog i humanog razvoja.

Budva već ima tradiciju i praksu kulturnih dešavanja, kao važan motiv privlačenja turista u Opštinu. Međutim, dalji razvoj grada trebalo bi da bude usmjeren na razvoj i obogaćivanje kulturnih aktivnosti i programa, a prije svega povećanju raznovrsnosti kulturnih dobara, da iste učini dostupnim širem broju građana i posjetilaca iz regiona, ali i da kulturni život, stvaralaštvo i produkciju građanima učini dostupnim tokom cijele godine.

Za dalji razvoj i kreiranja imidža, svoj identitet grada i zajednice Budva treba da gradi kako na kulturnom nasljeđu tako i raznovrsnoj kulturnoj ponudi.

Prepoznati su sljedeći potencijali:

- duga i bogata istorija Budve kao jednog od najstarijih gradova na Jadranu
- bogato kulturno–istorijsko nasleđe
- spomenička cjelina Stari grad sa kontakt zonom
- legende, mitovi i narodne priče o nastanku Budve i pripadajućih joj naselja
- prirodna baština.

Lokalna samouprava i cjelokupna zajednica pokazuju spremnost da se svi kulturne potencijali evidentiraju i unaprijede, a u cilju profilisanja Budve kao kreativnog grada, grada kulture, a kroz podršku i iniciranje kvalitetnih i kreativnih projekata uokvirenih sveobuhvatnom i strateški planiranom kulturnom politikom.

Obogaćivanjem i uključivanjem kulturnih aktivnosti i programa u turistički razvoj opštine Budva, kao i brojni projekti, treba da doprinesu otvaranje novih radnih mjesta, porastu broja stanovnika, posebno mladih koji planiraju svoj život u Budvi, jačanje ljudskih resursa, naročito u oblasti kulture i kulturnih politika, nova ulaganja u razvoj kulture.

Kulturna politika grada treba da obuhvati kulturu življenja, kulturu prostora, sa širokim spektrom života, od umjetnosti, ekonomije, turizma, jačanjem svojih mjesnih zajednica, udruženja, ustanova kulture, kreativnih firmi, i ostalih aktera kulturnog života, a radi daljeg razvoja Budve kao atraktivne i dinamične kulturne destinacije. Zato ovaj program polazi od jedne holističke koncepcije kulture kao načina življenja.

Budva želi da postane prepoznatljiv i kao grad stvaralaca, kulture i to usko povezane sa turizmom, obrazovanjem, prostornim i drugim sektorima koji doprinose materijalnom i duhovnom blagostanju svih stanovnika i posjetilaca.

Zato se Program razvoja zasniva, osim na već prepoznate kulturne potencijale i na potencijalima koje nude različiti oblici kulturnog stvaralaštva, na razvoju kulturnog turizma, a u cijju poboljšanja kvaliteta života svih, bez obzira na pol, vjeru, materijalno stanje i društveni status.

S obzirom da je sadržajno povezana sa svim sferama društvenog života, da je kultura snažan generator budućeg razvoja Budve, neophodno je, da se integralnim planskim razvojem i kroz traženje partnerstva u okviru međunarodnih mreža inicirati određene programe i projekte, a koji za cilj imaju jačanje kulturne prepoznatljivosti u regionu ali i kvalitet života.

Kultura je jedan od ključnih faktora društva koji, kroz ekonomiju i kulturu znanja, ekologiju, održivi razvoj, obnovljive izvore energije, mobilnost, kulturno naslijeđe socijalnu inkluziju i jednaku mogućnost za sve, doprinosi ubrzanom ali održivom razvoju. Ovo ujedno označava i osnovne smjernice kulturnog razvoja Budve.

U samom procesu kandidovanja za “Evropsku prijestonicu kulture, Opština Budva se uspjela povezati i međunarodno i udružiti sa drugim gradovima u različite mreže i pronaći uz podršku na daljem putu, ali i zajedničke interese za realizaciju projekta. Imajući u vidu sve ove elemente, definisana je vizija kulturnog razvoja opštine Budve. Vizija opštine Budva je da na državnom nivou dobije specijalni status „kreativnog grada”, da postane prijestonica kulturnog turizma Crne Gore i Evropska prijestonica kulture.

Pretpostavka za to jeste da se kulturni resursi opštine – jedinstveni predio zbog koga je područje prepoznatljivo u državi, regionu i šire, bogata tradicija, ali i savremeno kulturno stvaralaštvo – suštinski, a ne deklarativno, učine osnovom njenog socijalnog i ekonomskog razvoja,

U daljem razvoju kulture odnosno cjelokupnog kulturnog stvaralaštva važan čililac a ujedno i faktor ograničenje dosadašnjeg razvoja, treba da ima obezbjeđenje adekvatne kulturne infrastrukture. Stoga Program je zasnovan na ocijeni da su, pored baštine kao temelja i stvaralaštva kao osnovne ljudske potrebe, postojeći potencijali za razvoj kulture i odgovarajući uslovi za njihovo aktiviranje su među navažnijim faktorima budućeg razvoja Budve.

Cilj projekta kandidature Budve i gradova Boke za Evropsku prijestonicu kulture za 2028. godinu je kulturna, ekonomska i turistička valorizacija potencijala koje ovaj region ima i njegov razvoj u svim oblastima. Dodatno, projekat je značajan s aspekta međunarodne promocije i prezentacije regiona i države u cjelosti. Dobijanje titule Evropske prijestonice kulture bi trajno doprinijelo razvoju i održivosti regiona u oblasti kulture, kreativnih industrija, kulturnog turizma, zaštite i očuvanja kulturne baštine, obrazovanja, stvaranja mogućnosti za zapošljavanje, infrastrukture, civilnog društva, novih partnerskih veza i pozicioniranja na evropskoj i svjetskoj kulturnoj i turističkoj mapi. Konačno, dobijanje ove prestižne titule bi pospješilo kulturni i kreativni sektor kao generator ekonomskih benefita za čitavu državu i dodatno promovisalo kreativne potencijale naših umjetnika i preduzetnika u kulturi.

9. STRATEŠKI CILJEVI, OPETATIVNI CILJEVI, MJERE, AKTIVNOSTI I INDIKATORI

Ključni segment ovog dokumenta sadrži viziju i strateške ciljeve razvoja u kulturi u narednih pet godina na teritoriji opštine Budva. U tom smislu, kao glavni prioriteti održivog kulturnog razvoja prepoznata su tri strateška cilja koji se odnose na: 1) obezbjeđivanje adekvatnih infrastrukturnih kapaciteta za djelovanje u kulturi, 2) unapređivanje stanja i održivog korišćenja kulturne baštine i 3) osnaživanje kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturnih i kreativnih industrija.

S obzirom na to da su strateški ciljevi uopšteno formulisani, njihova detaljnija eksplicacija sadržana je u operativnim ciljevima, mjerama i aktivnostima, te projektima predviđenim Akcionim planom. U okviru svakog operativnog cilja nalazi se po jedna mjera, koja dalje sadrži set aktivnosti planiranih za realizaciju tokom narednog petogodišnjeg perioda. Aktivnosti su takođe formulisane uopšteno, a njihova konkretizacija će uslijediti izradom pojedinačnih akcionih planova koji prate i detaljnije objašnjavaju Program. Ipak, navedeni spisak je uputan ali ne i konačan, već se ostavlja mogućnost da se u okviru postavljenih operativnih ciljeva, u zavisnosti od potreba i prioriteta, kreiraju aktivnosti i mjere koje će odgovarati promjenljivom društvenom kontekstu razvoja Budve.

STRATEŠKI CILJ 1: OBEZBIJEDITI ADEKVATNE INFRASTRUKTURNE KAPACITETE ZA DJELOVANJE U KULTURI

Prvi strateški cilj obuhvata mjere i aktivnosti koje se odnose na obezbjeđivanje adekvatnih infrastrukturnih kapaciteta za djelovanje u kulturi na teritoriji opštine Budva. Njihovom realizacijom u narednom petogodišnjem periodu obezbjeđuje se osnaživanje i osavremenjavanje fundamentalnih aspekata kulture na lokalnom nivou (javne politike, finansiranje, akteri u kulturi, međunarodna i međusektorska saradnja). Ovaj strateški cilj uključuje postizanje šest operativnih ciljeva: 1.1. Inovirati i osavremeniti kulturne politike, 1.2. Unaprijediti, uvećati i diverzifikovati finansiranje kulture, 1.3. Unaprijediti javni sektor u kulturi, 1.4. Osnažiti nezavisnu kulturnu scenu, 1.5. Intenzivirati internacionalizaciju kulture i međunarodnu saradnju i 1.6. Pospješiti međusektorsku saradnju.

Operativni cilj 1.1. Inovirati i osavremeniti kulturne politike

Mjera 1.1.1. Unapređenje postojećih i donošenje novih strateških dokumenata i normativnih akata

Kulturne politike na teritoriji opštine Budva (naročito u javnom sektoru) uglavnom se baziraju na tradicionalnim principima i potrebno ih je u kontinuitetu inovirati i osavremenjavati. Opština Budva do sada nije imala strateški dokument koji se odnosi isključivo na oblast kulture, te je ova oblast s aspekta strateškog promišljanja i razvoja bila zapostavljena. Iako je kultura u određenoj mjeri bila tretirana u ranijem Strateškom planu razvoja Opštine Budva 2014–2018. godina, Opštinskoj strategiji za mlade 2018–2021. godine itd, ipak se ne može se reći da joj se dosad pridavao značaj koji zavređuje kao jedan od najznačajnijih aspekata društvenog života. Osim ovog Programa, poželjno bi bilo da Opština donese i druge strateške dokumente u kulturi koje se odnose na specifične kulturne politike: na očuvanje i upravljanje kulturnom baštinom, razvoj kulturnih i kreativnih industrija, razvoj kulturnog turizma, vjerskog turizma itd. Osim

potrebe kontinuiranog donošenja opštinskih petogodišnjih programa razvoja kulture, što je i definisano Zakonom o kulturi, biće potrebno da se sprovede harmonizacija normativnih akata javnih ustanova u kulturi s izmjenjenama i dopunama propisa u kulturi (zakoni, pravilnici, granski kolektivni ugovori), čija je izrada u toku. Prepoznato je i da lokalne ustanove u kulturi ne posjeduju strateška dokumenta (strateške planove razvoja, menadžment planove, marketinške planove itd), kojima bi se učvrstio i unaprijedio njihov rad. Konačno, unapređenje normativnog okvira jedan je od preduslova i za rebrandiranje kulturnog identiteta Budve na nacionalnom i internacionalnom nivou kao grada bogate kulturne baštine, izuzetnih umjetničkih kapaciteta i održivih razvojnih potencijala kroz kulturu, a što je usaglašeno s projektom “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”, koji je inicirala Opština Budva.

Aktivnost 1.1.1.1. Donošenje strateških dokumenata od značaja za djelatnosti kulture

Aktivnost 1.1.1.2. Unapređenje postojećih i donošenje novih normativnih akata javnih ustanova u kulturi

Aktivnost 1.1.1.3. Donošenje strateških dokumenata javnih ustanova u kulturi

Aktivnost 1.1.1.4. Unapređenje komunikacije, saradnje i umrežavanja aktera u kulturi

Aktivnost 1.1.1.5. Rebrandiranje kulturnog identiteta Budve

Aktivnost 1.1.1.6. Pojačati i osnažiti kulturni identitet Budve i Boke kroz zajedničko strateško planiranje razvoja kulture, a osnivanjem Mreže gradova Boke

Aktivnost 1.1.1.7. Organizacija i realizacija projekta “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”

Indikatori:

- broj donešenih strateških dokumenata od značaja za djelatnosti kulture; broj sektorskih strategija u kulturi
- broj unaprijeđenih postojećih i donešenih novih normativnih akata javnih ustanova u kulturi;
- broj donešenih strateških dokumenata javnih ustanova u kulturi;
- broj održanih sastanaka, uspostavljenih saradnji i partnerstava aktera u kulturi;
- broj, vrsta i izgled novih vizuelnih i drugih rješenja simbola kulturnog identiteta Budve;
- kreirana Mreža gradova Boke
- broj kreiranih i realizovanih projekata/programa u godini kandidature, broj posjetilaca.

Operativni cilj 1.2. Unaprijediti, uvećati i diverzifikovati finansiranje kulture

Mjera 1.2.1. Obezbeđivanje više finansijskih sredstava i izvora finansiranja javne, privatne i nezavisne kulturne scene

Pitanja finansiranja kulture predstavlja izazov s kojim se javne vlasti nerijetko susreću, jer kulturu pogrešno percipiraju kao nepotreban izdatak, a ne kao dugoročni resurs i društveni kapital koji oblikuje stvarnost. Iako je Opština Budva jedna od najbogatijih lokalnih samouprava u državi, koja ubira visoke prihode od turizma, te izdvaja značajna sredstva za

kulturu (posebno za javne ustanove), to ipak nije dovoljno da se odgovorili svim izazovima s kojima se kultura na lokalnom nivou suočava. Stoga je potrebno uvećati godišnje ulaganje u kulturu, povećavanjem budžeta javnih ustanova, ali i sredstava namjenjenih za druge vidove kulture (nezavisna kulturna scena, privatni sektor u kulturi itd), s ciljem povećanja kvaliteta, osavremenjavanja i bogaćenja kulturne ponude. Sukcesivno uvećavanje budžeta za kulturu sa ciljem da se nivo ulaganja stabilizuje nakon 2028. poslednje godine planirane programom razvoja i ujedno potencijalne godine titule Evropske prijestonice kulture. Budžetska sredstva za kulturu budu Dodatno, treba skrenuti pažnju na neredovnost, neadekvatno i nedovoljno finansiranje kulture putem konkursa/poziva od strane lokalne samouprave. Osim iz javnih sredstava, javni, privatni i nezavisni akteri kulturne scene potrebno je da se finansiraju i iz drugih izvora (međunarodni fondovi, donacije, nacionalni budžet, sponzorstva, prihodi od rente za očuvanje kulturnih dobara, prihodi od boravišne takse, sopstvena djelatnost...).

Aktivnost 1.2.1.1. Kontinuirano uvećavanje budžeta Opštine Budva za kulturu na godišnjem nivou

Aktivnost 1.2.1.2. Utvrđivanje prioriteta za infrastrukturno-investiciono ulaganje u kulturi

Aktivnost 1.2.1.3. Uvećanje broja aplikacija na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou za obezbjeđivanje finansijskih sredstava u kulturi

Aktivnost 1.2.1.4. Unapređenje postojećih i pokretanje novih linija podrške za kulturu kroz javne konkurse/pozive

Aktivnost 1.2.1.5. Uvećanje transparentnosti i unapređenje kriterijuma za raspodjelu finansijskih sredstava za kulturu

Aktivnost 1.2.1.6. Unaprijeđenje ubiranja rente za očuvanje kulturnih dobara i takse za kulturne lokalitete, u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara i drugim pozitivnim propisima

Aktivnost 1.2.1.7. Finansiranje projekata valorizacije kulturne baštine, u skladu sa Zakonom o boravišnoj taksi

Aktivnost 1.2.1.8. Analiziranje stanja objekata, infrastrukturnih uslova i opreme u javnim ustanovama kulture uz predloge neophodnog investiranja

Aktivnost 1.2.1.9. Obezbeđivanje finansijskih sredstava za izgradnju multifunkcionalnog zdanja za kulturnu djelatnost

Aktivnost 1.2.1.10. Obezbeđivanje finansijskih sredstava za izgradnju manjih zdanja za kulturu u ruralnom području i ljetnje scene/amfiteatra

Indikatori:

- visina budžeta Opštine Budva za kulturu na godišnjem nivou;
- kreirana lista prioriteta za infrastrukturno-investiciono ulaganje u kulturi;
- broj aplikacija na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou za obezbjeđivanje finansijskih sredstava u kulturi;
- broj linija podrške za kulturu kroz javne konkurse/pozive;
- uspostavljeni kriterijumi za raspodjelu finansijskih sredstava za kulturu;
- visina ubrane rente za očuvanje kulturnih dobara;
- broj realizovanih projekata valorizacije kulturne baštine;

- urađena analiza stanja objekata, infrastrukturnih uslova i opreme u javnim ustanovama kulture;
- visina odobrenih finansijskih sredstava za izgradnju multifunkcionalnog zdanja za kulturnu djelatnost
- visina odobrenih finansijskih sredstava za izgradnju manjih zdanja za kulturu u ruralnom području i ljetnje scene/amfiteatra
-

Operativni cilj 1.3. Unaprijediti javni sektor u kulturi

Mjera 1.3.1. Osnajivanje infrastrukturnih kapaciteta javnog sektora u kulturi

Javne ustanove u kulturi (JU Narodna biblioteka Budve, JU Muzeji i galerije Budve i JU Grad teatar Budva) osnovala je i primarno finansira Opština Budva. Uočeni su razni problemi i izazovi s kojima se javni sektor kulture susreće na lokalnom nivou (otežana funkcionalnost u postojećim okvirima, infrastruktura, prostorni kapaciteti, ljudski resursi, oprema za rad itd). Poseban nedostatak uočen je u nepostojanju posebnog sekretarijata za kulturu, koji sada funkcioniše u okviru široko definisanog sekretarijata (obrazovanje, sport, djeca, mladi, bolesti zavisnosti, društveno osjetljive grupe itd), pritom bez dovoljnog broja stručnog kadra u kulturi. Takođe, problem je uočen i u funkcionisanju izuzetne kompleksne ustanove nastale 2014. godine transformacijom javnih ustanova kulture, kada su nekadašnje JU Spomen-dom "Crvena komuna" i JU Spomen-dom "Reževići" spojene sa JU Muzej, galerija i biblioteka Budva, pri čemu je biblioteka odvojena u zasebnu ustanovu.

Aktivnost 1.3.1.1. Analiza postojećeg stanja i potreba institucionalnih i kadrovskih kapaciteta javnog sektora u kulturi

Aktivnost 1.3.1.2. Transformacija postojećih organa lokalne samouprave i osnivanje posebnog sekretarijata za kulturu

Aktivnost 1.3.1.3. Transformacija postojećih i osnivanje novih javnih ustanova u kulturi

Aktivnost 1.3.1.4. Razvoj i implementacija programa stručnog usavršavanja kadrovskih kapaciteta javnih ustanova u kulturi

Aktivnost 1.3.1.5. Rješavanje problema prostornih kapaciteta javnih ustanova u kulturi

Aktivnost 1.3.1.6. Tehničko-tehnološko osavremenjavanje javnih ustanova u kulturi

Indikatori:

- urađena analiza postojećeg stanja i potreba institucionalnih i kadrovskih kapaciteta javnog sektora u kulturi;
- izdvajanje sekretarijata za kulturu u Opštini Budva iz Sekretarijata za društvene djelatnosti;
- transformisane postojeće i osnovane nove javne ustanove u kulturi;
- broj polaznika i uspješno realizovanih programa stručnog usavršavanja kadrovskih kapaciteta javnih ustanova u kulturi;
- broj, vrsta i veličina novih prostornih kapaciteta javnih ustanova u kulturi;
- broj novih tehničko-tehnološki kapaciteti javnih ustanova u kulturi;

Operativni cilj 1.4. Osnažiti nezavisnu kulturnu scenu

Mjera 1.4.1. Poboljšanje saradnje i ambijenta rada nezavisne kulturne scene

Nezavisna kulturna scena Budve, iako dugo već postoji i djeluje kroz nevladine organizacije, neformalne grupe građana, pojedince itd, od strane donosilaca odlukanije u dovoljnoj mjeri prepoznata, vrednovana niti uvažena. Stoga je potrebno raditi na njenom osnaživanju kroz unapređenje postojećih i razvoj novih kapaciteta (prostornih, ljudskih, tehničko-tehnoloških itd), a naročito putem uvećanja finansijskog ulaganja. Takođe, javne vlasti ne vode relevantne evidencije lokalne nezavisne kulturne scene, njenih programa/aktivnosti, kontakata itd, niti s njom redovno komunicira. S druge strane, iako postoji nekoliko stabilnih i u kontinuitetu funkcionalnih aktera nezavisne kulturne scene, valja istaći da je u znatnoj mjeri evidentna njen nekonzistentnost, međusobna neudruženost, nedovoljna aktivnost i vidljivost, odnosno tek sporadična saradnja s drugim sektorima (javnim, privatnim), što je potrebno prevazići.

Aktivnost 1.4.1.1. Analiza stanja i potreba nezavisne kulturne scene

Aktivnost 1.4.1.2. Unapređenje mapiranja, evidencije, komunikacije i saradnje sa nezavisnom kulturnom scenom

Aktivnost 1.4.1.3. Unapređenje sistema vrednovanja djelatnosti nezavisne kulturne scene

Aktivnost 1.4.1.4. Reorganizacija i digitalizacija konkursa i konkursnih procedura

Aktivnost 1.4.1.5. Obezbeđivanje prostora za obavljanje djelatnosti nezavisne kulturne scene

Aktivnost 1.4.1.6. Unapređenje postojećih i uvođenje novih podsticajnih mjera za djelovanje nezavisne kulturne scene (konkursi za samostalne umjetnike)

Indikatori:

- urađena analiza stanja i potreba nezavisne kulturne scene
- sprovedeno mapiranje i urađena evidencija nezavisne kulturne scene; broj održanih sastanaka, uspostavljenih saradnji i partnerstava lokalne samouprave sa nezavisnom kulturnom scenom;
- kreiran novi sistem vrednovanja djelatnosti nezavisne kulturne scene;
- kreiran novi digitalizovani sistem konkursnih procedura;
- broj, vrsta i veličina novih prostora za obavljanje djelatnosti nezavisne kulturne scene;
- broj unaprijeđenih i broj i vrsta novih podsticajnih mjera za djelovanje nezavisne kulturne scene.

Operativni cilj 1.5. Intenzivirati internacionalizaciju kulture i međunarodnu saradnju

Mjera 1.5.1. Okretanje ka internacionalnoj kulturnoj sceni i podsticanje unapređenje saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou

Kulturna ponuda Budve je, u najvećoj mjeri, bazirana na aktivnosti lokalnog i nacionalnog tipa, kao i na saradnju s najbližim okruženjem – kulturno i jezičkim prostorom bivše Jugoslavije. Međutim, kako bi se Budva u punom smislu pozicionirala kao kulturna destinacija otvorena za saradnju i prepoznata od najširih međunarodnim krugom aktera u kulturi, potrebno je da se dodatno osnaži po više osnova. Naročito, treba raditi na uspostavljanju dugoročnog sistema saradnji i podrške u realizaciji ne samo kratkoročnih, već i dugotrajnih projekata

iprograma, zatim, na doedukaciji ljudskih resursa (učenje stranih jezika, sticanje specifičnih znanja i vještina, poputpisanja projektnih aplikacija za međunarodne pozive i slično), na realizaciji studijskih boravaka u inostranstvu, kako bi se pozitivni primjeri sa strane implementirali u cilju unapređenja lokalnih prilika u kulturi. Stečena znanja i iskustva dugoročno će doprinijeti uvećanju kulturnih kompetencija, ali i olakšati rad na pripremi i implementaciji raznih projekata, poput inicijative “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”.

Aktivnost 1.5.1.1. Uvećanje kulturnih sadržaja internacionalnog karaktera

Aktivnost 1.5.1.2. Jačanje međunarodne saradnje kroz programe i inicijative

Aktivnost 1.5.1.3. Snažjenje kapaciteta aktera u kulturi za učešće u međunarodnim pozivima kroz seminare i radionice

Aktivnost 1.5.1.4. Promocija kulturne baštine na međunarodnom nivou

Aktivnost 1.5.1.5. Obilježavanje datuma od međunarodnog značaja za kulturu

Aktivnost 1.5.1.6. Intenziviranje procesa bratimljenja Opštine Budva s drugim gradovima/opštinama

Aktivnost 1.5.1.7. Uspostavljanje saradnje sa vropskim prijestonicama kulture

Aktivnost 1.5.1.8. Osnježivanje međunarodne saradnje na projektu “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”

Indikatori:

- broj i vrsta kulturnih sadržaja internacionalnog karaktera;
- broj i vrste međunarodnih saradnji kroz programe i inicijative;
- broj i vrsta učešća međunarodnim pozivima;
- broj i vrsta aktivnosti na promociji kulturne baštine na međunarodnom nivou;
- broj i vrsta obilježenih datuma od međunarodnog značaja za kulturu;
- broj sklopljenih bratimljenja Opštine Budva s drugim gradovima/opštinama;
- broj uspostavljenih saradnji s evropskim prijestonicama kulture;
- broj uspostavljenih međunarodnih saradnji i podrška za projekat “Budva–Boka 2028: Evropska prijestonica kulture”.

Operativni cilj 1.6. Pospješiti međusektorsku saradnju

Mjera 1.6.1. Unapređenje saradnje sa sektorima od značaja za obavljanje djelatnosti kulture

Kultura nije izolovani fenomen, već je direktno i indirektno integrisana u gotovo sve sfere ljudskog društva i djelovanja. U turističkim centrima, poput Budve, ona je neodvojivo uvezana sa sektorom turizma i održivog razvoja (ne isključivo kulturnog turizma), cijeneći obilje materijalne i nematerijalne kulturne zaostavštine koja na ovom području od davnina postoji. Osim toga, kultura je neizostavna i svim nivoima obrazovanja, nauci, medijima i, sve više, informaciono-komunikacionim tehnologijama koje se mogu primjeniti ne samo u kulturnim i kreativnim industrijama, već i u očuvanju i promociji kulturne baštine, te razvoju kulturo-umjetničkog stvaralaštva. Sa sektorom poljoprivrede i ruralnog razvoja kultura je povezana po mnogo više osnova nego što se na prvi pogled čini, naročito, imajući u vidu da su npr.

tradicionalno graditeljstvo, pripremanje hrane od domaćih proizvoda, maslinarstvo, vinogradarstvo i tome slično, integralni dio višestoljetne tradicije i nematerijalnih kulturnog nasljeđa, stvaralaštva, pa i identiteta.

Aktivnost 1.6.1.1. Intenziviranje saradnje sa sektorom turizma i održivog razvoja

Aktivnost 1.6.1.2. Intenziviranje saradnje sa sektorom obrazovanja

Aktivnost 1.6.1.3. Intenziviranje saradnje sa sektorom nauke

Aktivnost 1.6.1.4. Intenziviranje saradnje sa sektorom medija

Aktivnost 1.6.1.5. Intenziviranje saradnje sa sektorom informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT)

Aktivnost 1.6.1.6. Intenziviranje saradnje sa sektorom poljoprivrede i ruralnog razvoja

Aktivnost 1.6.1.7. Formiranje intersektorskog savjeta

Indikatori:

- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom turizma i održivog razvoja;
- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom obrazovanja;
- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom nauke;
- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom medija;
- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT);
- broj i vrsta uspostavljenih saradnji sa sektorom poljoprivrede i ruralnog razvoja
- formiran intersektorski savjet.
-

STRATEŠKI CILJ 2: UNAPRIJEDITI STANJE I ODRŽIVO KORIŠĆENJE KULTURNE BAŠTINE

Operativni cilj 2.1. Podsticati istraživanje, zaštitu i očuvanje kulturne baštine

Mjera 2.1.1. Stvaranje povoljnih uslova za istraživanje, zaštitu i očuvanje kulturne baštine

Na teritoriji opštine Budva postoji više stotina elemenata materijalne i nematerijalne kulturne baštine, nepokretne i pokretne, koja datira od praiatorijskih vremena, pa sve do naših dana. Manji dio nasljeđa uživa pravnu zaštitu kao kulturno dobro i/ili spomen-obilježje, dok veći dio kulturne zaostavštine nema takav tretman. Nezavisno od toga, izložen je nemaru, neupotrebi, zaboravu, propadanju, pa i fizičkom uništenju s trajnim posljedicama. Dobra polazna osnova za promjenu takvog stanja jeste, prijesvega, postojanje osnovnih podataka (evidencija) o svim elementima kulturne baštine, zatim, iniciranje uspostavljanje pravne zaštite gdje ne postoji, podsticanje na očuvanje i prenošenje budućim generacijama, dodatno ulaganje u nasljeđe, a naročito u osnaživanje kadrovnih kapaciteta, podsticanje mladih da se bave ovom

problematikom i, kao dodatno osiguravanje kvalitetnog djelovanja kroz konstituisanje stručnogsavjetodavnog tijela Opštine Budva koje trenutno ne postoji – Savjeta za kulturnu baštinu.

Aktivnost 2.1.1.1. Iniciranje i podsticanje istraživanja kulturne baštine

Aktivnost 2.1.1.2. Podnošenje inicijativa za uspostavljanje zaštite kulturne baštine, tj. dobijanja statusa kulturno dobro

Aktivnost 2.1.1.3. Podsticanje očuvanja kulturne baštine

Aktivnost 2.1.1.4. Ulaganje u redovno održavanje kulturne baštine

Aktivnost 2.1.1.5. Jačanje kadrovskih kapaciteta u oblasti kulturne baštine

Aktivnost 2.1.1.6. Podsticanje i podrška mladima koji se bave kulturnom baštinom

Aktivnost 2.1.1.7. Unapređenje finansijske podrške za kulturnu baštinu

Aktivnost 2.1.1.8. Analiza stanja postojećih i podizanje novih spomen-obilježja

Aktivnost 2.1.1.9. Konstituisanje Savjeta za kulturnu baštinu

Indikatori:

- broj realizovanih projekata/aktivnosti u domenu istraživanja kulturne baštine;
- broj podnijetih i usvojenih inicijativa za uspostavljanje zaštite kulturne baštine, tj. dobijanja statusa kulturno dobro;
- broj i vrsta promotivnih i drugih aktivnosti kojima se podstiče očuvanja kulturne baštine;
- visina finansijskih sredstava uložena u redovno održavanje kulturne baštine;
- broj i vrsta polaznika i obuka u oblasti kulturne baštine;
- broj i vrsta linija podrške mladima koji se bave kulturnom baštinom;
- visina finansijskih sredstava za podršku kulturnoj baštini;
- urađena analiza stanja postojećih spomen-obilježja; broj inicijativa za podizanje novih spomen-obilježja;
- konstituisan Savjet za kulturnu baštinu.

Operativni cilj 2.2. Unaprijediti održivo korišćenje i upravljanje kulturnom baštinom

Mjera 2.2.1. Uvećanje stepena održivosti i upravljanja kulturnom baštinom

U savremenom, razvijenom i stabilnom svijetu održivi pristupi dobijaju sve veći značaj, posebno u domenu osjetljivih kategorija, od drugih podložnijih degradaciji, devastaciji i nestanku, poput kulturne baštine. Pošto je na teritoriji opštine Budva evidentno ugroženo prirodno i kulturno okruženje, kako pretjeranom urbanizacijom, tako i drugim vidovima nesavjesnog ponašanja, potrebno je hitno reagovati u saradnji s nacionalnim i lokalnim subjektima, kako bi se u što većoj mjeri očuvalo nasljeđe. I to posebno jer je ono jedan od vitalnih segmenata budvanskog identiteta, koji grad i zaleđe već sada čini prepoznatljivim na turističkoj i kulturnoj mapi. Stoga je od izuzetne važnosti promišljeno strateško planiranje i

djelovanje u smjeru održivosti i upravljanja kulturnom baštinom na kvalitetan način, uz participaciju svih relevantnih stejkholdera.

Aktivnost 2.2.1.1. Iniciranje saradnje javnog, privatnog i civilnog sektora u domenu kulturne baštine

Aktivnost 2.2.1.2. Iniciranje izrade planova upravljanja i studija zaštite kulturne baštine

Aktivnost 2.2.1.3. Ekonomskavalorizacija i održivo korišćenje kulturne baštine

Aktivnost 2.2.1.4. Podsticanje privatno-javnog partnerstva u domenu kulturne baštine

Aktivnost 2.2.1.5. Smanjenje vizuelne degradacije kulturne baštine

Indikatori:

- broj održanih sastanaka i sklopljenih partnerstava za saradnju između aktera javnog, privatnog i civilnog sektora u domenu kulturne baštine;
- broj iniciranih i izrađenih planova upravljanja i studija zaštite kulturne baštine;
- broj i vrsta elemenata kulturne baštine koji su ekonomskivalorizovani i koji se na održiv način koriste;
- broj uspostavljenih privatno-javnog partnerstva u domenu kulturne baštine;
- broj i vrsta kulturne baštine kojima je smanjeno vizuelno zagađenje.

Operativni cilj 2.3. Osavremeniti dostupnost, prezentaciju i promociju kulturne baštine

Mjera 2.3.1. Unapređenje i osavremenjavanje modela dostupnosti, prezentacije i promocije kulturne baštine

Kada je riječ o dostupnosti, prezentaciji i promociji kulturne baštine, na budvanskom primjeru nije teško zaključiti da ona zaostaje za standardima koje nalaže struka. Tu se prevashodno misli na postojeće infrastrukturne kapacitete, kako u urbanim, a još više u ruralnim područjima, na nepokrivenost adekvatnom signalizacijom i sistemom obilježavanja, nepostojanje digitalnih promotivnih alata nasljeđa putem specijalizovanih veb-sajtova i aplikacija, nedovoljnu prezentaciju i promociju kulturne baštine putem savremenih tehnologija, kao i na nedovoljnu edukativnih aktivnosti za širu javnost, naročito za djecu, mlade i osjetljive grupe stanovništva.

Aktivnost 2.3.1.1. Unapređenje i izgradnja infrastrukture za dostupnost kulturne baštine široj javnosti

Aktivnost 2.3.1.2. Priprema plana/programa promocije kulturne baštine

Aktivnost 2.3.1.3. Postavljanje signalizacije i obilježavanje kulture baštine

Aktivnost 2.3.1.4. Digitalizacija kulturne baštine

Aktivnost 2.3.1.5. Prezentacija i promocija kulturne baštine putem savremenih tehnologija

Aktivnost 2.3.1.6. Edukativne aktivnosti o kulturnoj baštini za širu javnost

Aktivnost 2.3.1.7. Apliciranje za projekte promocije i očuvanja kulturne baštine kroz UNESCO sistem (lista nematerijalne kulturne baštine, kreativni gradovi...)

Indikatori:

- broj i vrsta unaprijeđenih i novoizgrađenih infrastrukturnih kapaciteta za dostupnost kulturne baštine široj javnosti;
- broj izrađenih planova/programa promocije kulturne baštine;
- broj, vrsta i mjesto postavljene signalizacije i obilježavanja kulture baštine;
- broj i vrsta realizovanih projekata digitalizacije kulturne baštine;
- broj i vrsta prezentacija i promocija kulturne baštine putem savremenih tehnologija;
- broj i vrsta realizovanih edukativnih aktivnosti o kulturnoj baštini za širu javnost.
- broj aplikacija i elaborata o kulturnim dobrima nematerijalne kulturne baštine, aplikacija za projekat UNESCO kreativnih gradova)

STRATEŠKI CILJ 3: OSNAŽITI KULTURNO-UMJETNIČKO STVARALAŠTVO I KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE

Operativni cilj 3.1. Podsticati razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Mjera 3.1.1. Unapređenje ambijenta za razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Na teritoriji budvanske opštine kulturno-umjetničke stvaralačke prakse mogu se odavno pratiti, a neke od njih prepoznate su i kao vrhunski kreativni dometi. Na lokalnom nivou postoje različiti akteri koji se kulturno-umjetničkim stvaralaštvom bave u dužem vremenskom periodu, poput javnih ustanova u kulturi, strukovnih udruženja, muzičko-plesnih sastava, kao i brojnih nadarenih pojedinaca. Uprkos brojnosti aktera, uočeno je nedovoljno finansijsko ulaganje u njihov razvoj i popularizaciju, što je potrebno promijeniti, između ostalog, uvećanjem budžetskih linija za kulturu, uvođenjem novih programa podrške stvaraocima, iniciranjem partnerstava, udruživanja i novih projekata, obezbjeđiva njenovih i alternativnih prostora za kulturno-umjetničke sadržaje (preuređenje i prenamjena postojećih objekata, izgradnja novih) itd. Konstituisanjem Savjeta za kulturno-umjetničko stvaralaštvo, u kojem bi bila istaknuta lica iz ove široke oblasti, dodatno bi se moglo djelovati na javne politike i kulturne prakse, u cilju njihovog unapređenja i poboljšanja kvaliteta.

Aktivnost 3.1.1.1. Mapiranje, evidencija i analiza stanja i potreba aktera kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Aktivnost 3.1.1.2. Unaprjeđenje postojećih i kreiranje novih linija finansijske podrške za kulturno-umjetničko stvaralaštvo

Aktivnost 3.1.1.3. Iniciranje saradnje javnog, privatnog i civilnog sektora u domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Aktivnost 3.1.1.4. Veće otvaranje kulturno-umjetničke scene prema inostranstvu

Aktivnost 3.1.1.5. Popularizacija i prezentacija kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Aktivnost 3.1.1.6. Obezbjeđivanje novih i alternativnih prostora za kulturno-umjetničke sadržaje

Aktivnost 3.1.1.7. Podsticanje i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva inspirisanog kulturnom baštinom

Aktivnost 3.1.1.8. Podsticanje i podrška djeci i mladima koji se bave kulturno-umjetničkim stvaralaštvom

Aktivnost 3.1.1.9. Formiranje Savjeta za kulturno-umjetničko stvaralaštvo

Indikatori:

- sprovedeno mapiranje, urađena evidencija i analiza stanja i potreba aktera kulturno-umjetničkog stvaralaštva nezavisne kulturne scene;
- broj unaprijeđenih postojećih i broj i vrsta kreiranih novih linija finansijske podrške za kulturno-umjetničko stvaralaštvo;
- broj održanih sastanaka i uspostavljenih partnerstava/saradnji između aktera javnog, privatnog i civilnog sektora u domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva;
- broj i vrsta projekata/programa/aktivnosti kulturno-umjetničke scene međunarodnog karaktera;
- broj i vrsta aktivnosti u domenu popularizacije prezentacije kulturno-umjetničkog stvaralaštva;
- broj obezbijeđenih novih i alternativnih prostora za kulturno-umjetničke sadržaje;
- broj i vrsta kulturno-umjetničkih sadržajainspirisanih kulturnom baštinom;
- broj i vrstalinija podrške djeci i mladima koji se bave kulturno-umjetničkim stvaralaštvom;
- formiran Savjet za kulturno-umjetničko stvaralaštvo.

Operativni cilj 3.2. Unaprijediti kulturne i kreativne industrije

Mjera 3.2.1. Stvaranje preduslova za razvoj kulturnih i kreativnih industrija

Kulturne i kreativne industrije, od cjelokupnog sektora kulture, predstavljaju relativno mladu oblast kreativnog djelovanja, baziranu na principima masovne proizvodnje, industrijalizacije, tržišnedimenzije. U procesu njihovog nastanka dodatno ih karakteriše učestala upotreba novih tehnologija na inovativan i istraživačkinačin, kako bi se krajnjim korisnicima zadovoljile određene socijalne potrebe, uključujući razonodu i zabavu. Treba reći da su njihovi korisnici često, mada ne i jedino, djeca, mladi i osobe srednje životne dobi. Na budvanskom primjeru kulturne i kreativne industrije postoje u značajnom broju, ali nijesu kao takve prepoznate niti im se pripisuje veći kulturni potencijal. Za početak, trebalo bi po prvi put sprovesti mapiranje, evidentiranje i analizu stanja i potreba aktera koji djeluju u polju kulturnih i kreativnih industrija na lokalnom nivou, zatim, kreiranje linija finansijske podrške istima, uvođenje podsticajnih mjera za mlade koji djeluju u ovoj oblasti, intersektorsko umrežavanje, te informisanje šire javnosti o njihovim potencijalima za društvo. Konačno, kreiranjem Savjeta za kulturne i kreativne industrije ova široka oblast imala bi formalne predstavnike koji bi doprinijeli njenoj afirmaciji i popularizaciji.

Aktivnost 3.2.1.1. Mapiranje, evidencija i analiza stanja i potreba kulturnih i kreativnih industrija

Aktivnost 3.2.1.2. Kreiranje linija finansijske podrške za kulturne i kreativne industrije

Aktivnost 3.2.1.3. Podsticanje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija koje se bave kulturnom baštinom

Aktivnost 3.2.1.4. Podsticanje i podrška mladima koji se bave kulturnim i kreativnim industrijama

Aktivnost 3.2.1.5. Intersektorsko umrežavanje i saradnja

Aktivnost 3.2.1.6. Popularizacija i prezentacija kulturnih i kreativnih industrija

Aktivnost 3.2.1.7. Formiranje Savjeta za kulturne i kreativne industrije

Indikatori:

- sprovedeno mapiranje, urađena evidencija i analiza stanja i potreba kulturnih i kreativnih industrija;
- broj i vrsta kreiranih linija finansijske podrške za kulturne i kreativne industrije;
- broj i vrsta sadržaja kulturnih i kreativnih industrija inspirisanih kulturnom baštinom;
- broj i vrsta linija podrške djeci i mladima koji se bave kulturnim i kreativnim industrijama;
- broj i vrsta uspostavljenih uspostavljenih saradnji/partnerstava u domenu kulturnih i kreativnih industrija;
- broj i vrsta aktivnosti na popularizaciji i prezentaciji kulturnih i kreativnih industrija široj javnosti;
- formiran Savjet za kulturne i kreativne industrije.

Operativni cilj 3.3. Kulturne sadržaje učiniti inkluzivnijim i participativnijim

Mjera 3.3.1. Podsticanje inkluzivnih i participativnih kulturnih politika i praksi

Kulturni sadržaji predstavljaju svu ponudu, programe, projekte, aktivnosti i druge vidove materijalnih i nematerijalnih sadržaja koji nastaju kulturno-umjetničkim djelovanjem, nezavisno od toga ko ih kreira. Na teritoriji budvanske opštine kulturne sadržaje uglavnom prati/posjećuje određeni broj pojedinaca, mahom lokalnog stanovništva, rjeđe turista i novodoseljenih lica. U pitanju su osobe srednje i starije životne dobi, višeg i visokognivoa obrazovnog i imovnog statusa, koji posjeduju razvijene kulturne potrebe i redovno iz zadovoljavaju. Dostupnost kulturnih sadržaja u Budvi nije apsolutna i očigledne su barijere koje u dužem trajanju postoje, poput centralizacije sadržaja (uglavnom u Starom gradu), fizičke nedostupnosti i nepristupačnosti, nepostojanja pristupnih rampi i drugih pomagala za lica kojima je to potrebno, niskog nivoa obrazovanja, niskog platežnog nivoa prosječnog građanina, neprilagođenosti sadržaja raznim socijalnim grupama, naročito djeci, mladima, društveno osjetljivim grupama i manjinama kao što su Romi i Egipćani koji žive u Budvi itd.

Aktivnost 3.3.1.1. Istraživanje kulturnih potreba i navika građana

Aktivnost 3.3.1.2. Afirmacija i podsticanje principa rodne i svake druge društvene ravnopravnosti u kulturi kroz projekte koji osnažuju učešće žena i LGBT populacije u kulturnom životu grada

Aktivnost 3.3.1.3. Podsticanje i razvoj kulturnih potreba i navika djece i mladih

Aktivnost 3.3.1.4. Povećanje dostupnosti i participativnost kulturnih sadržaja osjetljivim i ugroženim grupama

Aktivnost 3.3.1.5. Prilagođavanje kulturne sadržaje pripadnicima manje brojnih naroda koji žive na teritoriji Budve i turistima

Aktivnost 3.3.1.6. Doedukacija kadrovskih kapaciteta u kulturi za inkluzivniji i participativniji pristup

Aktivnost 3.3.1.7. Istraživanje strukture i stavova publike

Aktivnost 3.3.1.8. Razvijanje kulturnih potreba i navika publike

Aktivnost 3.3.1.9. Decentralizacija kulturnih sadržaja

Indikatori:

- rezultati sprovedenog istraživanja kulturnih potreba i navika građana;
- broj i vrsta promotivnih i drugih aktivnosti kojima su afirmisani i podsticaniprincipi rodne i svake druge društvene ravnopravnosti u kulturi, broj projekata koji osnažuju učešće žena i LGBT populacije u kulturnom životu grada
- broj i vrsta promotivnih i drugih aktivnosti koji je podstican razvoj kulturnih potreba i navika djece i mladih;
- broj i vrsta kulturnih sadržaja prilagođenih ugroženim grupama stanovništva i manjina; broj lica izosjetljivih i ugroženih grupa stanovništva i manjina koja su pratila i učestvovala u kulturnim saržajima;
- broj i vrsta kulturnih sadržaja prilagođenih pripadnicima manje brojnih naroda koji žive na teritoriji Budve i turistima; broj pripadnika manje brojnih naroda koji žive na teritoriji Budve i turista koji su pratili i učestvovali u kulturnim saržajima;
- broj obuka za inkluzivniji i participativniji pristup namjenjenih kadrovskim kapacitetima u kulturi; broj lica izkulture koja su obučena za inkluzivniji i participativniji pristup;
- realizovano istraživanje o strukturi i stavovima publike;
- broj i vrsta aktivnosti usmjernih na razvijanje kulturnih potreba i navika publike i stimulisanje rada sa njom;
- broj kulturnih sadržaja realizovanih izvan urbanih sredina.

10. MONITORING I EVALUACIJA

Izrada Izvještaja o realizaciji Programa razvoja kulture shodno članu 10, stav 3 Zakona o kulturi, predsjednik opštine, najmanje jednom godišnje, podnosi skupštini opštine izvještaj o ostvarivanju opštinskog programa. Izvještaj se dostavlja Ministarstvu za kulturu. Izvještaj treba da sadrži ocijenu realizacije programa i projekata planiranih akcionim planom, koji može da sadrži dopune i predloge koji se baziraju na strateskim ciljevima.

Sekretarijat za društvene djelatnost, kao ključni akter u kreiranju i sprovođenju kulturne politike, nadležno je i za praćenje sprovođenja Programa razvoja kulture 2024–2028. Pored Sekretarijata, tijelo koje će pratiti sprovođenje ovog strateškog dokumenta biće i Savjet za kulturu, budući da, Savjet obrazuje Opština za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture i predlaganje mjera unapređenja i razvoja kulture.

Pored toga, predstavnici ustanova kulture i organa uprave iz oblasti kulture, biće takođe odgovorni za monitoring u pogledu realizacije aktivnosti, ciljeva i pratećih indikatora u pojedinačnim institucijama, kao i izvještavanje Sekretarijatu za društvene djelatnosti. Isto tako, i drugi nosioci aktivnosti prepoznati Programom biće obavezni da izvještavaju Sekretarijat za društvene djelatnosti o sprovedenim aktivnostima, dok će Sekretarijat raditi na kompletiranju i sistematizovanju podataka, odnosno sačinjavanju godišnjih i završnog izvještaja.

Sa rezultatima analiza, na osnovu prikupljenih informacija, Sekretarijat za društvene djelatnosti je u obavezi da permanentno upoznaje organe lokalne samouprave, kulturne institucije i druge kulturne aktere u gradu; Ministarstvo kulture i medija.

Svrha ovih aktivnosti bila bi da se na osnovu uočenih problema ili novih mogućnosti uvode korektivne akcije ili revizije ovog plana.

Kao posljednja instanca, prije konačnog usvajanja izvještaja o realizaciji godišnjih akcionih planova Programa razvoja kulture, kao i završnog izvještaja, od strane Opštine, pripremljene izvještaje razmatraće Savjet za kulturu.

Dok se Akcioni planovi Programa razvoja kulture donose na period od dvije godine, izvještaji o njihovom sprovođenju pripremaće se na godišnjem nivou, a nakon isteka perioda važenja Programa, biće sačinjen Završni izvještaj o sprovođenju kompletnog Programa, s izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2028. godinu.

Budući da se akcioni planovi odnose za kalendarsku godinu, izvještaji će se pripremati po isteku godine, u prvom kvartalu naredne godine. Proces prikupljanja podataka započeće u decembru mjesecu, kada će Ministarstvo kulture i medija svim nadležnim institucijama poslati zahtjev za izvještavanje o realizaciji usvojenog plana, do kraja januara sljedeće godine.

Nakon usvajanja od strane Skupštine Opštine, izvještaji će, pored objavljivanja u sklopu materijala za sjednice Skupštine Opštine, biti objavljeni i na službenoj internet stranici Sekretarijata za društvene djelatnosti i Opštine.

U posljednjoj godini važenja Programa razvoja kulture, Sekretarijat za društvene djelatnosti sprovedeće evaluaciju, odnosno procjenu realizovanog programa. Sprovođenje evaluacije podrazumijeva angažovanje eksternog eksperta za obavljanje evaluacije i zaposlenih u Sekretarijatu za društvene djelatnosti od par službenika koji će učestvovati u sprovođenju predmetnog strateškog dokumeta.